

3007

491.99-5
7-50

1931

2010

ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

491.542-5

7-50

այ՛

(43)

ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՎԻ ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ
ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Ա. ՄԱՍ

ԴԱՍԱԳԻՐԲ ՅՈԹՆԱՄՅԱ. II ԱՍՏԻՃԱՆԻ ԴՊՐՈՑՆԵՐԻ ՈՒ ՏԵԽՆԻԿՈՒՄՆԵՐԻ
ՅԵՎ ՈՒՂԵՑՈՒՅՑ ՀԱՅՈՑ ԼԵԶՎԻ ԴԱՍԱՏՈՒՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ

5-րդ հրատարակություն

ՊԵՏՂՐԱՏ

1931

ՅԵՐԵՎԱՆ

21544

2002

907853

Գրառեպ. № 6311 Հրատ № 1581 Պատվեր № 1847 Տիրած 5000

Պետրհատի տպարան Յերևան

I-ԻՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՋԱԲԱՆԸ

Այս գրքի Ա. և Բ. մասն եւ I աստիճանի դպրոցներում կատարվող լեզվական դործնական աշխատանքների ամփոփումն են՝ վորոշ օրհատեմի վերածված, և II աստիճանի դպրոցների ստորին խմբերի դասատուների համար ծառայելու լեն իբրև ուղեցույց: Յերկու գիրքն եւ դործնական նպատակ են հետաձուգում—աշակերտներին դիտել տալ այս կամ այն լեզվական լերևույթը և այդ դիտողութուններից հանած լեզրակացութուններով լուրացնել տալ՝ հայոց լեզվի ուղղագրութունը, կետադրութունն ու, վորոշ չափով, վոճը: Հետևապես միանգամայն խուսափելով գոգմաթիվից ու քերականությանն առաւելակաճ բնույթ տալուց, լեզվական վոշ մի կանոն կամ սահմանում ուսուցիչը պատրաստի չպետք է տա աշակերտներին. այդ կանոններն ու սահմանումներն աշակերտների դիտողությամբ և բանաձևումով պիտի լերևան դան: Խնքնուրույն դիտողութունն ու բանաձևումը զարգացում են աշակերտի ակտիվութունը, հետաքրքրութունն ևն առաջ բերում նրա մեջ, բարձրացնում նրա լերևանդը և արդյունքն ամրապնդում աշակերտի հիշողության մեջ:

Այս կամայն դասի նյութ դարձած հողվածում վորեն նպատակ իրեն վորոշակի առաջադրելով, դասատուն առաջադրած նպատակին համապատասխան հատված պետք է ընտրի այդ հողվածից (կարելի լե նաև այս գրքի I մասի առաջադրութուններից) և, աշակերտների ուղադրութունն իր առաջադրության վրա հրավիրելու համար, կենդանի զրույց ստեղծի նրանց հետ՝ հարց ու պատասխանի միջոցով. ուսուցչի հարցերը պիտի լինեն մտածված, հասկանալի ու վորոշ և համապատասխանեն այս կամ այն խմբի աշակերտների մտավոր զարգացման մակարդակին: Այսպես կոչված հուշող հարցերից հնարավոր չափով պետք է խուսափել:

Վորոշ նպատակով առաջարկած հարցերից հետո պետք է անցնել նրանցից ըզխող լեզրակացության, վոր աշակերտներն իրենք պիտի հանեն: Ուսուցիչը շատ եւ խստապահանջ չպետք է լինի կանոնների ու սահմանումների բանաձևումների բառացի ճշտության նկատմամբ, քանի վոր, առհասարակ, նման աշխատանքները

մենք տեսնում ենք, վոր այս վեց նախադասութիւններէց մի-
այն մեկում է բայը զրկած (ցույց է), իսկ մյուսներում թեև չի
զրկած, բայց հասկացվում է. որինակ՝

Շանհալի փողոցում է:

Ամառ է:

Կեսօր է:

Գործադուլ է:

Յնցում է:

Կամ յերբ ասում ենք՝

Հասկացողին՝ մին,

Չհասկացողին՝ հազար ու մին,—

մենք հասկանում ենք, թե՝

Հասկացողին մին ասա,

Չհասկացողին հազար ու մին ասա:

Այսպիսով, բայը նախադասութեան մեջ կարող է գեղգիլել
զանազան նպատակներով (պատկերների արագ փոփոխութիւն
արտահայտելու, ուժեղ տպավորութիւն թողնելու և այլն), բայց
զորութեամբ հասկացվել:

Լրացրե՛ք հետեւյալ նախադասութիւնները՝ բայեր դնելով.

1) Յերեան:

Աստաֆյան փողոց:

Արեւ—կարմիր շափրան:

Ամեն ինչ—գորշ, փոշոտ փողոց:

Ինչպէս միշտ—գորշ, փոշոտ փողոց:

Սառը ջուր:

Խաղող:

Գինի:

Մարդիկ,

Կոքոր,

Մարդիկ...

Ծուլ, դանդաղ

Մի քնած եղի

Յերջանիկ յերազի նման—

Տոթ, արեւ, ամառվա փոշի...

Աշխարհը—փոշոտ մի փողոց...

2) Անձրեւ: Մշուշ:

Թաց, խոնավ—անձրևոտ քամի...

Գլխի տեղ—հսկա մի բերան,

Գլխի տակ—անսահման մի փոր:

(Յե. ՉԱՐԵՆԾ՝ «Ամենադեմ»)

գ. Բայը մենակ կարող է միտք արտահայտել այն պատճառով,
վոր մի անգամից միքանի գաղափար է արտահայտում. մյուս
բառերը չեն կարող մի անգամից միքանի գաղափար արտահայ-
տել. որինակ, յերբ ասում ենք՝ գրեց, հասկանում ենք, վոր մե-
կը գրելու գործողութիւնն կատարեց, այդ գործողութիւնն կա-
տարողը մեկ է և վոչ թե մեկից ավելի (թվի գաղափար). այդ
գործողութիւնը խոսելուց առաջ է կատարվել (ժամանակի գա-
ղափար) և այլն. իսկ յերբ ասում ենք Վաչիկ, հասկանում ենք
մի մարդ՝ Վաչիկ անունով, ուրիշ վոչինչ:

դ. Սակայն միայն բայով արտահայտված միտքը թերի չէ. այդ
միտքը լրացնելու համար հարկավոր են ուրիշ բառեր, վերոնք
լրացնեն բայի միտքը. որինակ՝ գրեց բայից չի իմացվում, թե

1) ով գրեց.

2) ինչ գրեց.

3) ինչով գրեց.

4) վորտեղ գրեց.

5) յերբ գրեց և այլն:

Այս հարցերի պատասխանը մենք իմանում ենք՝ հետեւյալ
բառերն ավելացնելով (6-րդ նախադասութիւն)—Վաչիկը դպրո-
ցում առավոտյան դասը մասիսով գրեց: Ավելացրած այդ հինգ
բառերը լրացնում են գրեց բայի արտահայտած միտքը:

Բայի միտքը լրացնող բառերը նախադասութեան մեջ կոչ-
վում են բայի լրացումներ:

Բայի լրացումներն ել իրենց հերթին կարող են ունենալ
լրացումներ, վերոնք կոչվում են լրացման լրացումներ.
վերջիններս ել իրենց հերթին կարող են լրացումներ ունենալ և
այլն. որինակ՝—աշակերտական խորհրդի քարտուղարի կազմած
արձանագրութեան պատճենը ուղարկվեց—այս նախադասութեան
մեջ ամենակարևոր բառը, առանց վորի միտք չի լինի, ուղարկ-
վեց բայն է. այս բայի լրացումն է պատճենը բառը (ինչն ու-
ղարկվեց—պատճենը). պատճենը բառի միտքն ել իր հերթին
լրացվում է արձանագրութեան բառով (ինչի՞ պատճենը—արձա-
նագրութեան պատճենը). արձանագրութեան բառի միտքն ել՝
կազմած բառով, վերջինիս միտքն ել՝ փոխադրի բառով, այն
եւ՝ խորհրդի բառով, վերջինս ել՝ առակերտական բառով:

Այսպիսով, ճախագասութեան մեջ յուրաքանչյուր բառ, բացի բայից, լրացնում է վերելք բառի արտահայտած գաղափարը՝ գառնալով նրա լրացումը: Մենք հարցերով կարող ենք իմանալ, թե վեր բառը վորի լրացումն է:

Ե. Նախադասութեան մեջ յուրաքանչյուր լրացում այս կամ այն բառի խմաստը լրացնելով՝ ստորագասվում է նրան. որիննակ՝ վերելքի որիննակի մեջ—առակերտական խորհրդի փառադարձի կազմած արձանագրութեան պատճենը ուղարկվեց—պատճենը բառը ստորագասվում է ուղարկվեց բային, արձանագրութեան բառը—պատճենը բառին, կազմած բառը—արձանագրութեան բառին և այլն:

Միևնույն բառին միաժամանակ միքանի նույնանման իմաստով լրացումներ կարող են լինել. որիննակ՝ Առոնք զեղին, կանաչ, կարմիր յեվ կապույտ մասիսներ ունի նախադասութեան մեջ զեղին, կանաչ, կարմիր և կապույտ բառերը մասիսներ բառի լրացումներն են, իսկ մասիսներ բառը նրանցով լրացվող բառը կամ նրանց լրացչալն է:

Միևնույն բառի նույնանման խմաստով լրացումներն իրենց լրացչալի նկատմամբ համասոքադաս են, իսկ իրար նկատմամբ—համագաս:

Նախադասութեան մեջ նույնանման խմաստով համագաս բառերն իրարից բաժանվում են ստորակետով. վերջին չերկուսն իրար հետ կարող են կապվել յեվ, ու բառերով (զեղին, կանաչ, կարմիր և կապույտ). այս դեպքում վերջին չերկուս բառերի միջև ստորակետ այլևս չի դրվում:

Գ. Նախադասութեանը կամ խոսքը հաճախ լրիվ միտք չի արտահայտում. մի նախադասութեան վրա հաճախ չերկուսող, չերկուրդ և այլն նախադասութեաններ ենք ավելացնում՝ լրիվ միտք արտահայտելու համար: Որիննակ՝ չեր առնանք փայլեց նախադասութեանը թեև մի միտք և արտահայտում, սակայն այդ միտքը թերի յն մնում. խողը կամ կարգացողն սպասում է, վոր ելի բան պետք է ասվի: Յեթե այդ նախադասութեան վրա ավելացնենք՝ ծառերի տերևները բափվեցին, այն ժամանակ կստանանք մի լրիվ միտք—չեր առնանք փայլեց, ծառերի տերևները բափվեցին:

Լրիվ արտահայտված միտք կոչվում է ասացված:

Մենք խոսում ենք ասացվածներով:

Ասացվածի վերջում դրվում է վերջակետ:

Ասացվածները կարող են կազմված լինել մի լրիվ միտք արտահայտող նախադասութեանից, կամ մեկից ավելի նախադասութեանների միութեանից: Մի ճախագասութեանից կազմված ասացվածը կոչվում է պարզ ասացված, իսկ մեկից ավելի նախադասութեաններից կազմված ասացվածը կոչվում է բարդ ասացված:

Բարդ ասացվածը կարելի է վերլուծել և ցույց տալ, թե բանի և ինչ նախադասութեաններից կամ խոսքերից է կազմված: Վորովհետև յուրաքանչյուր նախադասութեան մեջ պետք է լինի մի բայ, ուստի բարդ ասացվածը կազմված է լինում այնքան նախադասութեաններից, վորքան բայ կա ավելի ասացվածի մեջ: Այս դեպքում պետք է հաշվել նաև զեղչված բայերը: Որիննակ՝

Պատրիկյանը մի հայացք ձգեց իր հնացած հագուստին, նայեց կոշիկների ծովում ծայրերին, գուրս չեկավ սենյակից, դուռը փակեց, բանալին գրպանը գրեց, անցավ բակի չերկայնքով և բարձրացավ տանտիրոջ բնակարանի ընդարձակ պատըշգամբը, վոր պլպլում էր հայելու պես:

(ՆԱՐ-ՂՈՄ՝ Շեղ որերից մեկը)

Այս ասացվածի մեջ ութ բայ կա, ուրեմն այս ասացվածը կազմված է ութ նախադասութեանից, այն է՝

1. Պատրիկյանը մի հայացք ձգեց իր հնացած հագուստին
2. նայեց կոշիկների ծովում ծայրերին,
3. գուրս չեկավ սենյակից,
4. դուռը փակեց,
5. բանալին գրպանը գրեց,
6. անցավ բակի չերկայնքով,
7. և բարձրացավ տանտիրոջ բնակարանի ընդարձակ պատըշգամբը,
8. վոր պլպլում էր հայելու պես:

Բարդ ասացվածի մասերը կազմող նախադասութեանները, ինչպես միևնույն նախադասութեան լրացումները, իրար նկատմամբ կարող են լինել համագաս և ստորագաս. ուստի բարդ ասացվածի մեջ նախադասութեանների կապակցութեանը չերկուստեպակ է լինում—համագասական և ստորագասական:

Համագասական կապակցութեան զեպում չերկուս նախադասութեան համագոր են, ինքնուրույն, իրար միտք չեն լրացնում վերակառույց, մեկը մյուսի լրացումը չի գառնում:

Ստորագրական կապակցության գեպիում յեկու ճախա-
դատություններից մեկը պահում է իր ուրույն ճանաչություն-
նը, անկախ միտք է արձահայտում, իսկ մյուսը ծառայում է
այդ ճախադատության վորպես լրացում, ուրույն միտք չի ար-
ձահայտում յեկ այսպիսով ստորագրովում է ճան:

Ստորագրաստե՛լ յան զեպրում ուրուցն միտք արտահայտող նախագրաստե՛լունը գլխավոր նախագրաստերունց ե կոչվում, իսկ իրրե լրացում ծառայող նախագրաստե՛լունը—յեթեբողական կամ յստեղան նախագրաստերունց:

Վերը բերած ութ խոսքից կազմված տասցվածի մեջ 1—7 նախադասութիւններն իրար նկատմամբ համադաս են, իրար միտք քերականորեն չեն լրացնում—մեկը մյուսին իրեն լրացում չի ծառայում. այնինչ 8-րդ նախադասութիւնը (վոր պլպլում եւ հայելու պես) անկախ միտք չի արտահայտում, առանձին վերջ-բաժ՝ թերի չե. այդ նախադասութիւնը ծառայում է վորպես լրացում նախորդ (7-րդ) նախադասութեան մեջ գործածված պատճառով բառին, ցույց տալով այն պատշգամբը, վոր պլպլում եւ հայելու պես (կարճ ասած՝ հայելու պես պլպլացող պատշգամբը)։ Այսպիսով՝ այդ նախադասութիւնը զառնում է չերկրորդական լրացական նախադասութիւն։

Բարդ առաջվածը վերլուծելով, կարող ենք ցույց տալ, թե քանի՞ և ինչ հախադասությամբ լուծանքից և կազմված:

Նախագասութիւնը վերլուծելով, կարող ենք ցույց տալ,
[է] ի՞նչ բառերից ե կազմված:

Բառերն ել իրենց հերթին կարող են վերլուծվել բաղադրիչ մասերի—վաճակբի, վերջիններս ել հնչյունների:

Հնչու՜ն, վա՜նկ, բառ, նախագաղտուքու՜ն և ասացվա՜ծ
անա լրիվ արտահայտված մոքի բաղադրիչ մասերը:

Հնչյունների և վանկերի ուսումը կոչվում է հնչաբանություն, բառերի ուսումը՝ բառագիտություն, իսկ նախադասությունների և ասացվածքների ուսումը՝ տառախոսություն:

80' 33 S 46 E

1. ասացվածները (պարզ յեվ բարդ),
2. նախադասութիւնները,
3. նախադասութիւնների կապակցութիւնները բարդ ասացվածի մեջ (համադասական յեվ ստորադասական),
4. բառերը յեվ բառերի կապակցութիւնը նախադասութեան մեջ—

ստորեւ թերված հատվածներում.

1. Գարնան ծիլ ու ծաղկի, ծիծեռնակի ու արտուտի հետ
գլուղ մեզմ առաջին տրակտորը:

Հսկայական գոմեշի նման փնչալով ու ծանրաշարժ՝ նա որոր-
վեց նեղլիկ փողոցներով և կաճգ առավ գլուզի հրապարակում:

Կոմյերիտականների քեֆին քեֆ չեւ հասնում:

Գարնանը հանդ դուրս յեկող մտրուկների նման նրանք ու-
րա/ս քոչկոսում ելին տրակտորի շուրջը:

Հանդուամ միտինգ յեղաՎ:

Վարկային ընկերություն նախագահը բացասեց գյուղի չբա-
վորներին հասցրած լիբեց տույլին ոգնություն մատնել: Ապա Կառ
տուգ վարկային ընկերության, արտելները և կոոպերացիայի
դերը ու նշանակություն վրա:

(ԱԼԱԶԱՆ՝ «ԴԱՄԱՄԻԻԷԸ»)

2. Մոայլ եւ գերմանացի մասնագետը: Իր բերած մեքենաների նման ծանր ու մոայլ:

Ո՞վ կհամարձակվեր ծիծաղել նրա առաջ, կամ բարձրաձայն
խոսել:

Մեքենաները սարժի գցեց, բանվորական խնջույքում ընդ-
րր խմեցին նրա կենացը:

Սանթրոսյանը Կորլ Հերմանի «Փեռն» եւ «Բառեց» իր առանձնատեսն լակում, անդա ձեռքը սեղմելով գուրս յեկավ:

(ԱՆՁՆԵՐ ԵՊԻՍԿՈՍՈՍԻՆ)

3. Զորում վերջապետյա է: Արեն այնքան շուտ է քեզվում
 օտարերից այն կողմ: Յերկնքի վրա դեռ նրա շողերն են յերեվում,
 իսկ ներքևում մոխրագույն մուխն է: Ծառերի տակ խաղար է
 արդեն, և չղջիկներն իրենց թևերն են քափահաբում: Իսկ փայտ-
 փորկեր դեռ փռում է:

(Մ. ԱՐՄԵՆՆ և ՅԵՎԴԻԿՈՒԿԱՅԻՆՆ)

4. Յերբ տերտերը չկեկեղեցում բարոզ եր թալիս, ասում, թե
բոլորը մի հոս են չեկեղեցու համար, թե կա յերկնային մի հո-
վիվ, Ծառուն տղան իսկույն մտքով սարն եր քոչում, ուր կախ-
րնկած դմակով վոչխարներն ելին արածում, չաղանում, գառ-
նում դեղին փոսկի:

(ԱԿՍԵԼ ԲԱԿՈՒՆՏ՝ «Ծառուհի աղաւն»)

5. Ուր ձեռք մեկեցես, այնտեղ հրաշք, այնտեղ մի գլուղ
քող կանաչի,
Ուր վերեվաս, ուր ել հասցես, մի նոր սերունդ այնտեղ անի.

Ով ծարավ է, թող հագնեա, ով յարամագ՝ քող կտանա...
Այսպէս է մեր Շիր-կանալը, մի գլուճրեցու ողն է նա,
Յեւ գաղղիման, և՛ սրտաբուխ, և՛ լայնաշուրք, և՛ հյուսաւեր—
Կենեք սեղը, յեղը բերեիք, խօսքը շուրթիք, լիառաս սեր:

(Հ. ՀԱՅՈՐՅԱՆ՝ «Բալլադիկ է Շիր-կանալ»)

6. Նորից արեն ելավ, նորից վառեց կրակ,
Նորից հնչեց կարմիր զորանոցում թմբուկ,
Նորից բացվեց ահա մեր սարերի վրա
Խորհրդային ազատ առաւիտը խնդուն...

(ՍԱՀՅԱՆ՝ «Առաւիտ»)

7. Այս դարունը, վոր հիմա գրեցում է մեր յերկրում,
Անդուլ պայքարն է բերում, աշխատանքից է բղխում...

(ՅԵ. ՉԱՐԵՆՅ՝ «Այս դարունը»)

8. Տխուր է գեգում գերանդին,
Հասկերը ցրում են—«ո՛ւշ է...»

Ինչքան եւ լեռա յեռանդից,

Գերանդին արդեն անուժ է:

(Ն. ՉԱՐՅԱՆ՝ «Հնձվորդ»)

II. ԲԱՌԻ, ՀՆՁՅՈՒՆ, ՎԱՆԿ, ՏԱՌ

§ 1. Վաչիկը գպրոցում դասը մասիսով գրեց: Այս նախա-
դասութունը կազմված է հինգ բառից:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Ամեն մի բառ ունի վառվեց նշանակություն
կամ իմաստ, վոր յսուր հասկանում է այս կամ այն կերպ, նայած
ինչպէս ենք գործածում: Միեւնույն բառը տարբեր նախադասութուն-
ների մեջ տարբեր իմաստներով կարող է գործածվել կամ տարբեր առ-
մուտներ կարող է ունենալ, որ.՝ յես էաւ ջարդեցի, նա էաւ սիրտ
ունի. առաջին նախադասութեան մեջ էաւ բառը պահում է իւր
բուն նշանակութունը, իսկ յերկրորդ նախադասութեան մեջ մի
այլ նշանակութեամբ է գործածվում, այն է՝ անզգա:

§ 2. Մ-ա-տ-ի-տ,—սրանք մասիս բառի ամենապարզ բա-
ղադրիչ մասերը կամ հնչյուններն են:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Հնչյունները պարզ ձայներ են յեւ բաղադրիչ
մասերի չեն վերլուծվում: Հնչյուններն արտասանվում ու լսվում են:

§ 3. Ա-շ-ա-կ-եր-տ, մ-ա-տ-ի-տ, դ-ա-ս-ա-ր-ան, կ-ա-ր-դ-ա-ր,—այս բա-
ռերը գծիկներով վանկերի չեն բաժանված:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Վանկ կոչվում է այն հնչյունը, կամ յերկու
յեւ ավելի հնչյունների կապակցությունը, վոր մի անընդհատ շնչով է
արտասանվում (ու, ձու, բուն, վարդ): Յերե վանկը, կամ վանկերի
կապակցությունը նշանակություն ունի, բառ է կոչվում: Վանկերի
քվին նայելով, բառերը յինում են՝ միավանկ յեւ բազմավանկ,
վերջիններս էլ՝ յերկավանկ, յեռավանկ, յառավանկ յեւ այլն, նայած
վանկերի քվին (առն, կատու, աշակերտ, սեղանատուն...):

§ 4. Ա-ս-ա, ա-ր-ի, ե-մ-ի-ն, ե-զ-ու-յ, ի-ջ-ա-վ, ի-մ-ա-ս-տ-ուն, ու-
ր-ա-ի-ս, ու-ա-ե-ր:—Այս բառերի վանկերի բաժանումից քերտում է, վոր
կան հնչյուններ, վորոնք մենակ վանկ են կազմում, և կան հըն-
չյուններ, վորոնք մենակ վանկ կազմել չեն կարող:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Այն հնչյունները, վորոնք մենակ կարող են վանկ
կազմել, կոչվում են ձայնավոր հնչյուններ. դրանք են՝ ա, ե, ը,
ի, ո, ու:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Այն հնչյունները, վորոնք մենակ չեն կարող
վանկ կազմել, այլ մենակ կամ ուրիշ բաղադրանքների հետ վառվե-
ն ձայնավորի՝ առաջից կամ վերջից միանալով միայն կարող են վանկ
կազմել, կոչվում են բաղադրանք հնչյուններ:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Վորոշեցեք հնչյունների թի-
վը հետեւյալ հատվածի բառերի մեջ (որինակ՝ դուք=3, զոհվե-
ցիք=8 և այլն).

Դուք զոհվեցիք պայքարի մեջ որհասական,
անշահ սիրով ժողովրդի դործի համար.
Ինչ ունեցիք՝ դուք բոլորը տվիք նրան,—
նրա պատվին, նրա կյանքին, ազատութեան.
(ԿԱՐՄԻՐ ԱՐԵՎ՝ «Թաղման քայլերդ»)

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Հետեւյալ հատվածի բառերի
մեջ ձայնավոր հնչյունների տակը գծեցեք:

Այսոր ցնծում ենք մենք,
այսոր ցնցում ենք մենք
աշխարհը հիմքից:
Հոկտեմբեր, մենք քո յերգն ենք,
Հոկտեմբեր, բուռնցքված հին կյանքի դեմ:
(ԿԱՐՄԻՐ ԱՐԵՎ՝ «Հոկտեմբերական»)

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Հնչյունների նշանները կոչվում են տառեր:
Հնչյուններն արտասանվում են, իսկ տառերը գրվում: Տառերը գրու-

քյամբ լինում են փոքրատա յեվ մեծատա: Տառերի ամանդական շարքը կոչվում է **այբբեն**: Մեր այբբենը ներկայումս նետվալ պատկերն ունի—Ա, Բ, Գ, Դ, Զ, Է, Ը, Թ, Ժ, Ի, Լ, Խ, Ծ, Կ, Զ, Դ, Ը, Մ, Յ, Ն, Շ, Ո, Զ, Պ, Զ, Ռ, Ս, Վ, Տ, Բ, Գ, Փ, Գ, Ռ, Ֆ:

Բացի այս տառերից՝ կան **ծայել** ՈՒՈՒ, ՅԵՎ և **նշանագրեր**, և գրվում է **ծայել**՝ յեվ:

Տառերը կարող են դործածվել իբրև դասական թվականներ: Այս դեպքում գործ է ածվում մեր հին այբբենը և ստացվում հետևյալը. — 1-ին—ա. 2-րդ—բ. 3-րդ—գ. 4-րդ—դ. 5-րդ—ե. 6-րդ—զ. 7-րդ—է. 8-րդ—ը. 9-րդ—թ. 10-րդ—ժ. 11-րդ—ժա. 12-րդ—ժր. 20-րդ—ի. 30-րդ—լ. 40-րդ—խ. և այլն:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. ա) Կազմեցե՛ք ձեր խմբի աշակերտների՝ անունների, հայրանունների, ազգանունների ցուցակը:

բ) Գրեցե՛ք ձեր իմացած գավառների, գյուղերի, քաղաքների, յերկրների, գետերի, լճերի, ծովերի, կղզիների, լեռների անունները:

գ) Գրեցե՛ք ձեզ հայտնի հիմնարկների, լրագրերի, հանդեսների, գրքերի անունները:

դ) Շարադրեցե՛ք դիմումներ՝ ուղղված ձեր դպրոցի վարիչին, ՀՍԽՀ Կենտրոնական նախագահին յեվ այլն:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Մարդկանց, ֆառներ, գյուղեր, յերկրների յեվ այլ աշխարհագրական անուններ, այլև գրքեր, լրագրեր, հիմնարկների յեվ այլն հասուկ անուններ ու ֆառավարական գրություն մեջ՝ Դուհ, Ձեռ, Ձեզ... յեվ պատշաճ անուններ դիմումների մեջ—մեծատա են գրվում:

III. ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

ա. ՅԵՐԿԲԱՐԲԱՆԵՐ

§ 5. Գյուղից դեպի հյուսիս, յոթ կիլոմետր աչն կողմ, նույնպես մի բարձրութուն կա, վորի մյուս կողմից կրկին հարթավայր է սկսվում, ուր նույն բույսերն են աճում...

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Յերկու ձայնավորի միացած առատանությունը մի ճնշով՝ կոչվում է **յերկբաբառ**: Յերկբաբառի ձայնավորներից մեկը պահում է իր ձայնավոր հասկությունը, իսկ մյուսը բաղաձայ-

նի պատշոն է կատարում յեվ կոչվում է **կիսաձայն**: Հայոց լեզվի մեջ կիսաձայն է ։ հնչյունը, վոր բաղաձայնի պատշոն կատարելով, միանում է ձայնավորների նե սկզբից կամ վերջից, զանազան յերկբաբառներ է կազմում (այ, ոյ, եյ, իյ, ույ, յա, յո, յե, յի, յու), որինակ՝ հայ, խոյ, թեյ, գույն, քարայ, յոթ, լեկ, գայի. իյ յերկբաբառ գործ է ածվում ոտար բառերի վերջը, որինակ՝ Վասիլի:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Հետեվյալ բառերի մեջ ընդգծեցե՛ք յերկբաբառները:

1. Պայծառ, գուշն, գյուղ, հույս, մրջյուն, յերազ, յերկաթ, յերկայն, արյուն, հյուսիս, հյուսթ, խոյ, բույս, շշնջյուն, յոթ, վկա-յական, սենյակ, մանյակ, աղբյուր, աղյուսակ, հույն, փալտյա, արգյոք, նյու-Յորք:

2. Ո՛, կույր և նա, ով չի տեսնում
յերկինք հասած կրակը թեժ.
յեկեք, յեկեք, ով սիրտ ունի՝
վողջակիզվող ու հրակեզ:

Կյանքս կմարի՝ հին, չնչին մի կայծ
քո վոսկի հրում:

Բայց վառվի պիտի սրբոս մոխրացած՝

քո բոլոր գալիք արշալույսներում...

(ԿԱՐՄԻՐ ԱՐԵՎ՝ «Ո՛, կույր և նա»)

բ. յ ԶԱՅՆԱԿԱՄ

§ 6. Նայել, վկայել, կայարան, քաղաքային, հոռմեշական, եշակ, եշի, եշություն, շոշել, գոշություն, ձիավոր, միակ, թիակ, Ասիա, Դաբրիել, որիորդ:

ԿԱՆՈՆ. ա) ա, ե, ո ձայնավորներին մի այլ ձայնավոր հաջորդելու դեպքում՝ յերկու ձայնավորների մեջ մեկում է ։ կիսաձայնը իբրեւ **ձայնակապ** (այո, բույնական, Մարտի):

Ոտարազգի այն բառերը, վորոնց մեջ այդ դեպքում ։ չի լսվում, գրվում են առանց ։-ի. որինակ՝ իդեա, իդեալիստ, իդեոլոգիա, Մորեա, բոա ոձ, Նաում և այլն:

բ) Է ձայնավորին այլ ձայնավոր հաջորդելու դեպքում ։ ձայնակապը չի մեկում (հիանալ, Իտալիա):

Գ. Ի ԶԱՅՆԱՎՈՐԸ

§ 7. Սկիզբ, սկսել, սպասավոր, ստանալ, ստորագրել, սրբափվել, զգալ, զբոսնել, սփռվել, սփռել, շատալ:

ԿԱՆՈՆ. սկ, սպ, սս, սփ, սկ, սպ, սս, սք, զք, զգ սկսվող բառերի սկզբում կարճ ք է լսվում, բայց չի գրվում:

§ 8. Դասընկեր, նախընթաց, զուգընթաց, վերջնորել, դուրբըմբռնելի, նորընտիր, հյուրընկալ, գրել, ջրել, զրկվել, բժիշկ, մկրատ, հկար, դմակ:

ԿԱՆՈՆ. Բառք բառերի մեջ, յեր յերկուրդ բառն սկսվում է ք-ով, այդ ք-ն պեսք է գրել (դասընկեր): Մնացած դեպքերում ք-ն կարող է լսվել, բայց չգրվել (մկրատ):

§ 9. Արամք գնաց, Արամք կարգում է, Արամք տեսավ. Արամն ասաց, Արամն բնկավ, Արամն իջավ, Արամն ուտում է, Արամն սկսեց, Արամն զգաց:

ԿԱՆՈՆ. Բառավերջի ք ձայնավորը ք-ի յն փոխվում, յեր հաջորդ բառը ձայնավորով կամ սկ, սպ, սք, սս, զք, զգ, սփ, սկ, սպ, սս-ով է սկսվում:

դ. ՎԱՆԿԵՐԻ ԲԱԺԱՆՈՒՍՆ ՈՒ ՏՈՂԱԴԱՐՁ

§ 10. Գը-րեց, զըր-կանք, մը-նաց, քաղ-ցըր, բար-ձըր, Մը-կըր-տիչ, դըպ-րոց, զըզ-զը-զել, ըս-կիզբ, ըզ-բոս-նել:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Գրելիս տողի վերջում բառը չհեղափոխելու դեպքում, տողադարձ ենք անում:

ԿԱՆՈՆ. Տողադարձի ժամանակ բառը պեսք է կաճեցնվող վանկերի բաժանել կամ հեղել:

ԿԱՆՈՆ. Տողադարձի ժամանակ յերկու ձայնավորի միջևի գնվող մեկ բաղաձայնը հաջորդ վանկն է անցնում (ա-սա, ա-րի, դա-զան):

ԿԱՆՈՆ. Յերկու բաղաձայնից մեկը նախորդ վանկում է մնում, մյուսը հաջորդ վանկն է անցնում (ապ-րի, աք-նան, Գաս-պար):

ԿԱՆՈՆ. Յերեք բաղաձայնից յերկուսը նախորդ վանկումն են մնում, իսկ յերրորդը հաջորդ վանկն է անցնում (մաք-կանց, գար-նել, փրկ-վել, ջարդ-վել):

ԿԱՆՈՆ. Թե տողի վերջը մնացած յեվ քե հաջորդ տողն անցած վանկերի մեջ լսվող ք-ն գրվում է (զը-րիչ, բը-ժը-զի, բզ-զալ):

ԿԱՆՈՆ. Յերեք բառք բառի յերկուրդ մասն ամբողջությամբ տակի տողն է անցնում, ք տառը չի գրվում (զա-սա-գրքի, լրա-գրի, կարմրա-գրոշ):

ԱՌԱՋԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ 1. Որինակներ բերելով՝ ցույց տվեք, Վոր բաղաձայններից առաջ դ հնչյունը սովորաբար հնչում է իս (ինչպես՝ յեղբայր, ազնիկ, կեղտ, զաղթել) յեվ գրվում է դ. բացառություճ են կազմում միջանի բառեր, ինչպես՝ ախտ (հիվանդություն), բախտ, ապերախտ, զմրուխտ, ուխտ և այլն սակավաթիվ բառեր:

Քառք բարգվելու կամ ածանցվելու ժամանակ, յերք յերկու բաղաձայնի միջից մի ձայնավոր սղվում է, կամ յերկու թուռննին բաղաձայնի մասեր են միանում, իս բաղաձայնը կարող է ընկնել նայեվ ուրիշ բաղաձայններից առաջ, որինակ՝ վախ բառից կազմվում է վախկոս, փախ բառից՝ փախել և այլն:

2. Դ բաղաձայնից առաջ գրվում է ո, իսկ մնացած բաղաձայններից առաջ՝ ր, ինչպես՝ 1) սառնություն, լեռնային, դառնուկ, դառնալ, ամառնամուտ և այլն. 2) վառն, խուռն, կարծիք, մարդ, կարգալ և այլն:

3. Երկնությունը կազմված հեղելու ճեռակի բառերի մեջ առաջին ո-ն բաղաձայնից առաջ ընկնելով՝ ր-ի յն փոխվում, ինչպես՝ զրգիլ, թրթուռ՝ մոլուռ, սառսուռ, վարվառ և այլն:

Այս տեսակի բառերը, նմանաձայնությունն արտահայտելու դեպքում, կարող են ո-ով յեվ գրվել. որինակ՝ ճոճալ, զոզը-ռալ, մոմալ (կամ՝ ճրոճրոալ...):

4. Ոսարագրի բառերի յեվ անունների սկզբում, ինչպես յեվ ն բաղաձայնից առաջ, գրվում է ո, իսկ մնացած բոլոր դեպքերում՝ ր, որինակ՝ 1) ուրբի, ուղի, Ռոբերտ, Ռոզալիա. 2) դամա, բյուրո, Բուխարին, Լեմոնտով:

5. պ, կ, տ, ծ, ճ հնչյունները մ, ն, յերբեմն յեվ հնչյունից առաջ հանախ արտասանվում են բ, գ, դ, ձ, ջ. որինակ՝ ամպ, ընկնել, հարկավոր, ճանն:

6. Յերք բ, գ, դ, ձ, ջ հնչյուններն ընկնում են ր, յերբեմն նայեվ ն, դ բաղաձայններից հետո, սովորաբար արտասանվում են՝ փ, ֆ, ք, ց, չ կամ պ, կ, օ. ճ, ց. որինակ՝ սուրք, վարդ, արջ, խուրձ, անգամ, կենդանի:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Հետեւյալ բառերը գծիկներով
բաժանեցե՛ք վանկերի յեւ դիմացը գրցե՛ք՝ բանի՛ վանկ ե.
Որինակ՝ դա-սա-րան 3 վ.:

1) Տետրակ, քաղաք, կարմիր, բաժակ, դանակ, յերկաթ,
ճանապարհորդ, յերիտասարդ, բժիշկ, գրիչ, դռնապան, մարդկու-
թյուն, գործնական, յերգիչ, սանր, թանձր, դգալ, սպասել, ստա-
նալ, բարություն, հիանալի, գոյութիւն, միակ, թեւովոր, սեւ-
նալ, հլութառատ, սենյակ:

2) Հին, հաստարուն խաղողենիների մեջ թագնւած վաճա-
ռատան դռների առաջ, խաղողաթուփերի, շերեփուկի և չինական
մանր վարդերի ցանցապատ ծածկոցի հովանու տակ, սեղանի մոտ
գինու շիշն առաջներին, նստած ելին ներկարար Վինչեցցոն և
փականադործ Զիովաններն:

(ԿԱՐՄԻՐ ԱՐԵՎ «Հեքիաթ»)

IV. ԲԱՌԱԿԱԶՄՈՒԹՅՈՒՆ

(Պարզ, բարդ, ածանցավոր.—արմատ, նախածանց,
վերջածանց)

§ 11. Հոգ, գործ—հոգ-ա-գործ. նալ, պետ—նալ-ա-պետ, քար,
ժայռ—քար-ա-ժայռ. լուր, գիր—լր-ա-գիր. տիպ, գիր—տպ-ա-գիր.
լույս, նկար—լուս-ա-նկար. բույս, կեր—բուս-ա-կեր. մատյան, դա-
բան—մատեն-ա-դարան. ատլան, կալ—ատեն ա-կալ. մատյան,
գիր—մատեն-ա-գիր. վեպ, գիր—վիպ-ա-գիր. սեր, տենչ—սիր-ա-
տենչ. կես, բաց—կիս-ա-բաց. բժիշկ, պետ—բժշկ-ա-պետ. ամիս,
վերջ—ամս-ա-վերջ. լուծ, կից—լծ-ա-կից. լուր, գիր, վաճառ—լր-ա-
գր-ա-վաճառ. մատյան, դարան, պետ—մատեն-ա-դարան-ա-պետ.
աշխարհ, գիր, պետ—աշխարհ-ա-գր-ա-պետ. հեռու. գիր, տուն—հե-
ռ-ա-գր-ա-տուն. գինի, գործ—գինի-գործ. վոսկի, գոծ—վոսկի-գոծ.
վորգի, սեր—վորդե-սեր. տարի, մուտ—տարի-մուտ: Զուր, աղաց—
զուր-ա-աղաց. աղգ, անուն—աղգ-անուն. չերկաթ, ուղի—չերկաթ-ուղի:
Ջրաղաց. աղգ, անուն—աղգ-անուն. չերկաթ, ուղի—չերկաթ-ուղի:

ԱՄՀՄԱՆՈՒՄ. Բարդ կոչվում են այն բառերը, վորոնք կազ-
մւում են յերկու կամ ավելի բառերի բաղադրութեամբ (թանաքա-
ման—թանաք և աման բառերից. հեռագրատուն—հեռու, գիր և
տուն բառերից):

ԿԱՆՈՆ. Բարդ բառի գլխավոր իմաստը յերկուրդ բաղադրիչ մասի
մեջ է գտնվում (թանաքաման—թանաքի աման): Բացառութեամբ

են կազմում ոտար յեզուների նմանութեամբ արս, մակ, գեր, մեջ յեւ
այլն բառերով կամ արմատներով կազմւած բարդ բառերը, վորոնց
քիվը մեծ չէ. որինակ՝ արսասահման, մակբայ, գերբնական,
միջազգային և այլն:

ԿԱՆՈՆ. Բարդ բառերը կազմում են ա հոդակապով (դա-
ս-ա-գիր):

ԿԱՆՈՆ. Բարդ բառի յերկուրդ բաղադրիչ մասը ձայնավորով
սկսվելու դեպքում ա հոդակապը չի դրվում (դաս-ընկեր): Բացա-
ռութեամբ են կազմւած ամեն բառով բարդվածները—ամենազ-
նիվ, ամենախմաստուն, ամենաողտակար, ամենաուրախ, ամենա-
կական և այլն:

ԿԱՆՈՆ. Յերե բարդ բառի առաջին բաղադրիչ մասը վերջա-
նում է ի, ալդ ի-ն միանալով ա հոդակապին, տալիս է ե (գինի,
գործ—գինի-ա-գործ—գինի-գործ):

ԿԱՆՈՆ. Բառն անելու ժամանակ վերջին փակ—այսինքն բա-
ղադրանով վերջացող վանկի՝

ա) ե-ն կարող է դառնալ ի (վեպ, գիր—վիպագիր):

բ) ի և ու կարող են ը դառնալ (վոր չի գրվում), կամ դուրս
լնկնել (սղվել) (ջուր, աղաց—ջր-աղաց, գարուն, մուտ—գարնա-
ա-մուտ. գիր, դարան—գր-ա-դարան):

գ) Յա կարող է դառնալ ե (մատյան, դարան—մատեն-աղա-
րան, հրա—հրեպական, քրիստոնյա—քրիստոնեյական):

դ) Ույ դառնում է ու (բույս, բան—բուս-ա-բան):

Բաց վանկի, ալսինքն ձայնավորով վերջացող վանկի ո-ն
դառնում է ոյ (կարո—կարոյի, գո—գոյական), ու դառնում է վ
որինակ՝ կատու—կատվացիկ, ձու—ձվանման:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. ա) Կազմեցե՛ք բարդ բառեր հե-
տեւյալ բառերից ու գրի՛ առեք.

Սար, լանջ. անձրեւ, ջուր. չերկիր, գործ.—դաշտ, վալը.—
թանաք, աման.—գրիչ, աման.—ժողով, աման.—բույս, առատ.—
շողի, մեքենա.—տարի, մուտ.—լույս, արձակ.—ջուր, աղաց.—
հուր, վառ.—հուր, բուխ.—ատյան, կալ.—հողի, առ.—կես, քողց.—
դերի, վաճառ.—լույս, բաց.—վերջ, լույս.—իրիկուն, մուտ.—
հեռու, գիր, տուն.—սր, գիր, մատյան.—չերկաթ, ուղի, գիծ.—
բարի, գործ.—շողի, կաթնա.—լուր, բեր.—սիրտ, կից.—բույր,
շատ.—ճշմարիտ, սեր.—ձի, վարժ.—անասուն, պահ.—ժողովուրդ,
սեր.—լեզու, գետ.—գույն, գեղ.—ամեն, ազնիվ.—բարի, արար.—

յերկիր, չափ.—հանուր, հաշիվ.—բուն, գետ.—հանդիմ, տես.—
լույս, նկարիչ, տուն.—ջուր, վեժ.—հաց, թուխ.—ջուր, կիր:

բ) Դիտեցե՛ք հետեւվյալ տեսակի բարդ բառերը, վորոնք
հոդակապ չունեն.

1. Այստեղ, այդտեղ, այնտեղ, այսպես, այդպես, այնպես,
տանուտեր, տանտիկին, մեկմեկու, աչուհետե, աչուհետե (սը-
բանք, անմիջապես կցված բառեր են):

2. Առուտուր, չերթեվեկ, չեթեվեջ, աղուհաց, կերուխում,
յեղումուտ, նիստուկաց, ալեվալ (յեվ, ու շաղկապներով կըց-
ված բառեր):

3. Վարիվերո, գլխիվար, խոչընդոտ (նախդիրներով կըց-
ված բառեր):

4. Զընդընդար, վըշվըշալ, թափթըփեկ, ծըմըմեկ, քըմը-
սեկ, խաղմըղեկ (կըկնափոր բարդ բառեր կամ բաղձապատկան
բայեր):

Այսպիսի դեպքերում բառի արմատը կարող է՝

1. Նույնությամբ կրկնվել. որինակ՝ զընգզընգալ (զընգ-
զընգ):

2. Արմատի ձայնավորը կարող է փոխվել. որինակ, թափ-
թըփեկ (թափ-թըփ):

3. Արմատի բաղձաչափը կարող է փոխվել. ծըն-մընեկ
(ծըն-մըն):

4. Արմատի թե ձայնավորը և թե բաղձաչափը կարող են
փոխվել. որինակ՝ խաղմըղեկ (խաղ-մըղ):

5. Մեծ-մեծ, տաք-տաք, վառ-վառ, տեսակ-տեսակ, մանր-
մանր, ծակ-ծուկ, աման-չաման, գունդ ու կծիկ, ջարդ ու բուրդ,
աս ու լիս, կեր ու խում (անջատ գրվող, ու շաղկապով կամ զը-
ծիկով միացած բարդ բառեր):

գ. Յո՛ւյց տվեք ու վերլուծեցե՛ք բարդ բառերը հետեւվյալ
հատվածների մեջ.

1) Յեվ արեւ ծիրանավառ և յերեկոն ծծմբաշունչ,
յերեկոն ու արեղակը արնափրփուր, հրդեհավառ
կրտսնեն, թե ինչպես ես դու կրում պատիժը անտրտունջ,
թե ինչպես լուռ կանչնախան քո աչքերն ու դեմքը պայծառ:
Սև ամբոխը կրծքում պահած լոկ չարություն ոճագալար՝
իր ովկիանը ըմբոստ մահիդ առաջ լոխն կխոնարհե
ու հարազատ մոր պես գլխոտ, խանդաղազին ու սիրաբար
քո անշունչ գին արյունաներկ դադաղի մեջ մեղմ կորորե...

(ԳԱՐՄԻՐ ԱՐԵՎ՝ «Գլուխը»)

2) Ներքեում, ուր ալեւս դառնալու չկա և հարթ դաշտա-
վալբն և փովում, ուղիներն են անցնում գալարապտույտ, ուղի-
ներն են անցնում մանեման, իսկ այդ ուղիներով սայլերն են
անցնում, կմախքի նման ցցած կողափայտերով:

(Մ. ԱՐՄԵՆ՝ «Արեւ, հուրհրան արեւ»)

3) Քաղաքում՝ նոյեմբերի արեւի տակ պապում հիշն նվաղա-
փողերը պղնձե, լալն փողոցներում ծովացել էր բազմությունը,
ալեկոծ զրոշները վեր, բարձր: Թնդում էր քայլերգը:

(Ա. ԲԱԿՈՒՆՅ՝ «Ծառուն տղան»)

4) Վաղն այս կապտերիկ ջրանցքների ավերին

Կիովի յերկիրը մեր նորաբաղձ,

Այս չլուտ դեռափերին, այս չլուտ քարափներին

Հուր կգա յերկիր մի նորարարձր:

Աւ կբարձրանան ջրանցքների ավերին

Յերկաթավորված գլուղերը մեր,

Հնադարյան այս խավար գիշերներին

Վառեղեն գալիքն է գալիս նվեր...

(Մ. ԱՐՄԵՆ՝ «Ջրանցքների յերկաթե յերկր»)

§ 12. Տուն, անտուն.— գործ, անգործ.— ուշ, ապուշ.—
պետ, հգետ.— մարդ, սմարդ.— հաս, հհաս.— բախտ, ապաբախտ,
գժբախտ.— գույն, գժգույն.— տես, չտես.— հաս, չհաս.— ձայն,
համաձայն:

ՍՍՀՄԱՆՈՒՄ. Ա. Ե. ապ, հ, գժ և չ մասնիկներ, վորոնք ա-
ռանձին վերցրած նշանակություն չունեն, բառերի սկզբից դրվելով՝
նրանց մի նոր նշանակություն են տալիս, կոչվում են բացասակո-
նախածանցներ:

Նախածանցներից միայն ապ և համ մասնիկներն են ա-
հողակապով միանում, յեթե բառը բաղձաչափով է սկսվում (ա-
պարախտ, համաձայն, բաց՝ ապերախտ, համբաշխ):

Սկզբից կամ վերջից մասնիկ ունեցող բառերը կոչվում են ա-
ծանցավոր բառեր:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Կազմեցե՛ք բառեր՝ վերոհիշյալ
նախածանցներով ու գրի՝ առեք:

Կազմեցե՛ք բառեր համ նախածանցով:

§ 13. Նավ, նավակ.— լիճ, լճակ.— տուն, տնակ.— Հայկ,
Հայկակ.— հավ, հավիկ.— շուն, շնիկ.— տիկին, տիկնիկ.— Գուր-
գեն, Գուրգենիկ.— հորթ, հորթուկ.— ձագ, ձագուկ.— հայր, հայ-
րիկ.— մայր, մայրիկ.— բույր, բույրիկ:

յերկիր, չափ.—հանուր, հաշիվ.—բուն, գետ.—հանդիմ, տես.—
լույս, նկարիչ, տուն.—ջուր, վեժ.—հաց, թուխ.—ջուր, կիր:

բ) Դիտեցե՛ք հետեւյալ տեսակի բարդ բառերը, վորոնք
հոդակապ չունեն.

1. Այստեղ, այդտեղ, այնտեղ, այսպես, այդպես, այնպես,
տանուտեր, տանտիկին, մեկմեկու, այսուհետեւ, այնուհետեւ (սը-
բանք, անմիջապէս կցված բառեր են):

2. Առուտուր, չերթեմեկ, չեմեմեկ, աղուհաց, կերուխում,
յելումուտ, նիստուկաց, այլեւալ (յեմ, ու շաղկապներով կըց-
ված բառեր):

3. Վարկվերո, գլխիվար, խոչընգոտ (նախդիրներով կըց-
ված բառեր):

4. Զընդընդար, վըշվըշալ, թափթըփիլ, ծըռմըռել, քըսմը-
սել, խաղմըղել (կրկնավոր բարդ բառեր կամ բաղմապատկան
բայեր):

Այսպիսի դեպքերում բառի արմատը կարող է՝

1. Նույնությամբ կրկնվել. որինակ՝ գընգընգալ (գընգ-
զընգ):

2. Արմատի ձայնավորը կարող է փոխվել. որինակ, թափ-
թըփիլ (թափ-թըփ):

3. Արմատի բաղաձայնը կարող է փոխվել. ծըռ-մըռել
(ծըռ-մըռ):

4. Արմատի թե ձայնավորը և թե բաղաձայնը կարող են
փոխվել. որինակ՝ խաղմըղել (խաղ-մըղ):

5. Մեծ-մեծ, տաք-տաք, վառ-վառ, տեսակ-տեսակ, մանր-
մանր, ծակ-ծուկ, աման-չաման, գունդ ու կծիկ, ջարդ ու բուրդ,
աս ու լիս, կեր ու խում (անջատ գրվող, ու շաղկապով կամ գը-
ծիկով միացած բարդ բառեր):

գ. Յո՛ւյց տվեք ու վերլուծեցե՛ք բարդ բառերը հետեւյալ
հատվածների մեջ.

1) Յեմ արևը ծիրանավառ և յերեկոն ծծմբաշունչ,
յերեկոն ու արեղակը արնափրփուր, հրդեհավառ
կրտսննն, թե ինչպէս ես դու կրում պատիժը անտրտունջ,
թե ինչպէս լուռ կանչնչանան քո աչքերն ու դեմքը պայծառ:
Սև ամբոխը կըծքում պահած լոկ չարություն ոճագալար՝
իր ուկիւնար ըմբոստ մահիդ առաջ լոին կխոնարհն
ու հարազատ մոր պես գլթոտ, խանդաղազին ու սիրաբար
քո անշունչ դին արյունաներկ դագաղի մեջ մեղմ կորորն...

(ԿԱՐՄԻՐ ԱՐԵՎ՝ «Գլուխը»)

2) Ներքեում, ուր ալիս զատիվայր չկա և հարթ դաշտա-
վաչքն է փովում, ուղիներն են անցնում գալարապտույտ, ուղի-
ներն են անցնում մանեման, իսկ այդ ուղիներով սալերն են
անցնում, կմախքի նման ցցած կողափայտերով:

(Մ. ԱՐՄԵՆ՝ «Արևը, հուրհրան արևը»)

3) Քաղաքում՝ նոյեմբերի արևի տակ պսպղում էին նվաղա-
փողերը պղնձե, լաշն փողոցներում ծովացել էր բազմությունը,
ալեկոծ զրոշները վեր, բարձր: Թնդում էր քայլերգը:

(Ա. ԲԱԿՈՒՆՅ՝ «Ծառուն տղան»)

4) Վաղն այս կապտերիվ ջրանցքների ափերին

Կիովի յերկիրը մեր նորարարը,

Այս չլուտ դետափերին, այս չլուտ քարափներին

Հուր կղա յերկիր մի նորարար՝

Աւ կրարձրանան ջրանցքների ափերին

Յերկաթավորված գլուղերը մեր,

Հնադարյան այս խավար գիշերներին

Առանդին գալիքն է գալիս նվեր...

(Մ. ԱՐՄԵՆ՝ «Ջրանցքների յերկաթե յերգը»)

§ 12. Տուն, անտուն.— գործ, անգործ.—ուշ, ապուշ.—
գետ, հգետ.—մարդ, ամարդ.—հաս, հհաս.—բախտ, ապաբախտ,
գծբախտ,—գուշն, գծգուշն,—տես, չտես.—հաս, հհաս.—ձայն,
համաձայն:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Ա.Գ. ապ, հ, գծ և չ մասնիկները, վորոնք ա-
ռանձին վերջում նշանակություն չունեն, բառերի սկզբից գրվելով՝
նրանց մի նոր նշանակություն են տալիս, կոչվում են բացասական
նախածանցներ:

Նախածանցներից միայն ապ և համ մասնիկներն են ա-
հողակապով միանում, յեթե բառը բաղաձայնով է սկսվում (ա-
պաբախտ, համաձայն, բայց՝ ապերախտ, համերաշխ):

Սկզբից կամ վերջից մասնիկ ունեցող բառերը կոչվում են ա-
ծանցավոր բառեր:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Կազմեցե՛ք բառեր՝ վերոհիշյալ
նախածանցներով ու գրի՝ առեք:

Կազմեցե՛ք բառեր համ նախածանցով:

§ 13. Նափ, Նավակ.— լիճ, լճակ.—տուն, տնակ.—Հայկ,
Հայկակ.—հավ, հավիկ.—չուն, շնիկ.—տիկին, տիկնիկ.—Գուր-
գեն, Գուրգենիկ.—հորթ, հորթուկ.—ձագ, ձագուկ.—հայր, հայ-
րիկ.—մայր, մայրիկ.—բույր, քույրիկ:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Ակ, իկ, ուկ վերջածանցները ցույց են տալիս առարկայի փոփոխությունը կամ փաղափեական նշանակություն ունենալը:

Ցույց տվեք ածանցները հետևյալ հատվածում.

Բա ի՞նչ անի կուզիկ Հակոն,

Բա ի՞նչ անի կալլիկ Գաբոն,

Հաց ե ուզում ծերուկ Ափոն:

(«Պրոյետարական գրողներ», Խնճով Ա.Պեմ" «Հայ գյուղացի»)

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Կազմեցե՛ք բառեր՝ ալ, իկ, ուկ նվագական վերջածանցներով:

Հ Ա Ր Ց.

Ի՞նչ նշանակություն են տալիս բառերին հետևյալ ածանցները.

1. ալ, իկ, ուկ, (նավակ, Հայկակ, մկնիկ, Սուրիկ, ձագուկ):

2. ուկի, (գուլիստ և անուշ բառերն ել—Հայկունի, Հայկանդուխտ, Հայկանուշ):

3. ոց, աոց, առան, սաան (ծագկոց, խոտանոց, ճաշարան, ծառաստան, Հայաստան):

4. եդ, վեա (համեդ, թիկնեդ, թիկնավետ):

5. իյ, ոդ, աո (գրիչ, մատնիչ, մատնող, կոլան, սուտասան):

6. վոր, աոի (հնձվոր, գլխարկավոր, վոտավոր, յերկոտանի, գեղանի):

7. եդեո (հողեղեն, վոսկեղեն, փայտեղեն, արծաթեղեն, մըսեղեն):

8. եոի, ի (վայրենի, տանձենի, խոզենի, տանձի, վայրի):

9. յան, ուոի, եոց, ուոց (Գրիգորյան, արևմտյան, Յերեմիայան, Արշակունի, Հայկունի, գեղունի, Չարենց, Ուսենց, Բալունց):

10. աո (պոչատ, տերևատ, կոնատ, գունատ):

11. ոոի (ծակոտի, փոքոտի, սնոտի):

12. եորդ, բորդ (հինգերորդ, չորրորդ):

13. ում, ուրյուո, ույթ, մուոո (ուսուս, թաղում, սովորություն, սովորույթ, ուսմունք):

14. ուրդ, իկ, սի (արձակուրդ, ժողովուրդ, խորհուրդ, ընթացիկ, լկտի, անջրտի):

15. երեո (հայերեն, ռուսերեն):

16. իոց (Մակինց):

17. լի (ցանկալի, սիրելի):

18. ալի, ացի (շնչողակի, հանկարծակի, հոգնակի, կանացի, առնացի, տեղացի) և

19. աո, ապ, ս, դթ նախածանցները (անտուն, ապուշ, ագետ, դժբախտ):

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Կազմեցե՛ք բառեր՝ հետևյալ վերջածանցներով ու գրի՛ առեք.

Իչ, ոդ, վոր, անի, ոց, անոց, ուրդ, կի, ստան, վետ, եք, էրեն, ուհի, ք, ուն, եղեն, լա, ենի, լան, առ, ալին, ալան, անք, գին, գուշ, երորդ, լուն, կան, յար նոց, ույթ, ություն, որդ, ոտ, ուտ, ում, ցի, ունի, իք, ին, ինց, ան, ուստ, առ, ոտի, որդ, ոտ, ուտ, ում, ցի, ունի, իք, ին, ինց, ան, ուստ, առ, ոտի

Հետևյալ բառերի վրա ալ, իկ, ուկ ածանցներից վո՞րը կավելացնեք.— շուն, հավ, ձու, արջ, գալլ, հորթ, խոզ, քույր, նավ, դավառ, առու, աղբյուր, ծաղիկ, վոտ, ձեռ, աչք, սիրտ, մարդ, վարդ, լուսին, աստղ, գետ, բլուր, լեզու, կոն, Շուշան, արծիվ, կոտուց, թաթ, գոմեշ, եշ, փուշ, գոնդ, ջուր, փոս, ծով, լիճ, խնձոր, ձոր, թիթեռ, տատ, ծիտ, տաշտ, տետր, աբե, ձուկ, կապույտ, կարմիր:

Ի՞նչ տարբերություն կա հետևյալ բառերի մեջ.

Լիզվիկ—լեզվակ, խոզիկ—խոզուկ, մարդիկ—մարդուկ, սեզիկ—սեռուկ, կարմրիկ—կարմրուկ:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Համեմատեցե՛ք հետևյալ բառերի նշանակությունը յեզ ցույց տվեք նրանց կազմությունը.

Անտերև, տերևատ.— անպոչ, պոչատ.— անկուտ, կոնատ.— անդետ, ագետ.— անմարդ, տմարդ.— անտուն, տնապուրկ.— անսեր, սիրագուրկ.— անգուշ, դժգուշ.— անրախտ, դժբախտ.— անկամ, չկամ, դժկամ.— անուշ, ապուշ.— անխելք, խելագուրկ.— գրիչ, գրող.— մատնիչ, մատնող.— քաղաքային, քաղաքական.— ցեղային, ցեղական.— ծաղկոց, ծաղկանոց.— վոսկեղեն, հողեղեն, կանաչեղեն.— խնձորենի, վայրենի:

§ 14. Տուո, ան-տուո.— գործ, ան-գործ.— գործ-արան, գործ-աղուրկ.— գործ-ել, գործ-իշ.— գործ-ուն-լա.— գործ-ող-ույթյուն.— գաւմ-անալի, գաւմ-ացք.— զգ-ուշ.— զգ-ալ, զգ-ալուն:

Տուո և գործ բառերն այս ածանցների կամ բարդություն ժամանակ փոխվեցին, թե վոչ:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Բառի այն մասը, վոր բոլոր ձևերի մեջ անփոփոխ մնում է, կոչվում է արմատական բառ (յեթե առանձին գործ և ածվում, որինակ՝ վերևի որինակների մեջ տուո և գործ

բառերը), կամ **առանձին** (չիթե առանձին գործ չի ածվում, որինակ՝ հիանալ բառի հի և զգալ բառի զգ արմատները, վորոնք առանձին գործածվել չեն կարող): Այն բառերը, վորոնք վոչ բարդ են ու վոչ ածանցավոր, կոչվում են **պարզ** բառեր (տուն, ջուր, ձանապարհ):

ԲԱՌԱԿԱԶՄՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐԺՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Ընդգծեցե՛ք նախածանցները յեվ վերջածանցները հետևյալ բառերի մեջ.

Գործիչ, գործունյա, գործունեություն, անգործ, գործաբան, գործավոր, — բախտավոր, դժբախտ, անբախտ. — զրիչ, զրույ, գրավոր, անգիր. — գիտուն, տգետ, գիտնական, գիտակ, անգետ, գիտական. — դիտակ, դիտող, դիտարան, դիտանոյ, դիտավոր, դիտում, դիտումնավոր. — կայուն, կայան, կայարան անկայուն, կայունություն:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Միեմլույն արմատից կազմեցե՛ք միքանի բառեր ածանցներով.

Որ. — գործ, գործիչ, գործունյա, անգործ. — վործ... վարձ, գիր, շարժ, լույս, տող, հայր, մայր, չերդ, գեղ, հաս, բախտ, բույժ, բույս, մուղ, լուր, սեր, վերջ, սկիզբ, սուտ, գութ, թափ, նիշ, հույզ, սուզ, բույր:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Արտագրեցե՛ք յեվ նշանակեցե՛ք պարզ, բարդ յեվ ածանցավոր բառերը՝ նշանակելով համապատասխան բառերի վրա ա (պարզ), բ (բարդ), ա (ածանցավոր):

Հոկտեմբերյան հեղափոխություն տարեդարձին հանդիսավոր տոնակատարություն և լինում: — Մենք տոնակատար հանձնաժողովի ընտրություններ եյինք զրադված: — Զուգընթաց խմբերն աջակցում եյին մեզ: — Մենք դասընկերներով հանդիպակաց բլուրը բարձրացանք, դիտեցինք շրջակա լեռնաշղթաները, բարձրավանդակները, գաշտավայրերը, ձորակները և մոտիկ քարաժայռերը:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Կազմեցե՛ք բարդ բառեր հետևյալ ձևով:

ա) Թափել, բափքվել. — ծուկ, ծուկուկ. — չափել, խաղել, փոխել, ծակել, վազել, խշալ, զնգալ, քսել, կծել, պոկել, կցել, փորել, կապել, տղալ, ճնգալ, թխկալ, փայլել:

բ) Մարդ-մուրդ. — աման-չաման. — մաքր-մաքր. — հաց...

ջուր... կլոր... ծակ... պարապ... աժալ... սեփե... փայտ... խաղ... ծուխ...

գ) Տակն ու վրա. — թուկ ու սեղ. — ծառ ու... կեր ու... վեր ու... ներս ու... լաց ու... առ ու... անց ու... բաց ու... հաժ ու... քար ու... մութ ու... որ ու... մեծ ու... լավ ու... չար ու... տաք ու... ծանր ու... աս ու... կար ու... թուր ու... բաց ու... մի և...

դ) Ահ ու գող. — ցիր ու ցան. — լաց ու... գունդ ու... խոսք ու... սուր ու... տըզ ու... կահ ու... ջարդ ու... ահ ու... հալ ու... ձայն ու...

ՏԵՂԵԿԱՆՔ

Ծակել, ծակծկել. — փոխել, փոփոխել. — չափել, չափչփել. — փայլել, փայլվել. — ճնգալ, ճնգճնգալ. — կապել, կապկապել. — կցել, կցցցցել. — կըծել, կըծմըծել. — զնգալ, զնգզնգալ. — վազել, վազվզվզել. — թխկալ, թխկթխկալ. — տըզալ, տըզտըզալ. — փորել, փորվորել. — պոկել, պոկպոկել, քրտնալ, խըշխըշալ.

Ծակ-ծուկ, հաց-մաց, աժալ-թաժալ, փայտ-փուլուս, խաղ-մաղ, ծուխ-մուխ, ջուր-մուր, կլոր-մլոր, պարապ-սարապ:

Կեր ու խում, ներս ու դուրս, առ ու տուր, բաց ու խուփ, ծառ ու ճուղ, վեր ու վար, լաց ու կոծ, անց ու դարձ, հաժ ու ճիվ, քար ու կոշտ, մութ ու լուս, մի և նույն, բաց ու խուփ, թուր ու մուր, կար ու ձև, աս ու լիս, ծանր ու բարակ, տաք ու պաղ, չտրն ու բարին, լավ ու վատ, մեծ ու փոքր, որ ու գիշեր:

Զարդ ու փշուր, ձայն ու ծաղատ, հալ ու մաշ, կահ ու կաբասի, տըզ ու վըզ, սուր ու թուր, խոսք ու զրույց, գունդ ու կծիկ, լաց ու կոծ:

Նախադասություններ կազմեցե՛ք, վորոնց մեջ գործածե՛ք վերոհիշյալ բառերը:

V. ԲԱՌԵՐԻ ԻՄԱՍՏԸ

§ 15. Գնալ, չերթալ. — մեկ, մի. — սեահեր, սեամազ. — շըրթունք, պող. — այտ, թուշ. — հուր, կրակ:

ՍԵՂԱՍՏՈՒՄ. Այն բառերը, վորոնք գրությամբ տարբեր են, իսկ իմաստով բոլորովին նույն են, կոչվում են **հոմոֆոն** բառեր, ինչպես վերեմի բառերը:

§ 16. Մեծ, հսկա, ահագին, վիթխարի.— հպարտ, գոռոզ-
սեգ.— գեղեցիկ, սիրուն, դեղանի.— ահեղի, սոսկալի, սարսափե-
լի, դարձուրելի.— համարձակ, խիզախ, հանդուգն, ըմբոստ:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Այն բաները, վառնի գրությամբ տարբեր են,
խիստ խմտածով բոլորովին իրար մոտիկ են յեւ վարձածությամբ են
տարբերվում, կոչվում են հոմաֆոբ բաներ, ինչպես վերելի բաներ:

Յո՛ւյց տվեր հոմանիշ բաները.

Թովված, կախարդված, տարված աչն չերգին՝
վերացավ, թռավ իմ վշտոտ հոգին
դեպի չերջանիկ մի ուրիշ աշխարհ,
անհայտ ու հեռու, անծանոթ, ոտմբ...

(ՀՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ՝ «Գեղի անհունը»)

.....Այն վայրերը լերկ ու բարբադ,
Վարոնք իրենց ծնված որից աչրի եյին— մերկ-անապատ,
Այսորից հետ հագնելու յին սիրակարոտ հարսերի պես,
Զուք-զարդարված խառ ու զուճաշ, թավիշ, մետաքս, զպռուզարբաք:

(Հ. ՀԱԿՈԲՅԱՆ՝ «Բայրեիկ ե Շիր-կանալը»)

Գիշերը՝ մութ, գիշերը՝ սև, գիշերն անվերջ մռայլադեմ...
Ծովը հուզված ու վրդովված կրծոտում ե ամիերն իրա...
Գիշերը վոնց հսկա չղջիկ, կամ ահագին մի բու անդեմ...

(ԱՆԱՉԱՆ՝ «Արյունոտ գիշերը»)

...Վոր ծծում են քրտինքը խոնավ

Որերի, մշուշի, մութի...

Անցնում ե ծանր, դանդաղ.

Բեռը հրում ե՛ գնա...

Բյուրավոր բանակներ յերան—

Վիթխարի, համարձակ, անահ...

Դրոշներ ծփացին արնավառ,

Դրոշներ՝ կարմիր, բոսոբ...

Յեւ ալսպես— լեկան, յերան գեմ-գեմի—

Բանակներ՝ բազում ու բազմամիլիոն...

Աշուն ե, անձրև, մշուշ.

Թաց, խոնավ— անձրևոտ քամի...

Կրում ե— նոր մի յերազ՝

Վիթխարի, անահման, անձիր...

(ՅԵ. ՉԱՐԵՆՅ՝ «Ամենապսեմ»)

Դաշտը անծալր ու անահման, լայնատարած

Հրակարմիր տաքածվել եր նրանց առաջ:

Ճշում եր սուր, հուսակտուր, ու հուսահատ ձայնը նրա,

Վորպես անդարձ մահի մի լուր տաքածվում եր դաշտի վրա:

Փշում եր մեղմ, մարմանդ մի հով՝ բարակ սուրում եր հարավեն:

Խավար ե մեծ սիրտը նրանց, բաց խավարում անծալրածիր

Յերկինքներ կան կապուտաշյա, հորիզոններ՝ անձայր, անձիր:

Կրկեսի պես մի վիթխարի, խայտաբղետ, խայտանկար

Յեղերքի մոտ ճանապարհի յերևում եր քաղաքը քար...

(ՅԵ. ՉԱՐԵՆՅ՝ «Ամբոխներ խելադարված»)

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Հետևյալ բաներին հոմանիշ-
ներ գրե՛ք ու գրի առե՛ք.

Որ. պարզ, հստակ, ջինջ, վճիտ.— լայն,— կարծր,— փա-
փուկ,— ալժմ,— աշխույժ,— գետակ,— բույր,— տաք,— սառ,—
վախ,— ուղի,— անիվ,— թռչել,— կոկել,— աղմուկ,— շշուկ—
նվազել,— քամի,— քաղցր,— յերթասարդ,— մանուկ,— ու-
ժեղ,— լաց,— ավերել,— ճառագայթ,— հիվանդ,— կոխ,— լրա-
գիր,— դպրոց,— խանութ,— ծախել,— անխիղճ,— զարմանալ,—
բարձր,— փոքր,— մեծ,— մատախուղ,— նիհար,— դժգույն,—
անհուն,— շողի,— նվեր,— նստել,— նուրբ,— հով,— սեղ,—
չքնաղ,— լուռ,— փափաղ,— ժպիտ,— կտրիճ,— ամուսն,— տը-
խուր,— հառաչել,— հրաշալի,— չքանալ,— ընկղմել,— լեռ:

ՏԵՂԵԿԱՆՔ

Խորասուզվել,— հիանալի,— սքանչելի,— անհայտանալ, կոր-
չել,— ախ քաշել, հոգոց հանել,— անուրախ, թախճադեմ,— քաջ,—
ավաղ,— ծիծաղ,— գեղեցիկ, աննման,— ցանկություն, իղճ, տենչ,—
սուս, անխոս, անձայն, անմոռնչ,— հպարտ, գոռոզ,— բաղմել,—
քնքույշ, բարակ, նազուք,— անսահման, անկող,— գոլորշի,— վը-
տիտ, լղար,— գունատ, սպրդնած,— մշուշ, մեզ, թուղպ,— ան-
գին, վիթխարի, հսկայական,— պստիկ, փոքրիկ,— վաճառել,— ա-
նողորմ, անգութ,— կրպակ,— ուսումնարան,— շող,— տկար,—
պայքար, մարտ, զորեղ,— կոծ,— յերեխա,— ընդարձակ,— կա-
կուղ,— պինդ, կոշտ,— հիմա,— հատ,— ալակ, առու, գետ,— ա-
ռույզ, կալտառ, ժիր,— ջերմ,— յերկյուղ, ահ,— պաղ,— աղ,— սա-
վառնել,— հղկել,— փոփրոց,— ածել,— հողմ,— անուշ:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Կարելի՞ յե ասել.

Մեծ մարդ, մեծ խելք,— վիթխարի մարդ, վիթխարի խելք,—

առաք կւիլ, տար խոսք, — ջինջ յերկինք, ջինջ խոսք, — լաջն
դաշտ, լաջն հորված, — սիրուն դաշտ, սիրուն խելք, — մանր ա-
վազ, մանր տուն, — խոշոր ժայռ, խոշոր աղմուկ, — մութ գիշեր,
մութ մարդ, մութ մտքեր, մութ ամպ, — բարձր սար, բարձր
միտք, — փեմ գաղափար, փեմ տեսարան, փեմ ծաղիկ:

§ 17. Ակ (սալլի, աղբուրի, մատանու), — փող (գրամ, փչե-
լու, հրացանի...), — մալր (ծնող, ծառ), — ալր (մարդ, քարան-
ձավ), — համար... տուն... կետ... գլուխ... վոտ... շունչ... խաղ...
ժամ... հատ... մատ... հարկ... գրող...

ՏԵՂԵԿԱՆՔ

Այս տան համարը, — գնաց ռուս, մի ռուս վոտանավոր, —
կես ձուկ, կես գնել, — գլուխը քորել, մի գլուխ վոչխար, մի
գլուխ շաքար, — վոսք ցավում է, մի վոսք է գնացել, — ռուս
քաշել, հինգ ռուս, — խաղ անել, խաղ տանել, — ժամի վեցն է,
ժամ գնացող, — անուշ հոս, վոչխարի հոս, — ձեռքի մաս, խաղողի
մաս, — հարկ տալ, տան հարկ, յերկրորդ հարկ, — նամակ գրող,
հալ գրող, գրողը տանի:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Այն բառերը, վորոնք գրությամբ նման են, իսկ
խնայով բոլորովին տարբեր, կոչվում են **ճուշտագուստ** բառեր, ինչ-
պես վերելի բառեր:

§ 18. Մեծ, փոքր, — խոշոր, մանր, — լավ, վատ, — բարձր,
ցածր, — անողջ, հիվանդ, — թանգ, աժան, — լուսավոր, խավար, —
հեռու, մոտիկ, — աջ, ձախ, — գեղեցիկ, տգեղ, — տար, սառ, — հեշտ,
դժվար:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Այն բառերը, վորոնք իմաստով բոլորովին հա-
կադակ են, կոչվում են **հակաճիշտ** բառեր, ինչպես վերելի բա-
ռեր:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Գտեր հետեվյալ բառերի հա-
կանիշները յեվ գրի առեր հետեվյալ ձևով՝ ուրախ — տխուր,
հեռու — մոտ...

Ուրախ, — հեռու, — նեղ, — կուշտ, — յերջանիկ, — արագ, — մա-
քուր, — փակ, — նիհար, — ունևոր, — հարուստ, — մեղմ, — վառել, —
ձանր, — դատարկել, — պարզ, — խորունկ, — ուղիղ, — հարթ, — բա-
րի, — թաց, — սիրուն, — զվարթ, — վճիռ, — դառը, — խոնավ, — բարե-
կամ, — կանխիկ, — ձրի, — կորուստ, — ոգուտ, — չելք, — վեր, — աջ, —
առաջ, — հին, — լուրջ:

ՏԵՂԵԿԱՆՔ

Դանդաղ, կամաց, — սոված, քաղցած, — անբախտ, դժբախտ, —
լաջն, ընդարձակ, — մոտիկ, մերձավոր, — տխուր, — կեղտոտ, —
խիտ, — բաց, — գեր, — չքավոր, — աղքատ, — հանգցնել, — թեթևո-
լիկ, — սեթևեթ, — մուտք, — նոր, — հետո, — ձախ, վար, ներքե, —
թեթև, ծուռ, — սաղը, ծանծաղ, — պարպիկ, — բարդ, — խորդու-
րորդ, — չար, — քաղցր, — պղտոր, — մոայլ, — տգեղ, — չոր, — փառ, —
գլուտ, — վճարովի, — ապառիկ, — թշնամի:

Ցույց տվեք հետեվյալ խոսքերի մեջ՝

1. Սիրս բառի նշանակությունը. — նա սրտով մարդ է. նա
թուլ սիրս ունի, նա սիրս չունի խոսկու. քո սրտով թող լինի.
նա սիրս չի անում այնտեղ գնալու:

2. Տուս բառի նշանակությունը. — նա տուս չունի. մի տուս
վոտանավոր սառ. նրանք տուսով գնացին. նրա վերնատուսը գա-
տարկ է. նա տուս գնող չի. նա տուս դավակ է. նա տուս կա-
տու չի:

3. Այգ բառի նշանակությունը. — նրա այգը ցավում է. սե-
ղանի այգ. ջրաղացի այգ. այգով տալ. մեկին այգ գնել. մեկին
այգով անել. այգ հանցի. այգ լույս. այգ խավարի. այգից
ընկնել. մեկի այգը մտնել. այգածակ:

4. Բերան բառի նշանակությունը. — նա փոքր բերան ունի.
մի բան բերան անել. նա բերան պատող է. նա բերան չունի.
դու քանի՞ բերան ունես, վոր խոսում ես. նրանց տանը տասը
բերան կա. գետի բերան, ձորի բերան:

5. Գլուխ բառի նշանակությունը. — մարդը գլուխ ունի.
նա գլխով մարդ է. դու քանի՞ գլուխ ունես. մեկի հետ գլուխ
գնել, հինգ գլուխ կով. մի գլուխ շաքար. սարի գլուխ. տարվա
գլուխ. մի բան գլուխ բերել. մի բանի գլուխ կանգնել. նա
գլուխը կորցրել է. ինձ գլուխ սո բերել. գլխիս վրա. մի բան
գլխի ընկնել. մեկին գլուխ տալ. յերգվում եմ նրա գլխով. նա
մեր գլուխն է. դե գլուխ մի տանի. նա գլուխ ուտող է. գլուխը
թաղեմ. գլուխը մեռնի. «խելոք գլուխը». գլուխը տաք մարդ.
վոսով-գլխով կորչել. գլուխը քարը. գլխակեր. ձուկը գլխից
կհտաի. գլխումը նստեց. տարվա ես գլխից. ես գլխից. մի
գլուխ լաց է լինում:

Համեմատեցնել տոտրելի գրված նախադասութիւնների մեջ գործածված միևնույն բառերն իրար հետ յեւ տեսնել, թե այդ բառերից փոքրն են փոփոխվում յեւ փոքրն են անփոփոխ մնում բոլոր դեպքերում.

1. Աշտը գիրքը վերցրեց:
2. Աշտի գրքի կազմը կարմիր է, վերցրու յեւ դասը պատրաստիր:
3. Գիրքն Աշտին տուր, թող գրքով պատրաստի դասը:
4. Աշտից գիրքն առ, վոր դասը գրքով պատրաստես:
5. Մենք հիմա պատրաստում ենք մեր դասերը:
6. Դուք հետո կպատրաստեք:
7. Մեզնից մեկը հիմա պիտի պատրաստի:
8. Հետո մեկից կառնենք, կպատրաստենք:
9. Ահա գունավոր մատիաները, կապույտով յեւ կարմիրով նկարիր:
10. Աշտով միայն չի լինի, մեկն էլ թող գա:
11. Ահա նա գալիս է, նրան տվեք, վոր պատրաստի:

ՏԵՂԵԿԱՆՔ

Փոփոխվեցին. — Աշտը (1-ին խոսք), Աշտի (2), Աշտին (3), Աշտից (4), Աշտով (10). գիրքը (1), գրքի (2), գրքով (3). վերցրեց (1), վերցրու (2). կարմիր (2), կարմրով (9). պատրաստիր (2), պատրաստի (3), պատրաստես (4), պատրաստում ենք (5), կպատրաստենք (6, 8), պիտի պատրաստենք (7). տուր (2), տվեք (11). առ (4), կառնենք (8). մենք (5), մեզնից (7). մեկը (7), մեկից (8) և այլն:

Անփոփոխ մնացին. — վոր (4, 11), հիմա (5, 7), և (2, 9), հետո (6, 8), ահա (9, 11) և այլն:

Դեզվի մեջ գործածվող բառերը բաժանվում են լերկու խումբի — փոփոխվող և անփոփոխ բառեր:

Փոփոխվող բառերը, նայած թե ինչ նախադասութեան մեջ ինչպես են գործածվում, զանազան կերպ փոփոխվում են:

Հայոց լեզվին հատուկ է այսպես կոչված անփոփոխ բառերն էլ վորո՞ւ գեպեհում փոփոխել:

VI. ԲԱՌԵՐԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐՆ ԸՍՏ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅԱՆ ԿԱՄ ՄԱՍՈՒՆՔ ԲԱՆԻ

Ա. ԳՈՅԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆ ՅԵՎ ՆՐԱ ՇՈՂՎՈՒՄԸ

1. ԱՌԱՐԿԱՅԻ ԱՆՈՒՆԸ

§ 19. Մարդ, կով, ձի, շուն, հավ, ձուկ, քար, գոգ, վոսկի, վարդ, միսք, ուսում, յերգ, — այս բոլորն առարկաների անուններ են:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Առարկաները լինում են՝ ա. ճշմարտ, (մարդ, ձի), վարոնք իրենց կամքով շարժվում են, բ. աճում, (քար, հող, բույս, ծառ, ծաղիկ), վարոնք իրենց կամքով շարժվել չեն կարող:

Ապա՝ ա. հյուսիսահայ (մարդ, քար), վարոնք անկախ գոյություն ունեն լինել մասշնի յեւ մեք գգայարաններին, այսինքն՝ կարող ենք աչքով տեսնել, տկանցով նրա ձայնը լսել յեւ այլն, բ. վերացահայ (միսք, ուսում), վոր անկախ գոյություն չունեն, բայց միջանկում են իրենց անկախ գոյություն ունեցող յեւ հասկացվում են մեքով:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Հետևյալ բառերից արտագրեցե՛ք նախ՝ շնչավոր, ապա՝ անշունչ առարկա ցույց տվող բառերը.

Ձու, հավ, միս, ջուր, ալժ, վոշխար, խոտ, կաթ, թիթեռ, մրջյուն, սալ, ծուխ, քամի, հովիվ, կառք, վոտք, ծառ, կալծակ, ժամացույց, պրինժ, թանաք, մատիտ, ճանճ, մոծակ, ճիճու:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Հետևյալ բառերից արտագրեցե՛ք նախ՝ շնչավոր, ապա՝ վերացական առարկա ցույց տվող բառերը.

Շաքար, ջուր, լերակ, տանձ, ոգ, միտք, կամք, տախտակ, արծաթ, խոտ, բարկութիւն, կրակ, տանջանք, վախ, ձյուն, ամառ, սառույց, ծուխ, բարութիւն, հանգստութիւն, աշխատանք, մուրճ, կացին, ուլժ, հիվանդութիւն, աղ, ձմերուկ, համ, ախորժակ, փափաղ, ձգտում, պետութիւն, ժամանակ, ամիս, տարի, ապակի, ալաղ, գինի, ալյուր, տարածութիւն:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Այն բառը, վորի ցույց տված գաղափարն անկախ գոյություն ունի (մարդ, քար, ծաղիկ), կամ մեքովում է իր-

րել անկախ գոյություն ունեցող (միտք, ուսում, գործ), կոչվում է գոյական անուն կամ անուն:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Արտագրեցե՛ք յեվ ընդգծեցե՛ք գոյական անունները.

Հասանք Հրազդանին: Հեռվից լերեում եր Մասիսը կամ Արարատը: Անցանք կամրջով: Ահա «Արարատ» գործարանը, ուր գինի և կոնյակ են պատրաստում: Մենք արդեն Յերևան քաղաքում ենք: Ահա քաղաքի հրապարակը, Կոմմունարների այգին, Արուսյան փողոցը: Քաղաքը բավականին փոխվել է. մի քանի տարի առաջ այդպես չէր: Ահա մի շենք, վրի ճակատին գրված է՝ «Կինո Նաիրի», մի ուրիշը՝ «Կինո Պրոլետար». ահա «Խորհրդային Հայաստանի», «Մանկալի», «Ավանգարդի» խմբադրամատները...

ՀԱՐՑՆԵՐ.

1. Բոլոր քաղաքներին Յերևան կարելի՞ յե ասել:
2. Բոլոր քաղաքներին քաղաք կարելի՞ յե ասել:
3. Բոլոր մարդկանց Արամ կարելի՞ յե ասել:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Այն անունները, վրոնք կարող են արվել քե մեկ առարկայի ու քե նրա ճեսակին պատկանող բոլոր առարկաներին, կոչվում են **հասարակ անուն** (որինակ՝ մարդ, սեղան, ջուր, ձուկ, աստղ, վարդ):

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Այն անունները, վրոնք ցույց են տալիս մի վրոն անձան, միայն մի հաս առարկա առանձին վերցրած, իսկ նրա ճեսակին պատկանող բոլոր առարկաներին արվել չեն կարող, կոչվում են **հատուկ անուն** (որ՝ Գրիգոր, Յերևան, Մասիս, Սևանա լիճ, Մարս):

ԿԱՆՈՆ. Հասուկ անունները մեծատա են գրվում:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Արտագրեցե՛ք յեվ հատուկ անուններն ընդգծեցե՛ք.

1. Անդրկովկասի նշանավոր քաղաքներն են՝ Թիֆլիսը, Բազումը, Բաթումը, Յերևանը. առաջինը Վրաստանի Սև Հանրապետության և, միևնույն ժամանակ, ամբողջ Անդրկովկասյան ՍՅՄՀ Հանրապետության մայրաքաղաքն է: Թիֆլիսի միջով հոսում է Բոռ գետը: Յերևանը Հայաստանի մայրաքաղաքն է, գտնվում է Հրազդանի ափին: Բազում Ադրբեջանի մայրաքաղաքն է, գտնվում է Կասպից ծովի մոտ, Ապշերոնյան թերակղզու վրա, վրո հարուստ է նավթով:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Գրեցե՛ք 5-ական հատուկ անուններ՝ ռդամարդկանց, կառուց, պետությունների, բազմների, գետերի, գյուղերի, լեռների, ծովերի:

2. ԳՈՏԱԿԱՆՆԵՐԻ ԹԵՎԸ

§ 20. Կով, կովեր.— ձի ձիեր.— քար, քարեր.— միտք, մտքեր.— Աշակերտ, աշակերտներ.— ճանապարհ, ճանապարհներ:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Գոյական անուններն ունեն յեկու քիվ՝ յեգակի յեվ **հոգնակի**: Յեգակին ցույց է տալիս մի առարկա, հոգնակին ցույց է տալիս մույն ճեսակի՝ մեկից ավելի առարկաներ:

ԿԱՆՈՆ. Միավանկ բառերից հոգնակի կազմելու համար ավելացնում ենք եր մասնիկը, իսկ բազմական բառերին՝ **ներ** մասնիկը:

Միավանկ բառերի ի, ու ձայնավորները կարող են փոխվել հ-ի, վրո չի գրվում (շուն, շներ,— տիկ, տիկեր):

Ցույց տվե՛ք զոյականները յեվ նրանց թիվը.

Յեկան, սահեցին հանկարծ
փողոցի ամառվա փողում—
բյուրավոր բանակներ անահ—
զրահապատ բանակներ ուժի:
Շողացին սվիններ, սրեր,—
յերգեցին կրծքեր հզոր—
զրոշներ ծիացին արնավառ—
զրոշներ կարմիր, բոսոր...

(ԿԱՐՄԻՐ ԱՐԵՎ՝ «Ամենապոկ») :

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Կազմեցե՛ք հետեվյալ անունների հոգնակին:

ա) Քար, հող, կավ, նավ, ծակ, սար, վարդ, սոխ, բառ, տառ, կով, այծ, ճան:

բ) Գիրք, միրգ, միտ, գիծ, կիր, թուր, ջուր, մուր, խուփ, զուհի, թուղթ:

գ) Ատամ, տախտակ, զրիչ, պարտեզ, աշակերտ, տաբի, բույս, վկա:

դ) Դասագիրք, սեղանատուն, ողանավ, լրագիր, հեռագիր, հոգնակուտ, մանկատուն, դասատուն, սեահող, ավազածուր, մարաքույր, քարածայր, անձրևաջուր:

ե) Ջրկիր, հացթուխ, մարդակեր, լուսաբեր, լրատու, դաստու, հեռախոս, թղթատար, չերկրագործ, զորավար, լրահա, հաստավիգ, հաստափոր, հանքափոր, սիրունատես:

զ) Աղ, ձուկ, մուկ, նուռ, դուռ, հարս, լեռ, բեռ, կուռ, գառ, թոռ, վոռ, փուռ, ձեռ:

է) Մարդ, կին, աղամարդ, անձ, զգացում, հուզում:

ը) Մսուր, խշտիկ, նշտար, կշեռք, կրակ, ճրագ:

թ) Աստղ, կոճղ, սանր, չեզր, վագր:

ժ) Լու, ձու, բու:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ ա. Այն միավանկ բառերը, վորոնք գրաբարում են վերջանում (ձուկ, մուկ, գառ), առխառնաբառի հոգնակիում, վերականգնելով Ե-ն, վերջանում են ԵԵ (ձկնե, մկնե, գառնե):

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ բ. Այն բառի բառերը, վորոնց յերկրորդ բաղադրիչ մասը միավանկ բառ է յեւ այդ միավանկ բառն իր բուն (գոյական) իմաստը պահում է, հոգնակիում վերջանում են եր (դասագիրք—դասագրքեր), իսկ յերե այդ միավանկ բառն իր բուն իմաստը չի պահում, իր գոյական նշանակությունը կորցնելով՝ ածական իմաստով ե գործածվում (յերկրագործ—յերկրորդ (հողը) գործող կամ մշակող), այդ դեպքում հոգնակիում վերջանում են ԵԵ (յերկրագործե, զորավարե): Գաղտնավանկ բառերը (մսուր, կոճղ), վորոնց մեջ Ե յե լավում, բայց չի գրվում, հոգնակիում ԵԵ են վերջանում, յեթե Ե-ն սկզբի վանկում է լավում (նշտար=նշտարներ), մեծ մասամբ եր են վերջանում, յեթե Ե-ն վերջին վանկում է լավում (կոճղ—կոճղեր):

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ գ. Միավանկ ու վերջացող բառերի (լու, ձու, բու) ու ձայնավորը, բացի սկզբնական ձևից, մնացած բոլոր ձևերում վ-ի յե փոխվում. որինակ, ձվի, ձվից, ձվով, ձվում, ձվեր, ձվերի և այլն:

Ցերկավանկ ու վերջացող բառերի ու-ն միայն չեղակիում է վ-ի փոխվում, իսկ հոգնակիում՝ վոչ. որինակ՝ կատու, կատվի, կատվից, բայց՝ կատուներ, կատուների...

Բաղմավանկ ու վերջացող բառերի ու-ն չեղակիում կարող է փոխվել վ-ի, կարող է և չփոխվել (Ղամարլվից, Ղամարլուից). յերկուսն էլ գործածական են:

3. ԳՈՑԱԿԱՆՆԵՐԻ ՀՈՒՈՎՈՒՄԸ

§ 21. ա) Այստեղ մի գիրք կա... գրքեր կան: Նա հիսուն զուգեկ գրքի տվեց... գրքերի տվեց.—Այս թուղթը գրեց ե պոկե... գրեցից ե պոկել: Նա դասը գրեով ե պատրաստում... գրեւով ե պատրաստում:—Այդ բոլորը գրեւով գրված են... գրեւում կան:

բ) Արշակի գիրքը կորավ... գրքերը կորան: Նա սպասում է գրքին... գրքերին:

Հ Ա Ր Ց.

Գիրք բառն ինչպես փոփոխվեց այդ խոսքերում:

Գիրք (գիրքը), գրքի (գրքին), գրքից, գրեով, գրեւով.—գրքեր (գրքերը), գրքերի (գրքերին), գրքերից, գրեւով, գրեւում.—ահա այն բոլոր ձևերը, վոր կարող ե ունենալ գիրք գոյական անունը աշխարհաբար հայոց լեզվում. այդ ձևերը հինգ են:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Գոյականները փոփոխվող բառեր են: Գոյականի ամեն մի փոփոխված ձևը կոչվում է հոլով: Մի բառ հոլովել նշանակում է՝ ասել այն բոլոր ձևերը, վոր նա կարող է ունենալ լեզվի մեջ:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Լրացրե՛ք հետեվյալ նախադասությունները.

ա) Բար բառով.— Այստեղ մի... կա: Նա կանգնած է... մոտ: Նա... հեռացավ: Այս պատը ... ե շարած: Նա մնաց սար ու ...:

բ) Բարեք բառով.— Այստեղ ... շատ կան: Նա կանգնած է ... մոտ: Նա ... հեռացավ: Այս պատը մեծ-մեծ ... ե շարած: Նա մնաց սարերում ու...:

գ) Զուր բառով.— Առուն ... կա (ինչ կա): Նա գնաց ... (ինչի): Լվաց... (ինչով): Հանեց ... (ինչից): Սեղեղվեց ... (ինչից):

դ) Զեք բառով.— Մեր յերկրում լավ-լավ... (ինչեր) կան: Այս տեսակ-տեսակ... (ինչերին) շներ են պետք: Խմենք այս աղբյուրների պաղ-պաղ ... (ինչերից): Նա կաղաւորվեց ... (ինչերով): Տեսակ-տեսակ ձկներ կան այս... (ինչերում):

ե) Գիւնի բառով.— Այս կարասում... (ինչ) կա: Նա սպասում է ... (ինչի): Նա հիվանդացավ ... (ինչից): Նա հարբել է... (ինչով): Թաղվեց ... (ինչում):

դ) Մարդ բառով:—Սենյակում մի ... (խնչ) կա: Նա հանդիպեց մի... Առա մի ... Նրանց թիվը ավելի յի մի ... Սիրտ չմնաց խեղճ ...

է) Մարդ բառով:—Ահա յեկավ... (հվ): Յես սպասում եմ այն ... (հմ): Ստացա քեզ ծանոթ... (ուսմից): Այս բանը յեղավ այն ... (ուսմի): Ել ուժ չմնաց իմ ծանոթ... (ուսմի):

ը) Գուռ բառով:—Այս շենքում մի... փակ եւ Նա կանգնած ե... առաջ: Այս դուռն ավելի լայն ե այն ... Յես ներս մտա հարավային... Նա մենակ կանգնած մնաց բաց...:

թ) Գուռ բառով:—Ահա յեկավ Գուրգենի ...: Հովհաննեսը մի գիրք ընծայեց իր ...: Արշակը նամակ ստացավ իր ...: Այս բանը յեղավ նրա ...:

ժ) Մայր բառով:—Նրա ... բարի կին ե: Նա կարոտ ե փաղաքշող... Թաղևոսն անջատվեց ...: Նա պարծենում ե իր ...: Վոչ իր հորումն ե տեսել, վոչ ել իր ...:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Լրացրե՛ք հետևյալ նախադասությունները՝ համապատասխան փակագծերում դրված հարցերի.

Յես ... (խնչով) ... (վերադարձ) յեկա ... (հւր):— Նա ... (խնչով) կարեց ... (խնչ):— Մենք ... (խնչից) ... (խնչ) շինեցինք:— Մեր ... (խնչում) մի ... (խնչ) կա:— Յերեկ ... (հվ)... (հմ) մոտից յեկավ... (հւր):— Նա շատ ե պարծենում իր ... (ուսմի):— Իմ ... (ովքեր) շատ խելոք են:

§ 22. Ահա իմ առաջ մի գեղեցիկ տուն: Մտնում եմ ներս: Ընդարձակ սենյակ. լայն լուսամուտներ, մաքուր հասակ: Ահա սանեռք. բարձրահասակ մի մարդ...

Այս հատվածում գոյականները (թե յեզակի ե թե հոգնակի) դրված են անփոփոխ, ուղիղ ձևով ե պատասխանում են ո՛վ կամ ի՛նչ, ովքե՛ր կամ ինչե՛ր հարցերին:

ՍՍՀՄՍՆՈՒՄ. Գոյականի անփոփոխ, ուղիղ ձևով, վոր պատասխանում ե ով կամ ինչ հարցերին, կոչվում ե ուղղական հոլով:

§ 23. Մոտեցա պառի՛ն, նայեցի ժամացույցի՛ն. հենց այդ ժամին պիտի գնայի, ներկա լինելի մի ժողովի:

Այս հատվածում գոյականները պատասխանում են ինչի՛(ն) կամ ո՛ւմը հարցերին ու դրված են տեղական հոլով:

§ 24. Այդ բանն իմացա իմ ընկերներից՝ Սեփակից, Գրիգորից ու Սահակից: Նրանք ել փայտից են պատրաստել:

Այստեղ գոյականները պատասխանում են ո՛ւմից, ինչի՛ց հարցերին ու դրված են բացառական հոլով:

§ 25. Սղոցով կտրեցինք, ուրագով տաշեցինք, սոսնձով ձկնորսեցինք: Մենակ Սեփակ չեղ լինի, միասին աշխատեցինք:

Այստեղ գոյականները պատասխանում են ինչո՛վ, ումո՛վ հարցերին ու դրված են գործիական հոլով:

§ 26. Այդ բանը գրում կարդացի ե տեսական նշանակեցի:

Այստեղ գոյականները պատասխանում են ինչո՛ւմ հարցին ու դրված են ներգոյական հոլով:

ՍՍՀՄՍՆՈՒՄ. Վարդիմենի գոյական բառը հայերենում հինգ ձևով կարող ե ունենալ կամ հինգ տեսակ կարող ե փոխվել (§ 21)— հաշվելով նայել նրա ուղիղ ձևով, այդ պատճառով հայերենում հինգ հոլով կա, վարդիմից ամեն մեկը մի ձևով ե ցույց տալիս: Ուրեմն հոլովը հիմնվում ե ձևով վրա. առանց ձևի հոլով չկա: Այդ հոլովները հետևյալներն են.

ա) Ուղղական հոլով, վոր ցույց ե տալիս բառի ուղիղ, սկզբնական ձևը ե յեզակիում հատուկ վերջավորություն չունի, իսկ հոգնակիում վերջանում ե եր կամ ներ, որինակ՝ մարդ, ձի, կով, հող, ջուր, յերկիր, մարդիկ, ձիեր, կովեր, հողեր, ջրեր, յերկրներ:

բ) Տեղական հոլով, վոր յեզակիում ունի հետևյալ վերջավորությունները.

1) Ի (կովի, ջրի, աշակերտի, լճի) կամ Ին (կովին, ջրին, աշակերտին, լճին—ն հոլով—տես § 27, 28, 29):

2) Ու (գինու, ձիու, մատանու, սիրելու) կամ ուն (գինուն, ձիուն, մատանուն, սիրելուն—ն հոլով):

3) Ան, վան, յան (դռան, լեռան, տարվան, վաղվան, չաբուխան, արջան):

4) ոջ (քոջ, կնոջ, տիրոջ):

5) որ (հոր, մոր, յեղբոր):

6) ց (միայն հոգնակիում—մերոնց, ձերոնց, վոմանց, Գրիգորենց):

Ծանոթություն 1. Համապատասխան տրական հոլովի յեզակի թվի վեց վերջավորությունների՝ վեց տեսակի հոլովում կա (տես ներքևում «Հոլովումների պատկերը»):

գ) Բացառական հոլով, վոր վերջանում ե ից, ուց (կովից, լճից, գինուց, վաղուց):

Բացառական հոլովը վորոշ ասույթներում վերջանում է ե, որինակ, յերկրէ յերկիր, քարէ քար, ծովէ ծով և այլն:

դ) Գործիական հոլով, վոր վերջանում է ով (լծով, գինով, վոսկով):

Գործիական հոլովը կարող է վերջանալ նաև ք, որինակ՝ բառությամբ, չարությամբ.—այս դեպքում բ-ից առաջ և հնչյունը մ-ի յե փոխվում—բարությանք=բարությամբ:

ե) Ներգոյակաց հոլով, վոր վերջանում է ում (լծում, գինում, վոսկում):

Ծանոթութիւն 2.— Անճապարհոյցուն ցույց տալով բառերը (մարդ, կին, աշակերտ, յերգիչ և այլն) ում վերջավորությամբ ներգոյական, սովորաբար, չեն գրվում. այդ բառերի ներգոյականը կազմվում է տրական հոլովից՝ մեջ բառն ավելացնելով (մարդու մեջ, կնոջ մեջ և այլն):

ՀԱՆՈՒՄՆԵՐԻ ՊԱՏԿԵՐԸ

I

Յեզակի

Հոգնակի

Աւղղ. հոգ	հոգը	հոգեր	հոգերը
Տր. հոգի	հոգիք	հոգերի	հոգերին
Բաց. հոգից	(հոգիցը)	հոգերից	(հոգերիցը)
Գործ. հոգով	(հոգովը)	հոգերով	(հոգերովը)
Ներգ. հոգում	(հոգումը)	հոգերում	(հոգերումը)

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Հոլովեցե՛ք հոգ բառի նման հետեւյալ բառերը.

Քար(ը), ծով(ը), ջուր(ը), կով, այծ, տետրակ, գլուխ, խըր-ճիթ, բանվոր, ուսուցիչ, ճանապարհ, գործաբան, դասագիրք, յերգիչ, գրատախտակ, սեահող, լրագիր, հեռագիր, հացթուխ, ջր-կիր, ջրվեժ, Վարդան, Աշոտ, պարտեզ, լույս, ուժ:

II

Յեզակի

Հոգնակի

Աւղղ. գինի	գինիք	գինիներ	գինիները
Տր. գինու	գինուք	գինիների	գինիներին
Բաց. գինուց	(գինուցը)	գինիներից	(գինիներիցը)
Գործ. գինով	(գինովը)	գինիներով	(գինիներովը)
Ներգ. գինում	(գինումը)	գինիներում	(գինիներումը)

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Հոլովեցե՛ք գինի բառի նը-ման հետեւյալ բառերը.

Մատանի(ն), կաշի(ն), ձի, թի, վոսկի, հոգի, տարի, գոտի, գարի, մարդ, վայրենի, խնձորենի, կաղնի, խողենի, գեղանի, Անի, Վանի, սիրելի, սեր:

III

Յեզակի

Հոգնակի

Աւղղ. փուռ	փուռք	փոռներ	փոռները
Տր. փռան	(փռանք)	փոռների	փոռներին
Բաց. փռից	(փռիցը)	փոռներից	(փոռներիցը)
Գործ. փռով	(փռովը)	փոռերով	(փոռերովը)
Ներգ. փռում	(փռումը)	փոռերում	(փոռերումը)

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Փուռ բառի նման հոլովեցե՛ք.

Ձուկ, մուկ, լեռ, կուռ, դուռ, նուռ, դառ, լեզ, թոռ—Ուսում, անկում, թաղում, բացում, բորբոքում, գտում, վճարում, ձուլում—Գոլութիւն, միութիւն, արյուն, անկյուն—Գաբուն, ամառ, աշուն, ձմեռ—Որ, շարաթ, ամիս, տարի, վաղը, յերեկ, կեսօր, իրիկուն, հերու, հիմա, կիրակի:

IV

Յեզակի

Հոգնակի

Աւղղ. քույր	քույրք	քույրեր	քույրերը
Տր. քրոջ	քրոջք	քույրերի	քույրերին
Բաց. քրոջից	(քրոջիցը)	քույրերից	(քույրերիցը)
Գործ. քրոջով	(քրոջովը)	քույրերով	(քույրերովը)
Ներգ. (չունի)	—	(քույրերում)	—

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Քույր բառի պես հոլովեցե՛ք.

Մորաքույր, հորաքույր, կին, տիկին, տանտիկին, ընկեր, տեր, տանուտեր, անտեր:

V

Յեզակի

Հոգնակի

Աւղղ. յեղբայր	յեղբայրք	յեղբայրներ	յեղբայրները
Տր. յեղբոր	յեղբորք	յեղբայրների	յեղբայրներին
Բաց. յեղբորից	(յեղբորիցը)	յեղբայրներից	(յեղբայրներիցը)
Գործ. յեղբորով	(յեղբորովը)	յեղբայրներով	(յեղբայրներովը)
Ներգ. (չունի)	—	(յեղբայրներում)	—

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Յեղբայր բառի պես հոլովեցե՛ք.
Հայր, մայր, նախահայր, նախամայր, հորեղբայր, մորեղ-
բայր, սանահայր, սանամայր:

VI

Հ ա գ ն ա կ ի

Ուզդ. մերոնք
Յր. մերոնց(ը)
Բաց. մերոնցից(ը)
Գործ. մերոնցով
Ներգ. (չունի)

Հ ո գ ն ա կ ի

Ասոյենք
Ասոյենց(ը)
Ասոյենցից(ը)
Ասոյենցով
(չունի)

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Վերոհիշյալ բառերի պես հոլո-
վեցե՛ք.

Ձերոնք, իմոնք, քոնոնք, պապոնք, տատենք, հերանք,
Ներսեսենք, վոմանք, ումոնք, վորոնք:

Հ Ա Ր Յ.

Խնչպես կհոլովեք (յեղակի և հոգնակի)

1. Մուր, ջուր, սուր, թուր, հուր:
2. Դիր, կիր, բիդ, ցից, գիծ:
3. Կես, եշ:
4. Մակու, Բագու, դակու, բու, լու, ձու:
5. Ղամարլու, Բաշնարլու, Ուրուխանլու:
6. Կարկուտ, բրուտ, մուլթ, յերգիչ, Մկրտիչ, գրիչ, սիրտ:
7. Անձրեաջուր, քարաբլուր, շղագիր, զրահակիր, կուպր:
8. Ասո, Մկո, Գեո, Սաքո, Կարո:
9. Յերգչունի, Հայկունի:
10. Լրատու, հարկատու, վերարկու:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Արտագրեցե՛ք յեվ գոյականի
վերեւ նշանակեցե՛ք իր հոլովի սկզբնատառը (Ու. Տ. Բ. Գ. Ն.)

1. Կապույտ յերկնքով ամպեր են սահում: Արևի ճառագայթ-
ները սփռվել են սարերում ու ձորերում: Դպրոցում պարապ-
մունքներն արդեն սկսվել են: Մեր դասարանի աշակերտներից
վոմանք բացակա չեն: Մենք դպրոց ենք չեկել՝ զրբերով, տես-
քակներով, դասական բոլոր պիտույքներով: Մեր ընկերներից՝
Քաղեսուր, Հովհաննես, Գաբրիելն ու Աննիկը չեն բերել իրենց
պիտույքները:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Արտագրեցե՛ք յեվ փակագծերում
գրած գոյականները հոլովեցե՛ք՝ իմաստի համապատասխան:

Արամը մոտեցավ իրենց տան... (դուռ): Բարձր... (լեռ)
ստորոտում մի դուռ կա: Մենք գնացինք... (ձուռ): Նա պատա-
հեց իր... (հայր և մայր): Յես իմ... (քույր) նամակ ստացա:
Հոկտեմբերը... (աշուն) ամիսներից ե: Մենք սովորում ենք...
(դպրոց): Այս ճանապարհն անցնում ե... (սարեր և ձորեր): Իմ...
(յեղբայր) մի գիրք ստացա: Դու կուրեցիր... (գիրի) բաժակը:
Հիվանդը... (տաքություն) մեջ ե: Մենք գրում ենք... (գրիչ և մա-
տիտ): Մեր... (զրբեր) նկարներ կան: Դասարանի... (Չերմու-
թյուն) աստիճանը բարձր ե: Մենք չեկանք... (կառք): Այս
տունը բարձր ե ձեր... (տուն): Հայրս այժմ գտնվում ե... (քա-
ղաք): Քամին փչում ե... (լեռներ): Գնա այս... (ճանապարհ):
Սեանա... (լիճ) շատ ձկներ կան: Նա քնել ե աջ... (կուռ) վրա:
Սերոբը տնքում ե ծանր... (քեռ) տակ: Այդ... (նուռ) գույն ունի:
Բեր... (գիրի և ողի) բաժակները: (Բուրդ)... գուլպա պատրաս-
տեցին: Գնած իրերը փաթաթեց... (թուղթ): Զգուշացիր քացի
սվող... (ձի): Ո՞վ չգիտե... (գումարում) գործողությունը: Բոլորդ
ներկայացե՛ք բժշկական... (հետազոտում): Ամեն ոք... (յեղանակ)
որակիր կազմեցե՛ք: Զավեցե՛ք ջրի... (Չերմություն) աստիճանը:
Մուկը վախենում ե... (կատու): Ճուտիկը գուրս յեկավ... (ձու):
(Առու)... ափին մի ուռի կա, վորի... (սովեր) հոտազները հան-
գստանում են... (ամառ) շոգին: Ուրբաթ... (որ) դասերը պատ-
րաստել եմ, միայն... (թվաբանություն) դասից չեբկու խնդիր
ե մնում:

Հ Ո Դ Ե Ր

§ 27. Աղջիկ, Վարդիշաղ, թե հոգիդ սիրես,
մի դարիդ գցիր, տես՝ ինչ ե տաում.
աչքս խավարի, տեսիլք դառնամ յես,
տեսիլք եմ տեսել գիշերս յերազում:

Մի գարիդ գցիր, թե վորդով խնդաս,
ես յերազն իսկի յես լավ չեմ փորձել...
Անբան դառները մութ ձորի միջից,
խաղ ելին կանչում ու ձենով լալիս:

(ԿԱՐՄԻՐ ԱՐԵՎ՝ «Անուշ»)

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Գոյական անունների կամ իբրեւ գոյական ա-

նուն գործածվող բառերի վերջը դրվող *ս, գ, ց, (կամ ք)* մասնիկները հոգեբ են կոչվում:

§ 28. Գիշերս (այս գիշեր) շատ անձրև չեկավ. գյուղիս (այս գյուղի) բանն ել կտրվի. վերջին որերս (այս վերջին որերը) միշտ այսպես ե...

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ *ա. ց* հոգը, վոր դրվելով անվան վերջը, այս ցուցականի իմաստն է ավելացնում, կոչվում է *ցուցական* հոգ:

Յերբ բառի վրա ստացական այս ցուցական վերադիր է դրված, այդ դեպքում ց ցուցական հոգ չի դրվում:

§ 29. Յերբ տեղ հասանք, չերկուսս (մեք չերկուսով) մընացինք, չերեքք (զուգ չերեքով) գնացիր: Մնացողներս (մեք մնացողներս) ել չիմացանք, թե գնացողներդ (զուգ գնացողներդ) ուր գնացիր:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ *բ. ս, գ* հոգերը, վորոնք դրվելով բառերի վերջը, յես, գու, մեք, զուգ բառերի նշանակությունն են ավելացնում յեվ այդպիսով բառերին առաջին կամ յերկրորդ դեմքի նշանակությունն տալիս, կոչվում են *գիմարու* հոգեր:

§ 30. Ե՛յ, հին ծանոթներ, ե՛յ, կանաչ սարեր,
ահա ձեզ տեսա ու միտս ընկան,
սոսալս չեկան չերջանիկ որեր...

— Վախենում եմ յես... դամեզ տեղդ գիր...

սիրտս դողում է տերևի նման...

Մասի ջան, Մոսի, գլխովդ շուտ գամ...

(ԿԱՐՄԻՐ ԱՐԵՎ՝ «Անուշ»)

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. *ս, գ, ց, (ք)* հոգերը դրվելով բառի վերջը յեվ նրան ավելացնելով իմ, բո, իր, մեր, ձեր, նրանց ստացականների նշանակություն, կոչվում են *ստացական* հոգեր: Յերբ բառն ունի իմ, բո, իր (յուր), մեր, ձեր, նրանց ստացական վերադիրներին մեկնումեկը, այդ դեպքում ավելորդ է բառի վրա ստացական հոգ դնել, որինակ՝ սովորական չե ասել—իմ գիրքս, բո գիրքդ:

§ 31. Ասում են՝ ուսից

աղջիկ եր ինձ պես,

մնում եր յարից,

ու չեկավ նա տես:

Նեղճը դողալով

անհուս կռացավ...

Ջրերի վրա

գլուխը կախած

դեռ դողում է նա...

(ԿԱՐՄԻՐ ԱՐԵՎ՝ «Անուշ»)

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. *ց* (կամ *ք*) հոգը, վոր դրվելով բառի վերջը նրա բնիմանում յեվ անորոշ նշանակությունը սահմանափակում է, վորոշ ու ծանոթ առարկա ցույց տալով, կոչվում է *վորոշող* հոգ: Ձայնավորով վերջացող բառերի վրա դրվում է *ց* վորոշող հոգ (*տարից, վկան, կատուց, բաղնիք, Մաքրի*). բաղաձայնով վերջացող բառերի վրա, յերբ հաջորդ բառը նույնպես բաղաձայնով է սկսվում, դրվում է *ք* հոգը (*քարք ջարդվեց*), իսկ յերբ հաջորդ բառը ձայնավորով կամ *սկ, սպ, սք, սց, զգ, զք, սփ, սք, ցկ, ցպ, ցս*-ով է սկսվում, *ց* վորոշող հոգն է դրվում (*քարց ընկավ, մարդց զգաց* և այլն. տես § 9):

Վորոշող հոգ դրվում է՝

1. Հասուկ անունների վրա. *որինակ՝ Արամց ու Հայկը գընացին:*

2. Հասարակ անունների վրա, վորոնք ցույց են տալիս առարկայի սեռը—այս-ինչ կամ այն-ինչ սեռակր. *որինակ՝ կույր կաթնատու կենդանի չե.—խնձորենից ծառ ե:*

3. Խոսքի մեջ մի անգամ արդեն նիշված ծանոթ անվան վրա. *որինակ՝ մի աստղ ցուլաց չերկնքում, աստղը ցուլաց և անհայտացավ:*

4. Այն բառերի վրա, վորոնց վրա դրված են՝ *այս, այդ, այն, սույն* ցուցականները. *որինակ՝ այս բաժակը, այս գինից, այդ կատուց, սույն գրությունը* և այլն:

5. Այն բառերի վրա, վորոնց վրա դրված են՝ *մյուս, մեկը, բոլոր, այս-ինչ, այն-ինչ* անորոշները յեվ *վո՞ր* հարցականը. *որինակ՝ մյուս տետրակը, մեկը կատուց, բոլոր ծառերը, այս-ինչ մարդը, ահ ինչ տարից, վո՞ր գիրքը* և այլն:

6. Այն բառերի վրա, վորոնց վրա դրված է իմ, բո, իր, մեր, ձեր, նրանց, իրենց, սրա, դրա, նրա, սրանց, դրանց, նրանց, վորո՞, վորո՞նց, ո՞ւմ բառերից մեկն ու մեկը, *որինակ՝ իմ անունը, բո աչքը, ո՞ւմ տետրակը* և այլն:

7. Այն բառերի վրա, վորոնք փոխաբերում են գեղջված անվանը. *որինակ՝ նա չերկու վորդի ունի, մեկը (մի վորդին) գրագետ ե, մյուսը (մյուս վորդին)՝ անգրագետ: Աղպես նաև՝ իմը (իմ գիրքը), բոնը (բո գիրքը), նրանը (նրա գիրքը), Արամինը (Արամի գիրքը), չերեկվանը (չերեկվա դասը):*

§ 38. Յես ել մատիտ ունեմ, դու յել. իմը սե ե, խսկ բոցը
կարմիր:—Իմը թող չլինի, իրեցը լինի:—Մե՞րց ե լավ, թե ձեռք:—
Նաեցն ամենից լավն ե:—Յես գրում եմ իմով, դու գրում ես
բոցով:—Իմո՞՞նք տաք, բոցո՞՞նք բեր:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Իմ, քո, իր (յուր), մեր, ձեր, նրանց, (նոցա),—
կոչվում են սեռացական դերանուններ:

§ 39. Յերեկ մի վամն անցնում եր փողոցով. թե ինչ ումի՞ն
եր նա, չկարողացա իմանալ:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Վամն, վո՞, ումին—կոչվում են աճորոց դերա-
նուններ:

ԴԵՐԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՇՈՒՆՎՈՒՄԸ

Յ Ե Պ Ա Կ Ի

Ուղղ.	յես, ինքս	դու, ինքդ	նա, ինքը	նա
Տր.	ինձ	քեզ	իրեն	նրան
Բաց.	ինձնից	քեզնից	իրենից	նրանից
Գործ.	ինձնով	քեզնով	իրենով	նրանով
Ներգ.	ինձնում	քեզնում	իրենում	նրանում

Հ Ո Վ Ն Ա Կ Ի

Ուղղ.	մենք, ինքներս	դուք, ինքներդ	նրանք, իրենք	նրանք
Տր.	մեզ	ձեզ	իրենց	նրանց
Բաց.	մեզնից	ձեզնից	իրենցից	նրանցից
Գործ.	մեզնով	ձեզնով	իրենցով	նրանցով
Ներգ.	մեզնում	ձեզնում	իրենցում	նրանցում

Յ Ե Պ Ա Կ Ի

Ուղղ.	սա	դա	ով	ինչ	վոր
Տր.	սրան	դրան	ում	ինչի	վորին
Բաց.	սրանից	դրանից	ումից	ինչից	վորից
Գործ.	սրանով	դրանով	ումով	ինչով	վորով
Ներգ.	սրանում	դրանում	—	ինչում	—

Հ Ո Վ Ն Ա Կ Ի

Ուղղ.	սրանք	դրանք	ովքեր	ինչեր	վորոնք
Տր.	սրանց	դրանց	—	ինչերի	վորոնց
Բաց.	սրանցից	դրանցից	—	ինչերից	վորոնցից
Գործ.	սրանցով	դրանցով	—	ինչերով	վորոնցով
Ներգ.	սրանցում	դրանցում	—	ինչերում	վորոնցում

Դիտեցեր ստորակետի կիրառությունն ստորով բերված
հատվածներում պատահած գոյական անուններից ու դերանուն-
ներից հետո.

1. Հասավ Մլաքը, Չինումաչին, Փարս, Հնդստան, Արաքստան...
2. Ե՛լ թանգազին Քիրմանի շալ, ել մարգարիտ, զմրուխտ ու լալ,
Հնդու խուրմա, փստա, բադամ և... վճր մեկի անուշը տամ:
(ՀՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ՝ «Մառախու փառապաններ»)
3. Եկել են Սասմա քաղաքի վրեն Բադին, Կողբադին, Սյուդին,
Չարխադին:

(ՀՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ՝ «Մասունցի Դավիթ»)

ԿԱՆՈՆ. Խոսքի մեջ իրար հաջորդող, նույն հոլովով դրված
ու խոսքի մեջ նույն պատշոնն ունեցող գոյականներն ստորակետով
բաժանվում են իրարից: Ռեքե այդպիսի նույնահոլով գոյականներից
յերկուսը, կամ վերջին յերկուսը բաժանված են իրարից յե՛վ, ու բա-
ռերով, ստորակետ չի դրվում:

1. Յես, դու, նա միասին գնացինք:
2. Մենք, դուք և նրանք շատ ենք աշխատել:
3. Նրանք իրար խանգարում են:
4. Ո՞վ ինձ նրան ցույց կտա:
5. Այս ժամ պետք է հանձնել:

ԿԱՆՈՆ. Խոսքի մեջ իրար հաջորդող միասնակ ու նույնա-
հոլով դերանուններ բաժանվում են իրարից ստորակետով, իսկ տա-
րբեր տեսակի դերանուններ չեն բաժանվում: Որինակ՝ վերևի որի-
նակների մեջ յես, դու, ես ուղղական հոլով դրված դերանուն-
ներ են և ստորակետով բաժանված են. ո՞վ, ինձ, ճե՛ն, ճե՛ն տարբեր
տեսակի դերանուններ են— ո՞վ հարցական դերանուն է, ինձ՝
անձնական, ճե՛ն՝ ցուցական.— այդ պատճառով այդ դերանուն-
ներն իրարից ստորակետով բաժանված չեն:

Դիտեցե՛ք ստորակետի կիրառությունը հարաբերական կամ
շաղկապական դերանուններից առաջ՝ ստորով բերված որինակ-
ների մեջ.

1. Մեր վատահոլությունը չի վայելի ես, ով կխուսափի շի-
նարար աշխատանքից:
2. Միայն ես՝ կհասկանա, ով աշխատել է գյուղում:
3. Այսպես Հրահատը կատարեց այ՛ն, ինչ հրահանգված էր
իրեն:
4. Կատարի՛ր այն խոսքը, ինչ վոր ասել եմ:
5. Ահա այն վայրը, ուր նոր դպրոց պետք է կառուցվի:

6. Ահա այն ժեմբը, վոր պետք է նորոգվի:
7. Յեկ այն ծածիկ, յերբ այստեղ եմ լինում:

ԿԱՆՈՆ. Ով, ինչ, ուր, յերբ, վոր (ով վոր, ինչ վոր, ուր վոր, յերբ վոր) հառաբերական կամ շաղկապական դերանուններից առաջ ստորակետ է դրվում, յերբ այդ դերանուններով սկսվող խոսքը վերջապես է (հետո յե դրված):

ՀՈՒՆՈՎՆԵՐԸ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ

1. ՈՒՂՂՍԿԱՆ ՀՈՒՆՈՎ

Յեկ ինչո՞ւ միայն ես յերգի,
Միայն ես—Հովակիմը, Կարոն,
Սողոմոնը, Մարգարը,
Կամ մի բիթլիսցի, վանեցի Պողոս:
Այս տողերս քո կամքը յերգեց,
Այս տողերս զու յերգեցիր:
... Թե խաբեն որեւն այս հրկեզ,
... Յես ելի կերգեմ:

(ՅԵ. ՉԱՐԵՆՅ՝ «Ամենապոեմ»)

Հ Ա Ր Յ Ե Ր

1. Միայն ով յերգի—եւս, Հովակիմը, Կարոն, Սողոմոնը
և այլն:
2. Այս տողերս ով յերգեց—քո կամքը, զու յերգեցիր:
3. Ովքե՞ր յեթե խաբեն—այս որեւն:
4. Ո՞վ ելի կերգի—յես ելի կերգեմ:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Ուղղական հոլովը նախադասության մեջ, պատասխանելով ով, ինչ, ովքեր, ինչեւ հարցերին, մեծ մասամբ ցույց է տալիս այն անձը կամ իւր, վոր կատարում է բայի ցույց տված գործողությունը, վոր մի բան անում է կամ լինում, կարճ ասած՝ այսպիսի ուղղականը նախադասության մեջ յեքական չի լինում: Յենթական խոսքի մեջ կարող է լինել մի հատ և մեկից ավելի կամ բազմակի:

Քաղմակի յեքականներն իրարից բաժանվում են ստորադասով: Որինակ՝ Սուրբիկը, Լևիկը, Արշոն ու Մինասը կարգում են:
Քաղմակի յենթականներից վերջին յերկուսը կարող են կապվել յեկ, ու բառերով. այս դեպքում ստորակետ չի դրվում:

Ե՛լ, հազար-հազար լուսեր ելեկարյան...
Յեկ զուք, աշխարհի գեղեցկուհիներ—
Հաղթ մեհեհաճներ ու գործարաններ...
Դուք, եսներ, ջրեր, յերկաթուղիներ,
Հանգներ ու ցանգներ...
Չքնաղ քաղաքներ, հանճարի ցանգներ...

Ո՞ւմ եք պատկանում:

(ՀԱՅՈՐ ՀԱՅՈՐՅԱՆ՝ «Համասարություն»)

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Ուղղական հոլովը, ցույց տալով այն առարկան, վորին դիմում ենք մի բան ասելու կամ հարցնելու համար, գաժ է անվում իրենով կոչական-ուղղական, կարն ասած՝ իրենով կոչական բառ:

Կոչական բառի վրա դրվում է ռեզ, կամ յերկար նշան:

Յեթե կոչական բառն ունի վորեւ նախադաս լրացում, շեշտը դրվում է լրացումի վրա (սիրելի Արամ):

Յույց տվեք ուղղական հոլովի դերը նախադասության մեջ ստորեկ բերված որինակներում.

Տիբեթից կարող է թռչել
Ռաճո, Պետրոգրադ, Բիքլիս...
Բիթլիսից՝ Մարսել, Յերեվան,
Պեքին, Գահիրե, Չիբագո:

Հ Ա Ր Յ

Ռաճո կարող է թռչել—Ռաշտ, Պետրոգրադ և այլն:
Մենք ութ ժամ աշխատում ենք:—Ամբողջ որն անձրև չի կալ:—Արշոն հինգ աստի այստեղ մնաց:

Հ Ա Ր Յ

Վո՞ւրեմն ենք աշխատում—ուր ժամ:
Այս գիրքը մի ուրբի արժե:—Շաքարի բեռը քառասուն Կիլո կշռեց:
Մենք յերեկ ներկայացում գնացինք:—Սաքոն վորս գնաց, իսկ Ներսես՝ հուճն:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Ուղղականը պատասխանելով ուր, վորեղ, մի՞նչե՞կ յերբ, վորեմն ժամանակ, ինչքան, վորեմն հարցերին, խառնի մեջ կարող է ցույց տալ գործողության տեղը (վորեղ հանգում կամ վերջանում է սկսված գործողությունը—հասավ Յերևան),

գործողութեան տնօրէնութեան ժամանակը (հինգ տարի տալիս), բաժնակիր (քառասուն կիւն կշռեց), նպասակը (վոս դնաց):

Ծանոթութիւն.—Կան լեզուներ (որ.՝ ուսերեւելի), վերոնց մեջ ուղղականի այս տեսակին փոխարինում է այսպէս կոչված հայցական հոլովը, վոր հաճախ իր ձևով տարբերվում է ուղղականից: Հայերենում հայցական հոլովը սօս ձեւով չկա, ուստի հայցականն իբրև առանձին հոլով չի դրվում: Մեր քերականներից վոմանք, հետևելով ոտար լեզուների քերականներին, մեր հոլովների շարքում դնում են առանձին հայցական հոլով, նկատի ունենալով բառի վոչ թե ձևը, այլ նրա պաշտոնը խոսքի մեջ:

Դիտեցեք ուղղական հոլովի կիրառումը ստորեւ բերված որինակներում.

Աթոն արեւը շատ էր սիրում.—Իրենց ախոռից միակ կովն ու յերկու յեղները տանում էր դուրս.—Աթոն հագնում էր շորեր.—Գեղ կանգնի՝ գերան կկոտրի.—Մեկը հոռովել էր զլում.—Հետո մյուս հոտաղն էր հոռովելի խոսքերն ասում.—Նա կուսակցական դպրոցն ավարտել է (Մ. ԱՐՄԵՆ):

Նա հայր ուներ, իսկ հայրը՝ վոյսարեւ.—Ծեղին վոյսարեւը բշիք քաղաք.—Ծառուսն տղան տասն ձիու բեռ ապրանք բերեց.—Ապրանքը թանգացնում էր ժամե-ժամ: (ԱԿՍԵՆ, ԲԱԿՈՒՆՅ):

Փողոցում մի մարդ տեսավ.—Ավաղակները մի մարդ են սպանել.—Աստ ապին վորդի ունի.—Մուկուչը հայր էլ ունի, մայր էլ, բուլը էր, յեղբայր էլ.—Սեթոն իր հայրն էլ է կորցրել, մայրն էլ, յեղբայրն էլ.—Մի կով են մորթել ու մի յեղ.—Յես կարո-Մարո չեմ տեսել:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Ուղղական հոլովը, պատասխանելով ինչ հարցին, հաճախ ցույց է տալիս բայի այն լուծումը, վոր կրում է իր վրա բայի ցույց տալու ու յեմքակայի կատարած գործողությունը: Որինակ՝ Մարոն կոտրեց բաժակը նախադասութեան մեջ Մարոն է բաժակը բառերը յերկուսն էլ ձևով ուղղական հոլով են դրված, բայց նախադասութեան մեջ տարբեր, նույնիսկ իբար հակառակ պաշտոն ունեն.—Մարոն կոտրելու գործողութեանը հատարողն է՝ կոտորը, իսկ բաժակը—այդ գործողութեանն իր վրա կրողը՝ կոտրվողն է. այսպիսով, Մարոն այս խոսքի մեջ յեմքակայի պաշտոն ունի, իսկ բաժակը՝ կրող խնդրի:

Հայերենում կրող խնդիրը կարող է ուղղական հոլով դրվել

թե այն դեպքում, յերբ անշունչ առարկա (իր) է ցույց տալիս, և թե այն դեպքում, յերբ շնչավոր առարկա (անձ) է ցույց տալիս. որինակ՝ ավազակները մարդ սպանեցին նախադասութեան մեջ մարդ բառը շնչավոր առարկայի անուն է, բայց, պատասխանելով ի՞նչ սպանեցին հարցին, դրված է ուղղական հոլովի ձևով: Այս դեպքում շնչավոր առարկան մտածվում է իբրև իր: Այդպէս նաև հետևյալ որինակներում.—Արամը փողոցում մի մարդ տեսավ (ի՞նչ տեսավ).—Դպրոցում աշակերտ չտեսա (ի՞նչ չտեսա).—Նա իր հայրն ուրացավ (ի՞նչն ուրացավ) և այլն:

Ծանոթութիւն.—Ուսերեւելում կրող խնդիրը յեթե արական և չեղոք վերջավորութեան ունեցող բառ է, շնչավոր առարկա ցույց տալու դեպքում դրվում է սեռականակերպ հայցական հոլով, իսկ անշունչ առարկա ցույց տալու դեպքում ուղղականակերպ հայցական է դրվում: Իգական վերջավորութեան ունեցող բառերի հայցական հոլովը ուսերեւելում ունի իր հատուկ վերջավորութեանը: Այսպիսով ուսերեւելն ունի հայցական հոլով:

Մեր լեզուն, սակայն, ժամանակի ընթացքում կորցրել է այդ հոլովի ձևը ու նույնացել ուղղական և, ինչպէս տրական հոլովի վերաբերյալ մասում կտեսնենք, ճշակաւ հոլովին:

Մեր քերականներից վոմանք այս տեսակի ուղղականն էլ (կրող խնդրի) հայցական հոլով են անվանում, հիմնվելով վոչ թե բառի ձևի, այլ պաշտոնի (ֆունկցիայի) վրա:

2. ՏՐԱԿԱՆ ՀՈԼՈՎ

Վաղն այս կապտերիկ ջրանցքների ափերին

Կիւմի յերկիրը մեր նորաբաղձ,

Այս չլուծ գետափներին, այս չլուծ Բարափներին

Հյուր կգա յերկիր մի նորաբաղձ:

(Մ. ԱՐՄԵՆ՝ «Ջրանցքների յերկաթե յերգը»)

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Տրական հոլովը նախադասութեան մեջ լինում է I. վորեւի բայի, կամ ածականի լուծում (գիրքը սփի Թրամին.—Էնգ պես աշխատում է նա). II. վորեւի գոյականի լուծում (սեղանի վորը): I. Բայի կամ ածականի լուծում լինելով՝ տրական ցույց է տալիս՝ 1. այն առարկան, վորին մի բան տրվում է, ուղղվում է մի բան (գիրքը տվի Թրամին.—Թրամին նամակ

ուղարկեցի), 2. վորի սգսին կամ վնասին մի բան լինում է (**Օտո-
սիճ գիրք առա**), 3. տեղն ու ժամանակը, ուր կա կամ լինում է
մի բան (հրեն Կապսը սաթիճ կանգնած. — լես լեկա հուճիսիճ),
4. այն առարկան, վոր կրում է իր վրա անցողական բայի գործո-
ղարկումը (կրող խնդիր). որինսակ՝ Հայկը տեսավ **Մուկուչիճ**:

Ծ ա ն ո թ ու թ չ ու լ ն .— Այս վերջին տեսակի տրականը
քերականներից վոմանք անվանում են **հայցական** հոլով
(ինչպես և կրող խնդրի ուղղականը): Այսպիսով կրող ա-
ռարկան հայերենում, մերթ ուղղականի ձևով և մերթ ք-
րականի ձևով, ըստ այդ քերականների, միևնույն հայցա-
կան կոչված հոլովն է զրվում: Սակայն, ինչպես վերը տե-
սանք, իբի «հայցականը» (ուղղականակերպ հայցական)
ձևով նույնացել է ուղղականին, այդպես նաև անձի «հայ-
ցականը» (տրականակերպ հայցական) ձևով նույնացել է
տրականին: Այնպես վոր այս դեպքում ևս հայերենն առան-
ձին հայցական հոլով ըստ ձևի չունի:

Կրող խնդիրն ուղղականի, կամ տրականի ձևով դնելը
կախված է առարկայի շնչավոր կամ անշունչ լինելուց,
ինչպես նաև վորոշ կամ անորոշ լինելուց, այլ խոսողի մը-
տածողութան լեզանակից: Յեթե խոսողը կրող առարկայի
մասին խոսում է իբրեւ իրի մասին (վորպես պատասխան
իճ, հարցին), այս դեպքում առարկայի անունը դնում է
ուղղական հոլովի ձևով. որինսակ՝ փողոցում մի մարդ տե-
սա (ինչ տեսա—մարդ). իսկ յեթե առարկայի մասին խո-
սում է իբրեւ անձի մասին (վորպես պատասխան տւմ հար-
ցին), այս դեպքում առարկայի անունը դնում է տրական
հոլովի ձևով (փողոցում մարդուն տեսա, — մարդ մարդու չի
սպանի, — նա իր հայրն էլ է կորցրել մայրն էլ):

II. **Գոյականի լրացում լինելով՝** տրական հոլովը ցույց է
տալիս 1. պատկանելութուն, մի առարկա, վոր տեղ է մի ուրիշ
առարկայի (**Ձավեճի գիրքը**), 2. ամբողջը, վորի մի մասն է վերց-
վում (**Շափարի կրուն**), 3. նյութը, վորից կազմված է առարկան
(**Խոտի զեզ**), 4. տեղը, ուր կա կամ լինում է մի բան (զլխի մա-
ղերը), 5. ժամանակը, ուր կա կամ լինում է մի բան (այստեղ
դասը), 6. գինը կամ արժեքը (հիսուն կոպեկի մերդ), 7. վորա-
կը կամ տեսակը (առաջին աստիճանի դպրոց, նոր ձեզի գըլ-
թարկ):

Ծ ա ն ո թ ու թ չ ու լ ն .— Քերականներից վոմանք այս
վերջին տեսակի տրականները, վոր գոյականի լրացում կամ
վերադիր են լինում, հետևելով ոտար լեզուների քերակա-
նութուններին՝ սեռական հոլով են անվանում:

Ոտար լեզուներում, որինսակ՝ ուսերենում, կա առան-
ձին սեռական հոլով, վոր իր ձևով տարբերվում է տրական
հոլովից (սակավ բացառութամբ): Հայերենում, սակայն, սե-
ռական հոլով ըստ ձևի չկա. այս հոլովն էլ ժամանակի ըն-
թացքում նույնացել է տրականին ու վերջինիցս տարբեր-
վում է միայն իր կիրառումով, մինչդեռ բուն տրականը
բայի կամ ածականի լրացում է լինում, «սեռական» տրա-
կանը լրացում է լինում վորեւ տեսան (գիրքը տվի մի
մարդու—տրական, — այս մարդու գիրքը—«սեռական»):

3. ԲՍՅՈՒՄԿԱՆ ՀՈԼՈՎ

Յեկան, գնացին՝

Ուրախք—դեպի Կարպատները լուրթ,

Ու Կարպատներից—մինչև Երզրում,

Ու Երզրումից—Տրիպոլի, Հոռոմ...

Բոլոր Կովմերից հավաքված յեկան...

Դալիս եր Մոսկովից դեղին...

Անցնում եր Նաիրի վրայից—

Բռնել եր Բաղդադի ուղին...

(ՅԵ. ՉԱՐՆՆՅ՝ Ամենագրեմ)

1. **Ճանապարհորդը** դուրս լեկավ **գուղից**:—Արշակը բռնեց
Պետիկի քեզից (վճրտեղից):—Հորթը կապեցին սյուռից (ինչից):
2. **Մարտ ամսից** նրանք այստեղ են (յճբբվանից):
3. **Նա գործից** անտեղյակ մարդ է:
4. **Դուքից՝** քահանա, **ճերմից՝** սատանա:—Չորս առարկայից
թույլ է:

5. **Օմենից** լավ սովորողը նա լի:

6. **Սեթոն ցրից** հիվանդացավ:

7. **Մեզից** վոմանք չեն յեկել:

8. **Վորը վոսկուց** է պատրաստված, **վորը՝** արծաթից:

9. **Նա հրաժարվում է այդ աճեղուց:**

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Բացառական հոլովը ցույց է տալիս գործողու-
թյան սկզբնակետը, այն առարկան կամ տեղն ու ժամանակը, վորից

առնվում, բաժանվում, հեռանում կամ ծագում, առաջ և գալիս
մի բան:

4. ԳՈՐԾԻՑԱԿԱՆ ՀՈՒՆՈՎ

Վորը կացնով, վորը փեսով,
վորը ձիով, վորը վոսով,
վորն անգտակ, վորը բոբիկ—
դեպի դուռնան գյուղը մոտիկ:
(ՀՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ՝ «Մի կաթիլ մեղր»)

Զինասանով ել են հետաքրքրվում, բյազի գնով ել, կո-
ռպերատիվի հաջողությամբ ել:

(ԱԿՍԵԼ ԲԱԿՈՒՆՅ՝ «Տրախտորի մաշին»)

Ծագկոցով հարուստ և Ծաղկածորը, խոտը մարդարոյ և
քշում, հովը ծփում և բուսմունքով:

(ԱՐԱՔՄ՝ «Ծաղկածորի Թաթիկը»)

Նա պիտի անցներ հայրենի գյուղով,
Սոսենու ճերմակ անտառի միջից,
Ուր լեզնիկներն են փախչում լեռնալանով
Հովից վաչը ընկած տերևի շնչից...

(ՍՈՂՈՄՈՆ ՏԱՐՈՆՅԻ՝ «Մայրը»)

1. Սղոցով, կացնով կտրել.— գանակով տաշել (ինչով):
2. Զանապարհով անցնել.— լաճով բարձրանալ (վորտե-
ղով):

3. Միքանի ժամով բացակայել.— Գիշերով աշխատել:
4. Մոտով մարդ.— Շնորհիվ տղա.— Շեկ մագերով (ինչպիսի):
5. Ծագումով գյուղացի.— Լեզվով ճարտար:
6. Հինգ ութիով ծախել:
7. Գետինը ձուլելով ծածկվեց:
8. Նրա մեջով նույնիսկ չանցավ.— Վզով փաթաթվել:
9. Դուք չուտով քնացիք.— Ամբողջ խմբով գնացինք:
10. Մոտով կերակուր.— Քրեմով քաշովի.— Ցուղով փլավ:
11. Վերջին լուրերով՝ նա կգա:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Գործիական հոլովը ցույց է տալիս այն առար-
կան, վորով կամ վորի միջոցով, իբրեւ գործիքով, կամ միասնու-
թյամբ կատարվում է մի բան:

5. ՆԵՐԳՈՑԱԿԱՆ ՀՈՒՆՈՎ

Զրընգում և մեր լեռներում ձեր բանակը հիմա հոժ:
Դուք զվարթ եք ու ազատ խորհրդային մեր լեռներում,
Զեր հանգեցում հարազատ, ուր աշխատանքն և բերկրում:
Յեվ ձեր գործում ամեն ուր, ձեր հոգսերում ու խաղում—
Մեր նոր կյանքն և խլրտում, մեր դարունը ծիծաղում:
Յյա գարունը, վոր կյանքում չի վառի վոչ մի արև,
Յեթև ինքներս անդուլ աշխատանքով չվառենք:
Յեթև հրում այս մարտի, վոր լեռում և լեռներում դեռ—
Զգաճա քույրը՝ մարտիկ, չդաճա կինը՝ ընկեր:
Մյա գարունը, վոր հիմա զրընգում և մեր լեռներում—
Անդուլ պալքարն և բերում, աշխատանքից և բերկրում...
(ՅԵ. ՉԱՐԵՆՅ՝ «Մյա գարունը»)

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Ներգոյական հոլովը ցույց է տալիս այն առար-
կան, տեղը կամ ժամանակը, վորի մեջ մի բան կա կամ լինում է:

Գ. ԱԾԱԿԱՆ

§ 40. Մենք կանգ առանք գեղեցիկ և բարձր շենքի առջև:
Մերի պայծառ շողերով վողողվել և կանաչ դաշտավայրը: Թանձր
ծուխը բարձրանում և բարաճեն գործարանի հսկայական ծխնե-
լույզներից: Տան լեռնոգ հարկում լեռե՛ք սենյակ կա:

Գեղեցիկ, բարձր, պայծառ, կանաչ, թանձր, քարաշեն, լեռ-
րորդ, լեռեք—բառերը առարկաների հատկանիշներ են ցույց
տալիս:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Առարկայի հատկանիշ ցույց տվող բառերն ա-
ծական են կոչվում, վորոնց ցույց տված գաղափարներն անկախ
գոյություն չունեն կամ իբրեւ անկախ գոյություն ունեցող չեն մը-
սանվում: Ածականի արտահայտած գաղափարը մասնավոր և վորեւի-
այլ գաղափարի հետ կապված. որ՝ գեղեցիկ լեվ բարձր շենք կա-
պակցություն սեղ գեղեցիկ և բարձր բառերի արտահայտած դա-
ղափարները մասնավոր և են շենք բառի գաղափարի հետ կապված:

§ 41. Յես ունեմ մի լավ գիրք:—Այդ լավ գրքին մի ուր-
ի լեմ տվել:—Այդ լավ գրքից արտագրիր միքանի տող:—Այդ
լավ գրքով պատրաստիր դասդ:—Այդ լավ գրքում գրված է:—
Այդ լավ գրքերը,—այս լավ գրքերի...

ԿԱՆՈՆ. Ածականը, յերբ գործ է անվանում գոյականի հետ, անփոփոխ է մնում, չի հոլովվում:

§ 42. Այդ մատիտներից մեծը տուր, իսկ փոքրը թող մնա: Մեծով կզրեմ, փոքրով չեմ գրի:—Մեծին փող կտամ, փոքրին չեմ տամ: Մեծերից մեկը վերցրում:

ԿԱՆՈՆ. Ածականը, յերբ գործ է անվանում առանց գոյականի, փոփոխվում է, հոլովվում է գոյականի նման, քնդունելով **ն** (ք) հոգը:

ԱՇԽԱՏԱՆՆԵՐԻ ՏԵՍԱԿՆԵՐԸ

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Արտագրեցե՛ք յեւ ընդգծեցե՛ք ածականները.

Մենք գրում ենք սև թանաքով սպիտակ թղթի վրա: Ընդարձակ ու չերկար փողոցի յերկու կողմերում բարձր տներ են շարված: Վերին հարկից դեպի ստորին հարկը թեք սանդուղք է գրված: Թանձր խավարը լուսավորվում է ճրագի աղոտ լուսով: Ահա մի վոսկե ժամացույց՝ արծաթե շղթայով: Պիտերական ապակե թատերական դահլիճում յերեքշաբթի որը հետաքրքրական ներկայացում կար: Սանիտարական հանձնաժողովը յերբորդ է չորրորդ խմբերի աշակերտներից է կազմված:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Առաքյալի վարակ (ինչպիսի լինելը) ցույց տվող ածականները կոչվում են վորակական ածականներ. որինակ՝ արուհի մատիտ, կարմիր մատիտ, մեծ մատիտ, փոքր մատիտ, քառակ մատիտ, ածան մատիտ, բաց մատիտ, լավ մատիտ, վատ մատիտ և այլն:

§ 43. Այս շենքն ընդամենը չոր սենյակ ունի. յուրաքանչյուր սենյակ յերկու կամ յերեք լուսամուտ ունի: Չորրորդ ու հինգերորդ սենյակների լուսամուտները փողոցի կողմն են...

Այս հատվածում ընդգծված յոթ, յերկու... չորրորդ, հինգերորդ... բառերը թվական ածականներ են:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Առաքյալների բիվ ու համար ցույց տվող ածականները թվական են կոչվում յեւ յերկու տեսակ են լինում.

ա. Գաճակական ածական, վոր ցույց է տալիս առաքյալի քանի կամ վորքան լինելը. որինակ՝ յերկու բաժակ, չորս մետր, հարյուր մարդ, տասներկու գրիչ:

բ. դասական ածական, վոր ցույց է տալիս, թե առաքյալն փոքր

առաքյալն փոքր է քան յերկու. որինակ՝ յերբորդ հարկի չորրորդ սենյակը. հինգերորդ շարքի յերկուրդ նստարանը:

ԿԱՆՈՆ. Դասական ածանցն է բորդ, վոր ավելանալով քանակական թվականների վրա՝ ստացվում է՝ յերկ-բորդ = յերկրորդ, յեր-բորդ = յերրորդ, չոր-բորդ = չորրորդ, հինգ-բորդ = հինգերորդ, այսպես նաև՝ վեցերորդ, յոթերորդ, ութերորդ, իններորդ, տասներորդ, տասնմեկերորդ, քսաներորդ և այլն:

Հ Ա Ր Ց.

Ինչո՞ւ դասական թվականներից յերբորդ ու չորրորդ յերկուրդ են գրվում, իսկ մյուսները՝ մի-րով:

ՏԵՂԵԿԱՆՔ.

Յերրորդ բառի արմատն է՝ յեր, չորրորդ բառինը՝ չոր:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Կազմեցե՛ք խոսքեր, վորոնց մեջ թվականներն առանց գոյականների գործածված լինեն, այսինքն՝ գոյականները գեղջված:

Ի՞նչ փոփոխություն կրեցին թվականները:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Առաքյալի անոտե քանակ ցույց տվող ածականները կոչվում են անոտե ածականներ. որինակ՝ օտ մարդիկ, մի քանի մարդ, երեք հաց, օտավ ջուր, բավականին պաշար, վորեվ գիրք, բոլոր գրքերը և այլն:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Այն անոտե ածականները, վորոնք հարցականով են գործ անվանում, հարցական ածական են կոչվում. որինակ՝ քանի՞ գիրք, վորքան ժամանակ, ի՞նչպիսի սենյակ, քանի՞ երբորդ սենյակը և այլն:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Յուրաքանչյուր դեպքում անոտե ածականները կոչվում են անոտե ածականներ. որինակ՝ այս գիրքը, այդ գրիչը, այն տետրակը:

ԿԱՆՈՆ. Այն գոյականը, վոր ցուցական ածական ունի, վերջից **ն** կամ **ն** հոգն է քնդունում. որինակ՝ այս գիրքը, այդ գիրքը, այն գիրքը:

Դիտեցե՛ք ստորակետի կիրառությունը ստորիվ բերած հատվածներում պատահած ածականներից հետո.

1. Ու խոլ պատկերներ՝ զգեղ, այլանգակ, անհեթեթ շարքով, խուռներում, անկարգ...

(ՀՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ՝ «Լուսիցի Մարտն»)

2. Յեզ իմ հոգին՝ անխախտ, հպարտ, աներեւ,
կայանը իր՝ մոլորակներն եւ բնտրել...
(ԿԱՐՄԻՐ ԱՐԵՎ՝ ՎՈՂԱՅՈՒՄ)

3. Մեր դպրոցի առաջին, յերկրորդ, յերրորդ խմբերը ներ-
քեն հարկումն են գտնվում:

4. Օչս գեղեցիկ արձանը նոր են կանգնեցրել:

5. Օչս առաջին բարձր տունը պետք եւ տեսնել:

6. Մեր այս պողպատյա սիրուն դանակը...

Յերբ են իրար հաջորդող ածականներն ստորակետով բա-
ժանվում իրարից եւ յերբ չեն բաժանվում:

ԿԱՆՈՆ. Յերբ վորեկէ գոյականի վրա դրված յեւ իրար հաջոր-
դող ածականներն նույն սեռակիւն են պատկանում, նույն հարցին
պատասխանող ածականներ են, իրարից բաժանվում են ստորակետով-
յեքն այդ ածականներից վերջին յերկուսի միջեւ շաղկապ եւ դրված
(յեւ, ու), այդ դեպքում ստորակետ չի դրվում: Որինակ՝ մեր դպրո-
ցի առաջին, յերկրորդ, յերրորդ խմբերը կապակցութեան մեջ ա-
ռաջին, յերկրորդ յեւ յերրորդ բառերը խմբերը բառի վրա դր-
ված ածականներն են եւ բոլորն եւ գառական ածականներ են, ուս-
տի իրարից բաժանված են ստորակետով:

Տարբեր տեսակի ածականներ իրար հաջորդելու դեպքում
ստորակետով չեն բաժանվում: Որինակ՝ մեր այս պողպատյա սի-
րուն դանակը՝ կապակցութեան մեջ մեր, այս, պողպատյա, սիրուն
բառերը գանակը բառի վրա դրված տարբեր տեսակի ածական-
ներ են. մեր—ստացական ածական եւ եւ պատասխանում եւ ո՞ւմ
հարցին, այս—ցուցական ածական եւ եւ պատասխանում եւ վո՞ր
հարցին, պողպատյա—դանակի ինչ նյութից պատրաստված լի-
նեն եւ ցույց տալիս, իսկ սիրուն—վորական ածական եւ եւ
պատասխանում եւ ի՞նչպիսի հարցին: Տարբեր տեսակի ածական-
ներ լինելով՝ աչք բառերն իրարից ստորակետով չեն բաժանվում:

Դիտեցեք ածականների դասավորութիւնն իրենց գոյական-
ների նկատմամբ.

Կապույտ, կարմիր, գեղին մատիտներ.—լավ թուղթ.—յե-
կու մարդ.—յերրորդ նստարանը.—այս տղան.—ինչպիսի թուղթ,
շատ ծառեր.—կոտրած բաժակ:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Ածականներ սովորաբար իրենց գոյականից ա-
ռաջ են դրվում. այսպիսով՝ ածականը նախադաս եւ լինում:

Դիտեցե՛ք ածականների դասավորութիւնն իրենց գոյա-
կանների նկատմամբ՝ ստորեւ բերված որինակներում.

Բայց ի՞նչ եւ Շիր-կանալը.—մի ածական հետքային.—վա-
րերը լերկ ու բարբաղ.—հոգսը քաշող ամեն մարդի.—ցանցիլ եւ
իր արյունատար յերակներով համառաւ (Հ. ՀԱՆՈՒՅԱՆ):

Սորհրդալին ազատ առավորը խնդուն.—նորից հայացքներ
սալ.—այդ մեր բանակն եւ կուռ, պատարտ աշխատանքի.—մեր
կրծքերը լերկալ.—մեր ձեռները կոտ.—մեր ճակատը հպարտ (Ա-
ԼԱՅԱՆ):

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Ածականը հաճախ կարող եւ գոյականից հետ-
դրվել. այսպիսով՝ ածականը յետադաս եւ լինում: Այս տեսակի դասա-
վորությունը սովորում եւ կոչվում: Շրջումը մեծ մասամբ վտանգավոր
գրվածքների մեջ եւ գործածվում, սակայն արձակ գրվածքներում
եւ կարող եւ գործածվել:

Շրջումները կարելի չի ուղղել—բառերի սովորական շար-
գասությունը ստեղծել. որինակ՝ վերելի շրջումները կարելի չի
ուղղել հետեւյալ կերպ.

Մի հետքային ածական.—լերկ ու բարբաղ վայրերը.—
ամեն մարդի հոգսը քաշող.—համառաւ յերակներով.—խնդուն
առավոր.—մեր լերկալ կրծքերը.—մեր կոտ ձեռները.—մեր
հպարտ ճակատը:

ՀԱՏԿՈՒԹՅԱՆ ԱՍՏԻՃԱՆՆԵՐ

§ 44. Մեր դասարանն ավելի մեծ դասարան եւ, քան ձեր
դասարանը: Այս դասարանը դպրոցում ամենամեծ դասարանն
է.—Ավելի մեծ, ամենամեծ—հատկութեան աստիճաններ են ցույց
տալիս:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Հատկութեան աստիճաններ յերկու լին.

ա) Բաղադրական, յերբ հատկությունը համեմատվում եւ մի
այլ առարկայի հատկության հետ յեւ մեկի մեջ ավելի կամ պակաս
եւ նկատվում. որինակ՝ ավելի լավ, ավելի վատ, ավելի մեծ, պա-
կաս խելոք:

բ) Գերադրական, յերբ համեմատություն մեջ մի առարկայի
հատկությունը գերազանցում եւ այդ առարկայի հետ հատկությամբ
համեմատվող բոլոր առարկաների հատկությունը. որինակ՝ ամենալավ
(ամենից լավ), ամենավատ (ամենից վատ) եւ այլն:

Յերբ առարկայի հատկությունը չի համեմատվում եւ չի
աստիճանագրվում, ածականը դրական աստիճան եւ դրվում:

Յերբ առարկայի հասկուրյունը բարձրացվում կամ իջեցվում է առանց համեմատության, հասկուրյան տասինանը սասկական է կոչվում. որինակ՝ *խիստ ցուրտ, չափազանց տաք*:

ԿԱՆՈՒՆ. Գերադրական տասինանն արտահայտող բարդ բառերի յերկու բաղադրիչ մասերը (*ամեն բանով բարդված*) միասին են գրվում, իբրեւ մի բարդ բառ. որինակ՝ *ամենալավ, ամենամեծ, բաց՝ ամենից լավ, ամենից մեծ*:

ԿԱՆՈՒՆ. Յերբ գերադրական տասինանն արտահայտող բարդության առաջին բաղադրիչ մասը (*ամեն*) դրվում է ձայնավորով ըսկավող բառի փրա, հակառակ հոդակապի սովորական կանոնի հոդակապ դրվում է. որինակ՝ *ամենաազնիվ, ամենաուրախ, ամենաընդունակ և այլն*:

§ 45. Յես չիբեք տեսակի մատիտ ունեւ՝ սև, կարմիր և կապույտ: Ամենից շատ սեվով եւ գրում. կարմրով ու կապույտով նկարում եւ: Այսոր կարմիր մասիսով վարդ նկարեցի, իսկ կապույտ մասիսով՝ մանուշակ:

Հ Ա Ր Յ.

Յերբ են ածականները հորովվում, յերբ չեն հորովվում:

Ինչպես են հորովվում ածականները:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Յերբ ածականները դրվում են գոյականի հետ, տեկտիս են մնում (*բարի մարդ, բարի մարդու, բարի մարդկանցից*). յերբ գոյականը զեղչվում է, չի դրվում, նրա ածականը, գոյականաբար գործածվելով ու համապատասխան հոդ ընդունելով (*ս, դ, և, (ը)*), հորովվում է (*բարի, բարու, բարիներից. — կարմիրս, կարմրիս, կարմրներիցս*):

Ածականների հորովումը նման է գոյականների հորովման:

Դ. Բ Ա Յ

1. ԲԱՅ, ԹԻՎ, ՅԵՎ, ԴԵՄՔ

§ 46. 1. Մայրս վերջին անգամ գրեց ինձ, համբուրեց և ասաց.

— ԳՅՈՒՍ բարով...

Հայտ յհամբուրեց... Յես գնում եյի մի արդյունաբերական քաղաք, ուր ձգտում եյի ամենքը:

(ԿԱՐՄԻՐ ԱՐԵՎ՝ «Դեպի պանդխտություն»)

2. Յես ճկարում եմ, զու կարգում ես, իսկ Սիրուշը խաղում ե: Փոքրիկ Վաչիկը հիվանդ է. նա պառկած է անկողնում: Գրեց, համբուրեց, գնաց, գնում եյի... բայեր են:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Բայ կոչվում են այն բառեր, վորոնք ցույց են տալիս, թե այս կամ այն առարկան ի՞նչ է անում, ի՞նչ է լինում, ի՞նչ դուրսան մեջ է, ու մեծակ կարող են խոսք կազմել:

Բացի բայից, մյուս բառերը մեծակ խոսք կազմել չեն կարող:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Արտագրեցե՛ք յեւ ընդգծեցե՛ք բայերը.

Լույսը դեռ նոր էր բացվել, յերբ յես քնից արթնացա, ըզգեստներս հագա ու լվացվեցի: Թեւը պատրաստ էր: Նախաճաշեցի, զբքերս վերցրի, քայլերս դեպի դպրոց ուղղեցի: Աշակերտները խաղում էյին բակում: Սպասում էյի, վոր զանգը հնչի, վորից հետո դասարան հավաքվեյինք, ուսուցիչը դար, պարապմունքն սկսվեր:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Բայերը յերկու թիվ ունեն—յեզակի և հոգնակի: Յեզակի բայը ցույց է տալիս մի առարկայի կատարած գործողությունը կամ դրությունը, հոգնակի բայը՝ մեկից ավելի առարկաների:

§ 47. Յես գրում եմ. գու գրում ես. եա գրում ե: ՍԵՃԲ կարդում ենք. գու կարդում եք. երաճ կարդում են:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Յես (ինքս), գու (ինքդ), եա (ինքր), մեճԲ (ինքներս), գու (ինքներդ), երաճ (իրենք) բայի արտահայտած գեմբերն են, վորոնցով անող կամ յեղող առարկայի գաղափարն է արտահայտվում:

Իեմից անբաժան է բլի գաղափար:

Յես—առաջին դեմք կամ խոսող անձը.

գու—յերկրորդ դեմք կամ խոսակիցը.

նա—յերրորդ դեմք կամ վոչ խոսողը և վոչ խոսակիցը.

մենք—առաջին դեմք կամ խոսողը և իր հետ յեղածները.

գուք—յերկրորդ դեմք կամ խոսակիցը և նրա հետ յեղածները.

նրանք—յերրորդ դեմք կամ վոչ խոսողները և վոչ խոսակիցները:

2. ԲԱՅԻ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐԸ

§ 48. Աշակերտը կարդում է (այժմ, խոսելու ընդեյին):—
Աշակերտը կարդում էր, կարդալու լեր, կարդացել էր, կարդացած
էր, կարդաց, կարդար, կկարդար, պիտի կարդար (անցյալում,
խոսելու ընդեյից առաջ):—Աշակերտը կարդալու լե, կարդա, կկար-
դա, պիտի կարդա (հետագայում, խոսելու ընդեյից հետո):

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Բայի արտահայտած գաղափարներից մեկն է
հայել ժամանակը, վոր ցույց է տալիս, քե բայի յեղելությունը
լեր է կատարվում:

Բայը լերեք ժամանակ ունի.

1. **Ներկա** ժամանակ, վոր ցույց է տալիս, քե յեղելությունը
կատարվում է խոսելու ընդեյին (կարդում եմ, գրում ես):

2. **Անցյալ** ժամանակ, վոր ցույց է տալիս, քե բայի յեղելու-
թյունը խոսելու ընդեյից առաջ է կատարվել, կամ առաջ եր կա-
տարվում (լեա գնացի, գնում եյի):

3. **Ապագի** ժամանակ, վոր ցույց է տալիս, քե բայի յեղե-
լությունը խոսելու ընդեյից հետո լե կատարվելու (գնալու լեմ, գը-
նամ, կգնամ, պիտի գնամ):

Բայերը փոփոխվում են դեմքով, քվով, ժամանակով:

Ցույց տվեք բայերի ժամանակները հետևյալ հատված-
ներում.

1. Ամպի տակից ջուր է գալիս,
դոշ է տալիս, փրփրում,
են հում յարն է նստած լալիս
հոնգուր-հոնգուր են սարում:

2. Ուռին
աղջիկ եր ինձ պես,
մեռում եր յարին,
ու չեկավ նա տես...
Նեղճը դողալով՝
անհույս կուացավ,
դարդից չորացավ,
ուռենի դարձավ:

3. Յես կվառվեմ, հուր կգառնամ,
լեա կհալվեմ, ջուր կգառնամ:
(ԿԱՐՄԻՐ ԱՐԵՎ՝ «Անուշ»)

3. ԲԱՅԻ ՅԵՂԱՆԱԿՆԵՐԸ

ա. Հրամայական յեղանակ

§ 49. 1. Արնամ, առավոտյան շուտ վե՛ր կաց, լվացվի՛ր, նա-
խաճաղ առա՛, վերցրո՛ւ մեր զամբյուղը և գճա՛ շուկա, ճաշի հա-
մար անհրաժեշտ մթերքներ գճի՛ր, տո՛ւն բեր. ճանապարհին մի՛
ուշաճա, սրա-նրա հետ յերկար մի՛ խոսի: Հետո Շուշիկի հետ
գճացե՛ք դպրոց, դասից յերբեք մի՛ ուշաճա, դասից հետո տո՛ւն
վերադարձե՛ք: Գալիս, լրագրի այսորվա համարը վերցրե՛ք: Ասած-
հերս մի՛ մոռաճա, ճշտու՞թյամբ կատարեցե՛ք:

2. Վոչխարն են սարով
ցո՛ւռ ցուր, ցո՛ւն արի,
փաթի՛ր գիշերով
ու թագուն արի՛:

(ԿԱՐՄԻՐ ԱՐԵՎ՝ «Անուշ»)

3. Ընկեր բանվորներ, բաց արե՛ք ձեր աչքերը, ճայեցե՛ք
ձեր շուրջը, գո՛նե մի հայացք գցեցե՛ք այս քաղաքի փողոցների
վրա:

(ԿԱՐՄԻՐ ԱՐԵՎ՝ «Կապիտալի աշխարհում»)

4. Զա՛րկ, թմբո՛ւկ, զա՛րկ ուժգին, փչի՛ր փող, շեփոթի՛ր,
ճե՛րս թափվե՛ք ղոճերից ինչպես զորք մոլեգին
յեկեղեցին—հեռացե՛ք, աղոթողներ,
դպրոցները—հեռացե՛ք, աշակերտներ:
(ԿԱՐՄԻՐ ԱՐԵՎ՝ «Զարկ, թմբուկ»)

Այս հատվածների մեջ բոլոր բայերը հրամայական յեղա-
նակով են ղրված:

Ցեղանակը բայի արտահայտած գաղափարներից մեկն է,
վորից յերեվում է. քե խոսողն իճ, կերպ է խոսում յեղելու-
թյան մասին: Ուրեմն բայի արտահայտած գաղափարներն են՝ քիվ,
դեմք, ժամանակ, յեղանակ ու յեղելություն:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Հրամայական յեղանակը ցույց է տալիս, վոր
խոսողը խոսակցին հրամայում է կամ հորդորում մի բան անելու
կամ չանելու. վերջին տեսակի հրամայականը (մի խոսի կամ մի խո-
սի՛ր) արգելական հրամայական է կոչվում: Հրամայականի վա-
հանախ դրվում է նայել մի մեղմական մակբայը, վոր չափի օր-
նակով

բիւ մի՛ արգելական մակբայի նեւ. որ՝ մի գնա, նրան ասա՝ թող
դա:—Մի մեղմական մակբայը շեւ չունի:

Հրամայական յեղանակն ունի յեզակի յել հոգնակի բիվ ու
միայն մի դեմք (2-րդ դեմք կամ խոսակցը), վորովհետեւ հրա-
մայել կարելի չէ միայն խոսակցին կամ խոսակիցներին:

ԿԱՆՈՆ. Հրամայական յեղանակով արտահայտված բայի վերջին
վանկի ձայնավորի վրա շեւ է դրվում. որ՝ գնա, ստացիր,
հարցնի:

ԿԱՆՈՆ. Արգելական հրամայականի շեւսը դրվում է արգելա-
կան մի բառի ձայնավորի վրա. որ՝ մի գնա, մի ստանա, մի
հարցնի:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Հետեւյալ նախադասութիւննե-
րում հրամայական բայերը փոխեցնէր արգելական հրամայակա-
նի՝ վոչ բառը բայերի վրա դնելով. որ՝ կեր ու կշտացիր. — վոչ
կեր, վոչ կշտացիր, կամ՝ վոչ կեր, վոչ ել կշտացիր:

Առ ու գնա: Հասիր, տես, ստացիր ու բեր: Գրեգորին ել
ասա, Տիգրանին ել, Հովհաննեսին ել: Հաց ել կեր, գործդ ել ա-
րա: Արան, աթոռը մոտեցրու, վրան բարձրացիր, նկարը պատին
կախ տուր:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Գտեր հետեւյալ բառերի հրա-
մայականը յիվ արգելականը.

Գնալ, մնալ, կարդալ, գրել, սրել, լերգել, նկարել, զարմա-
նալ, ստանալ, մեծանալ, հպարտանալ, կոտորատել, ջարդոտել,
փշրտել, մոտեցնել, հարցնել, կորցնել, փախցնել, թռչել, թոցնել,
առաջել, սառցնել, տեսնել, հասնել, մտնել, լքնել, տանել, ուտել,
կտրագնել, կոտրվել, հագնվել, սանրվել, գալ, տալ, լալ, պար
գալ, թափ տալ, սիրտ անել, վեր կենալ, ակնաջ դնել, ծափ տալ

Բ. Յենթադրական յեղանակ

§ 50. 1. Այս շենքի բարձրութիւնը մոտավորապես հինգ
մետր կլինի. յերկարութիւնը տասնհինգ մետր կլինի: Այս շեն-
քի դռները հարյուր հիսուն մարդ կտան: Մեր ընթերց արանում
մեր բոլոր լրագրերը կգտնես:

2. Ձեզ կհալոյեն ու կծաղեն, կասեն ու կհալածեն, ձեզ
համար մտրակներ, գնդակներ ու բանտեր կպահապանեն:

(ԿԱՐՄԻՐ ԱՐԵՎ՝ «Կապիտալի աշխարհում»)

3. Գլխատութիւն մոռյլ ժամին գլուխդ վայր կբերես,
և զանգերը կդողանցեն, և դաշույնը կփաղփաղի,
ու մկանունը կաղաղակեն և կլինի շքեղ հանդես,
մեծապայծառ տուն ու հանդես կարմիր տրյան ու մետաղի:
(ԿԱՐՄԻՐ ԱՐԵՎ՝ «Գլուխը»)

Այս հասկածներում բոլոր բայերը գրված են յենթադրա-
կան յեղանակ:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Յենթադրական յեղանակը ցույց է տալիս, վոր
խոսողը բայի յեղելոյան մասին յենթադրաբար է արտահայտվում,
յենթադրում է կամ կասկած է հայտնում:

Յենթադրական յեղանակով գրած բայը միշտ ապառնի չէ և
ուշի ապառնի ներկա և ապառնի անցյալ: Ապառնի ներկան ցույց
է տալիս մի յեղելութիւն, վոր ներկայի նկատմամբ ապառնի չէ.
որ՝ նա կգնա: Ապառնի անցյալը ցույց է տալիս մի յեղելու-
թիւն, վոր անցյալի նկատմամբ ապառնի չէ. որ՝ նա կգնար:
Յենթադրականը բոլոր դեմքերն ել ունի:

ԿԱՆՈՆ. Յենթադրականի վրա դրվող Կ-ն ընդունված է բա-
յին կալած գրել—կգնա, կասի:

Յենթադրական յեղանակը, բացի իր բուն նշանակութիւն-
ներից, կարող է ցույց տալ՝

1. «Առածական ներկա» — առածների և ասացվածների մեջ.
որ՝ ձուկը ծովում կմեծանա, — կուշտը քաղցածին մանր կբրդի:

2. Սովորույթան ներկա յել անցյալ. որինակ՝ ամեն որ վեր
կկենա ու կվազվի, — նա լավ կերակուր կեփի:

3. Կրկնույթան ներկա. որինակ՝ որենը հինգ անգամ կգնա,
կգա:

Պ Ա Տ Կ Ե Ր

Յենթ. ապ. ներկա

Յենթ. ապ. անցյալ

չես կասեմ մենք կասենք
դու կասես դուք կասեք
նա կասի նրանք կասեն

չես կասելի մենք կասելինք
դու կասելիր դուք կասելիք
նա կասեր նրանք կասելին

ԿԱՆՈՆ. Յենթադրականի բացասական մեկը կազմելու համար
գործ են ավելում վոչ, չ. որ՝ վոչ կգնամ և վոչ կասեմ, կամ՝ չեմ
գնա և չեմ ասի:

գ. Հարկադրական յեղանակ

§ 51. Դուք բոլորդ վաղը դպրոց պե՞սք ե գա՞ն: Դպրոցի ճակատը դարձարված պե՞սք ե լինի: Ամենքս կարճ պե՞սք ե կանգնենք: Բոլորս պե՞սք ե մասնակցենք տոնական թափոթին: Վոչ վոք չպե՞սք ե բացակայի: Վոչ պե՞սք ե խոսեմ, վոչ շաբաթից գուրս գա՞ն, վոչ իրար երե՞մ, Որինակելի կարգապահություն պե՞սք ե լինի: Թափոթն առավոտյան ժամի տասին պե՞սք ե սկսվի:

Այս հատվածում բոլոր բայերը դրված են հարկադրական յեղանակով:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Հարկադրական յեղանակը ցույց է տալիս, վոր խոսողը յեղեղության մասին խոսում ե իբրեւ անհրաժեշտության կամ մի անհրաժեշտ բանի մասին, կամ անհրաժեշտ ու սխալողական ե գտնում, վոր բայի յեղեղությունն այս կամ այն կերպ լինի:

Հարկադրական յեղանակով դրված բայը միշտ ապառնի յե ե հուշանալու ունի ապառնի ներկա ե ապառնի անցյալ ձևերը. որ.՝ յես պետք ե գնամ. յես պետք ե գնայի. — յես չպետք ե գնամ. յես չպետք ե գնայի. — յես վոչ պետք ե գնամ ե վոչ ել պետք ե տեսնեմ. — յես վոչ պետք ե գնայի ե վոչ ել պետք ե տեսնելի: — Ունի բոլոր դեմքերը:

ԿԱՆՈՆ. Հարկադրական յեղանակի վրա դրվում ե պե՞սք ե կամ պի՞տի բառերից մեկն ու մեկը, իսկ յերե բայը բացասական ե, այդ դեպքում չպե՞սք ե կամ չպի՞տի. որ.՝ չպիտի գնամ, չպետք ե գնամ. կարելի յե նաև՝ պիտի չգնամ, պետք ե չգնամ:

ԴՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Կազմեցե՛ք ինքներդ հարկադրական ապառնի ներկայի յեվ հարկադրական ապառնի անցյալի խոնարհման պատկերը թե՛ դրական յեվ թե՛ բացասական:

դ. Ըրձական յեղանակ

§ 52. 1. Աչհո, գեաս Ոննիկի մոտ, ասես՝ գիրքը տա, վոր դասս պատրաստեմ. թե՛ դու չկարողանա, խնդրեմ Մինասին ասես՝ նա բերի. դե, սիրելիս, չմոռանա. միտդ լավ պահես. Բա՛ն ե՛ թե Մինասին ել չեստես, ինձ իմաց տես:

2. Կուրչեմ բեզար. դադարդուն,
քար-սարեսար, դադարդուն,
մեռնեմ, պրծնեմ ես որից,
բալթի առնեմ դադար, քուռ,
... վայ թե հանկարծ իմանա,
յես ազատվեմ ես ցավից,
աչքը լայով նա մնա:
(ԿԱՐՄԻՐ ԱՐԵՎ՝ «Անուշ»)

Այս հատվածում բոլոր բայերը դրված են ըրձական յեղանակով:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Ըրձական յեղանակը ցույց է տալիս, վոր ասողը կամ խոսողը ցանկանում ե՛ այս կամ այն յեղեղությունը կատարվի, լինի. ըրձականն իր նշանակությամբ հակառակ ե հրամայական յեղանակին. որ.՝ ըրձական — գնաս՝ ջուր բերես, հրամայական — գնա, ջուր բեր:

Ըրձականը հաճախ իր հետ կարող ե ունենալ ցանկություն առտահայտող մի բառ. որինակ՝ յերանի՛, գոնե, հըր ե թե ե ալին: Ըրձականի վրա հաճախ դրվում ե մի մեղմական մակբայը (չըրփոթել մի՛ արգելական հետ.) որինակ՝ մի գնաս, նրան ասես:

Ըրձական յեղանակն ունի ապառնի նշանակություն ե յերկու ձև՝ ըրձական ապառնի ներկա, ըրձական ապառնի անցյալ (որ.՝ գնամ, գնայի). Ունի բոլոր դեմքերը:

ԴՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. ա) Ինքներդ կազմեցե՛ք ըրձական ապառնի ներկայի յեվ ըրձական ապառնի անցյալի լրիվ պատկերը, վորեվն բայ վերջնելով իբրեւ որինակ, ձեր կազմած պատկերը գրի առե՛ք:

բ) Ցույց տվե՛ք, թե՛ ըրձական, յենթադրական յեվ հարկադրական յեղանակների մեջ ձեզմեկն յեվ իմաստի ինչ տարբերություններ կան. (որ.՝ տաս ուրբլի լինի, տաս ուրբլի կլինի, տաս ուրբլի պիտի լինի):

գ) Կազմեցե՛ք վորեվն բայի բացասական ըրձականի պատկերը՝ չ, վոչ ավելացնելով այդ բառի վրա:

Ըրձականի վրա ձևն ե գործածված հետևյալ վոտանավորներում:

1. Ա՛խ, յես յերանի
կալծակ լինելի,
վորոտ-ճալթյունով
մոայլ ամպերից
ժայթքելի ըմբոստ,
գարկելի ուժգին,
պատուելի խավոր
կամարը յերկնի...
(ՀՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ՝ «Բանաստեղծություններ»)

2. Կուղելի՛՛ հնչե՛ր իմ փողն ահարկու,
բնգացնե՛ր սրտեր յուր ձայնով հուժկու,
քնածը գարբնե՛ր, թուլին արիանա՛ր՝
կուվիլու մինչ մաս՝ սուրբ գործի համար:
(ՀՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ՝ «Բանաստեղծություններ»)

Ե. Սահմանական յեղանակ յեմ նրա ժամանակները

§ 53. Այսոր արեւը պայծառ ծագում է. ամեն ինչ վողող-ված է նրա շողերով: Առավոտյան դեռ շատ վաղ վեր էմ կացել. ահա նախանշանում եմ, վորից հետո գնալու լին դպրոց: Ժամի յոթը խփեց: Դայերս ուղղում եմ դեպի դպրոց:

Այս հատվածում բոլոր բայերը դրված են սահմանական յեղանակով:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Սահմանական յեղանակը ցույց է տալիս, վոր ասողը յեղելության մասին խոսում է իբրեւ իրական, միշտ մի բանի մասին: Այսպիսով սահմանական յեղանակը խիստ տարբերվում է բոլոր մյուս յեղանակներից, վորոնք կամ յեկրադրություն ու կապված, կամ անհրաժեշտություն, կամ ցանկություն յեմ կամ հրաման են արտահայտում:

§ 54. 1. Յես կարգում եմ, դու գրում ես, նա նկարում է. Մինք կարգում ենք, դուք գրում եք, իսկ նրանք նկարում ենք.

2. Անլուրի վեզում է

պղտոր ջուրը Դերեթի,

նրա ափին կանգնում է

մենակ շիրիմն իգիթի...

Ու հոսում է գիշեր-ցերեկ

արցունքն անբախտ աղջկա,

բայց իր սիրած տղեն յերբեք

չկա՛, չկա՛ ու չկա՛...

(ԿԱՐՄԻՐ ԱՐԵՎ՝ «Անուշ»)

Այս հատվածներում բոլոր բայերը դրված են սահմանական յեղանակի ներկա ժամանակ (անկատար կամ բուն ներկա):

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Անկատար ներկան (կամ բուն ներկան) ցույց է տալիս մի յեղելություն, վոր տեղի յե ունենում խոսելու ժամանակ յեմ դեռ շարունակվում է. Ունի բոլոր դեմքեր:

Անկատար ներկան բացի իր բուն նշանակութունից, կարող է ցույց տալ՝

1. «Մշակասար ներկա», ամեն ժամանակի համար ընդունելի ճշմարտություններ. որ.՝ Յերևանը քաղաք է... չերկիրը պտտվում է արևի շուրջը:

2. «Առաժնական ներկա»,— խոսք ու կարծիք՝ ամեն ժամանակի համար արժեք ունեցող. որ.՝ ճտերն աշնանն են համարում:

3. «Սովորության ներկա»,— որ.՝ հարսանիքներն աշնանն ու ձմեռն են անում:

4. «Կրկնության ներկա»,— որ.՝ նա առավոտները լողանում է:

5. «Պատական ներկա»,— յերբ անցած բանը ներկայով ենք պատմում, վոր կենդանի լինի. որ.՝ վերցնում է իր դորքը, դնում կովի դաշտ, ջարդում թշնամուն:

6. «Նկարագրական ներկա»,— որ.՝ ծառերն են: Ծառերի տակը՝ հողն է: Հողի տակ մարդիկ են (Մ. ԱՐՄԵՆ):

ԿԱՆՈՒՆ. Անկատար ներկայում՝ եմ, ես, է, ենք, եք, են, —

միշտ առանձին են գրվում:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Ինքներդ կազմեցեք վորեւի բայի անկատար ներկայի պատկերը, դրական յեմ բացասական:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Գտե՛ք հետեւյալ բառերի անկատար ներկան:

Խոսել, տանել, նստել, նստեցնել, հարցնել, փախչել, փախցնել, ուտել, գալ, տալ, լալ, ջարդվել, կտրվել, թափ տալ, պար գալ, սիրտ անել, լինել:

§ 55. Յես գնում եմ դպրոց, դու գալիս եմ դեպի տուն. Այստեղ քեզ հետ եք: Մենք գնում եմք, դուք գալիս եմք, նրանք յերգում եմք:

Նստում եք Հասուն ժայռերի գլխին: Յեմ նվագում եք: Վոչխարները լսելուն պես՝ բողբոջում եմք ամեն ինչ, անցնում ամեն բան, գալիս, Հասունի շուրջը հավաքվում:

(ԿԱՐՄԻՐ ԱՐԵՎ՝ «Վարդա-լուր»)

Այս հատվածներում բոլոր բայերը դրված են սահմանական յեղանակի անկատար անցյալ ժամանակ:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Անկատար անցյալը ցույց է տալիս մի յեղելություն, վոր սկսված է յեղել անցյալում (խոսելու ժամանակ առաջ) յեմ չի վերջացել: Ունի բոլոր դեմքեր:

ԿԱՆՈՒՆ. Անկատար անցյալում՝ եի, եիր, եր, եիք, եիք, եիք—միշտ առանձին են գրվում:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Ինքներդ կազմեցեք վորեւի բայի անկատար անցյալի խոնարհման պատկերը, դրական յեմ բացասական:

Խոսքեր կազմեցեք, վորոնց մեջ անկատար անցյալը ցույց տա՝

1. «Սովորության անցյալ».

2. «Կրկնության անցյալ»:

§ 56. Մեր կողեկտիլի վորոշման համաձայն, վաղը մենք գնալու յե՞նք հքսկուրսիա: Մեզ հետ լինելու յե մեր ուսուցիչը: Հե՞տագոսելու յե՞նք կաշվի գործարանը: Ուսուցիչը ցույց ե տալու և բացատրելու յե կաշի պատրաստելու ձևերը: Մեր հքսկուրսիան շարադրության նյութ ե լինելու:

Այս հատվածում բոլոր բայերը զըված են սահմանական չեղանակի ապառնի ներկա ժամանակ:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Սահմանական չեղանակի ապառնի ներկա ցույց ե տալիս մի չեղելություն, վոր խոսելու վայրկյանից մեզ յե կատարվելու իբրեւ իրական մատուցություն, վորոշում կամ համոզում, հակառակ յեկտրականի:

ԿԱՆՈՆ. Ապառնի ներկայում՝ յեմ, յես, յե, յե՞նք, յեք, յե՞նք առանձին են գրվում: Ք ավելանալու պատճառն այն ե, վոր նախորդ բառը վերջանում ե ձայնավորով (զնալու յեմ):

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Ինքներդ կազմեցե՛ք անկատար անցյալի խոնարհման պատկերը՝ դրական յեվ բացասական:

§ 57. Յերեկվա վատ չեղանակի պատճառով մեր հետաձգված հքսկուրսիան լինելու յե առավոտյան: Մասնակցելու յե մեր ամբողջ կոլեկտիվը: Բոլորս մեր հուշատետրերը վերցնելու է՛յի՞նք մեզ հետ: Հե՞տագոսելու է՛յի՞նք կաշվի գործարանը և ապա շարադրության նյութ է՛յի՞նք դարձնելու:

Այս հատվածում բոլոր բայերը զըված են սահմանական չեղանակի ապառնի անցյալ ժամանակ:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Սահմանական ապառնի անցյալ ցույց ե տալիս մի չեղելություն, վոր տեղի յե ունենալու անցյալում իբրեւ իրական մատուցություն կամ համոզում, վոր, սակայն, գանազան պատճառներով տեղի չի ունեցել: Ունի բոլոր դեմքեր:

ԿԱՆՈՆ. Ապառնի անցյալում է՛յի, է՛յիր, եր, է՛յի՞նք, է՛յիք, է՛յի՞նք գրվում են առանձին:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Ինքներդ կազմեցե՛ք անկատար անցյալի խոնարհման պատկերը՝ դրական յեվ բացասական:

§ 58. 1. Պետրոս, այսոր դասից ու՛ճացել ես. զանգը վաղուց ռվել ե. ընկերներդ հավաքվել են դասարան, ուսուցիչը ներս ե մտել, դասն սկսվել ե:

2. Յեվ դարերը, վոր անցել են մեր նախրյան փոշոտ ճամպով, կարծես վոչինչ չեն հարցել գալիքների թափին տենդոտ. — անց են կացել նրանք խոժոռ ու չեն նայել յետև յերեք

ու բողել են հյուղեր փոշոտ ու սբտամաշ մշուշ ու մեզ, ու բողել են ժամեր անդեմ ու զանգերի չեքազը ծեր, ու բողել են թուիչ անթե ու հողազույն դիմադծեր:

(ԿԱՐՄԻՐ ԱՐԵՎ. «Գյուղի յերգը»)

Այս հատվածներում բոլոր բայերը զըված են սահմանական չեղանակի վաղակատար ներկա:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Վաղակատար ներկա ցույց ե տալիս մի չեղելություն, վոր ավելի վաղ ե կատարվել, քան խոսելու ժամանակ կատարվող մի ուրիշ չեղելություն (զու այս գիրքը նոր ես կարդում, իսկ նա արդեն կարդացել ե):

ԿԱՆՈՆ. Վաղակատար ներկայում՝ եմ, ես, ե, ե՞նք, եք, ե՞նք — գրվում են առանձին:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Ինքներդ կազմեցե՛ք վորեվ բայի վաղակատար ներկայի խոնարհման պատկերը՝ դրական յեվ բացասական:

§ 59. 1. Արեւ դեռ չե՛ր ծագել, մեր կոլեկտիվը հասել ե սարի ստորոտը: Ընկերներից մի քանիսն արդեն սարն է՛յի՞նք բարձրացել, տեղ է՛յի՞նք բերել:

2. Շները հալածել, խեղդել է՛յին նրան, անողորմ կերպով բղկտել նրա մորթին, մանուկները քարկոծ է՛յին արել:

(ԿԱՐՄԻՐ ԱՐԵՎ. «Փողոցում»)

Այս հատվածներում բոլոր բայերը զըված են սահմանական չեղանակի վաղակատար անցյալ:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Վաղակատար անցյալ ցույց ե տալիս մի չեղելություն, վոր խոսելու վայրկյանից առաջ ե կատարվել յեվ ավելի վաղ, քան անցյալում կատարվող վորեվ ուրիշ չեղելություն (զու կարդում է՛յիր, իսկ նա արդեն կարդացել ե):

ԿԱՆՈՆ. Վաղակատար անցյալում է՛յի, է՛յիր, եր, է՛յի՞նք, է՛յիք, է՛յի՞նք — առանձին են գրվում:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Ինքներդ կազմեցե՛ք վորեվ բայի վաղակատար անցյալի խոնարհման պատկերը՝ դրական յեվ բացասական:

§ 60. Մեր դպրոցի շենքն այսօր մաքրված ե, ամեն ինչ կարգի յե բերված: Դասարաններում պատերից նկարներ, քարտեզներ ու դիագրամներ են կախ Տված: Դպրոցի մուտքի մոտ ազդ և կայացած՝ վոտքերը մաքրելու և ապա ներս մտնելու մասին:

Այս հատվածում բոլոր բայերը գրված են սահմանական չեղանակի հարակատար ներկա ժամանակ:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Հարակատար ներկա ցույց է տալիս մի յեղելություն, վոր ավելի վաղ է կատարվել, քան ներկայում կատարվող մի ուրիշ յեղելություն. բացի այդ, յեղելությունը հարատևում է մինչև վերջին վայրկյանը (դու նոր ես նստում, իսկ նա արդեն նստած է. — դու նոր ես քնում, իսկ նա արդեն քնած է):

ԿԱՆՈՆ. Հարակատարի ած վերջավորությունը գրվում է ծ-ով (գրած, գրված, ջարդած, ջարդված):

ԿԱՆՈՆ. Հարակատար ներկայում՝ եմ, ես, է, եմք, եք, ե՞մ, առանձին են գրվում:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Ինքներդ կազմեցեք վորեվն բայի հարակատար ներկայի խոնարհման պատկերը՝ դրական յեվ բացասական:

§. 61. Հրապարակի մեջտեղը շինված եր մի բարձր ամբիոն հռոմիսներին համար: Ահագին բազմություն եր հավաքված: Շենքերի ճակատները զարդարված էյին կարմիր դրոշակներով, հեղափոխական դործիչների նկարներով, ծաղիկներով ու կանաչներով: Մենք կանգնած էյինք ամբիոնի մոտ:

Այս հատվածում բոլոր բայերը գրված են սահմանական չեղանակի հարակատար անցյալ ժամանակ:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Հարակատար անցյալ ցույց է տալիս մի յեղելություն, վոր անցյալում մի ուրիշ յեղելությունից ավելի վաղ է կատարված, բացի այդ, հարատևում է մինչև անցյալի մի ուրիշ յեղելություն (դու յերեկ քնում էիր, իսկ նա արդեն քնած էր):

ԿԱՆՈՆ. Հարակատար անցյալում՝ էյի, էյիր, եր, էյիք, էյիք, էյիք—առանձին են գրվում:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Ինքներդ կազմեցեք վորեվն բայի հարակատար անցյալի խոնարհման պատկերը:

§ 62. 1. Դպրոցի դահլիճում ձեզի ունեցավ աշխոհարհի ժողովը: Նախագահը կարգաց որակարգը. միջանի լրացումներ յեղան: Յուրաքանչյուր հարց առանձին-առանձին քննությունն առարկա դառնավ: Բոլոր վորոշումները քարտուղարն առնանագրեց:

2. Բակի լայն դռները բացվեցին, կառքն ու ձին ահեհեացան, ներս մտավ և ինքը տան տերը, դռները փակվեցին:

(ԿԱՐՄԻՐ ԱՐԵՎ՝ «Փողոցում»)

3. Շոգենավը կես ժամի չափ կանգ առավ Հրդսրնի առջև: Շոգենավը նավակներով յեկան ինչ-վոր պաշտոնյաներ, կատարեցին ինչ-վոր ձևականություններ: Այդ միջոցին հայեցի դեպի ովկիանոս և զարմացա:

(ԿԱՐՄԻՐ ԱՐԵՎ՝ «Ամերիկայում»)

Այս հատվածներում բոլոր բայերը գրված են սահմանական չեղանակի անցյալ կատարյալ:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Անցյալ կատարյալ ցույց է տալիս մի յեղելություն, վոր խոսելու վայրկյանից պարզապես առաջ է կատարվել:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Կազմեցեք վորեվն բայի անցյալ կատարյալի խոնարհման պատկերը՝ դրական յեվ բացասական: Յույց տվեք բայերի անցյալ կատարյալն ու անկատարը հետևյալ հատվածում:

Ծերունին գլխիկոր դուրս յեկավ հիվանդանոցի բակը և նստեց մի քարի վրա: Նա մի ծանր ախ քաշեց, մուշտուկը հանեց գրպանից ու դրեց բերանին: Ծուխը քուլա-քուլա վերև եր բարձրանում: Ծերունին մի կողմից մուշտուկն եր քաշում ու մյուս կողմից ինքն իրեն խոսում...

(ԱՆՈՒՇ՝ «Մանույր Սեթը»)

ԲԱՅԵՐԻ ԽՂԱՐԶՄԱՆ ԱՄՓՈՓՐԻՄ

(ԸՆԳՈՒՄՈՐ ԱՅԿԵՐ)

ա. ուսել, բ. ուսելիս (ուսելու, կերած) լինել

I. ՍԱՀՄԱՆԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

1. Ահկատար ներկա

ուստում եմ	ուստելիս եմ լինում
ուստում ես	ուստելիս ես լինում
ուստում ե	ուստելիս ե լինում
ուստում ենք	ուստելիս ենք լինում
ուստում եք	ուստելիս եք լինում
ուստում են	ուստելիս են լինում

չեմ ուտում	ուտելիս չեմ լինում
չես ուտում	ուտելիս չես լինում
չի ուտում	ուտելիս չի լինում
չենք ուտում	ուտելիս չենք լինում
չեք ուտում	ուտելիս չեք լինում
չեն ուտում	ուտելիս չեն լինում

2. Անկասար անցյալ

ուտում եյի	ուտելիս եյի լինում
ուտում եյիր	ուտելիս եյիր լինում
ուտում եր	ուտելիս եր լինում
ուտում եյինք	ուտելիս եյինք լինում
ուտում եյիք	ուտելիս եյիք լինում
ուտում եյին	ուտելիս եյին լինում

չեյի ուտում	ուտելիս չեյի լինում
չեյիր ուտում	ուտելիս չեյիր լինում
չեր ուտում	ուտելիս չեր լինում
չեյինք ուտում	ուտելիս չեյինք լինում
չեյիք ուտում	ուտելիս չեյիք լինում
չեյին ուտում	ուտելիս չեյին լինում

3. Ապառնի ներկա

ուտելու չեմ	ուտելիս եմ լինելու
ուտելու չես	ուտելիս ես լինելու
ուտելու չի	ուտելիս ի լինելու
ուտելու չենք	ուտելիս ենք լինելու
ուտելու չեք	ուտելիս եք լինելու
ուտելու չեն	ուտելիս են լինելու

չեմ ուտելու	ուտելիս չեմ լինելու
չես ուտելու	ուտելիս չես լինելու
չի ուտելու	ուտելիս չի լինելու
չենք ուտելու	ուտելիս չենք լինելու
չեք ուտելու	ուտելիս չեք լինելու
չեն ուտելու	ուտելիս չեն լինելու

4. Ապառնի անցյալ

ուտելու եյի	ուտելիս եյի լինելու
ուտելու եյիր	ուտելիս եյիր լինելու
ուտելու եր	ուտելիս եր լինելու
ուտելու եյինք	ուտելիս եյինք լինելու
ուտելու եյիք	ուտելիս եյիք լինելու
ուտելու եյին	ուտելիս եյին լինելու

չեյի ուտելու	ուտելիս չեյի լինելու
չեյիր ուտելու	ուտելիս չեյիր լինելու
չեր ուտելու	ուտելիս չեր լինելու
չեյինք ուտելու	ուտելիս չեյինք լինելու
չեյիք ուտելու	ուտելիս չեյիք լինելու
չեյին ուտելու	ուտելիս չեյին լինելու

5. Վաղակասար ներկա

կերել եմ	ուտելիս եմ յեղել
կերել ես	ուտելիս ես յեղել
կերել ի	ուտելիս ի յեղել
կերել ենք	ուտելիս ենք յեղել
կերել եք	ուտելիս եք յեղել
կերել են	ուտելիս են յեղել

չեմ կերել	ուտելիս չեմ յեղել
չես կերել	ուտելիս չես յեղել
չի կերել	ուտելիս չի յեղել
չենք կերել	ուտելիս չենք յեղել
չեք կերել	ուտելիս չեք յեղել
չեն կերել	ուտելիս չեն յեղել

6. Վաղակասար անցյալ

կերել եյի	ուտելիս եյի յեղել
կերել եյիր	ուտելիս եյիր յեղել
կերել եր	ուտելիս եր յեղել
կերել եյինք	ուտելիս եյինք յեղել
կերել եյիք	ուտելիս եյիք յեղել
կերել եյին	ուտելիս եյին յեղել

չեցի կերել	ուտելիս չեցի չեղել
չեցիր կերել	ուտելիս չեցիր չեղել
չեր կերել	ուտելիս չեր չեղել
չեցինք կերել	ուտելիս չեցինք չեղել
չեցիք կերել	ուտելիս չեցիք չեղել
չեցին կերել	ուտելիս չեցին չեղել

7. Հարակատար Գերկա

կերած եմ	—
կերած ես	—
կերած ե	—
կերած ենք	—
կերած եք	—
կերած են	—

չեմ կերած	—
(կամ կերած չեմ)	—
չես կերած	—
չի կերած	—
չենք կերած	—
չեք կերած	—
չեն կերած	—

8. Հարակատար անցյալ

կերած եցի	—
կերած եցիր	—
կերած եր	—
կերած եցինք	—
կերած եցիք	—
կերած եցին	—

չեցի կերած	—
(կամ կերած չեցի)	—
չեցիր կերած	—
չեր կերած	—
չեցինք կերած	—
չեցիք կերած	—
չեցին կերած	—

9. Անցյալ կատարյալ

կերա	ուտելիս յեղա
կերար	ուտելիս յեղար
կերալ	ուտելիս յեղալ
կերանք	ուտելիս յեղանք
կերաք	ուտելիս յեղաք
կերան	ուտելիս յեղան

չկերա	ուտելիս չեղա
չկերար	ուտելիս չեղար
չկերալ	ուտելիս չեղալ
չկերանք	ուտելիս չեղանք
չկերաք	ուտելիս չեղաք
չկերան	ուտելիս չեղան

II. ԸՆԶԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

1. Ապառնի Գերկա

ուտեմ	ուտելիս լինեմ
ուտես	ուտելիս լինես
ուտի(ե)	ուտելիս լինի
ուտենք	ուտելիս լինենք
ուտեք	ուտելիս լինեք
ուտեն	ուտելիս լինեն

չուտեմ	ուտելիս չլինեմ
չուտես	ուտելիս չլինես
չուտի	ուտելիս չլինի
չուտենք	ուտելիս չլինենք
չուտեք	ուտելիս չլինեք
չուտեն	ուտելիս չլինեն

2. Ապառնի անցյալ

ուտելի	ուտելիս լինելի
ուտելիք	ուտելիս լինելիք
ուտեր	ուտելիս լինեք
ուտելինք	ուտելիս լինելինք
ուտելիք	ուտելիս լինելիք
ուտելին	ուտելիս լինելին

չուտելի	ուտելիս չլինելի
չուտելիք	ուտելիս չլինելիք
չուտեր	ուտելիս չլինեք
չուտելինք	ուտելիս չլինելինք
չուտելիք	ուտելիս չլինելիք
չուտելին	ուտելիս չլինելին

III. ՅԵՆԹԱԴՐԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

1. Ապառնի ցերկա

կուտեմ	ուտելիս կլինեմ
կուտես	ուտելիս կլինես
կուտի(ե)	ուտելիս կլինի
կուտենք	ուտելիս կլինենք
կուտեք	ուտելիս կլինեք
կուտեն	ուտելիս կլինեն

չեմ ուտի(լ)	ուտելիս չեմ լինի(լ)
չես ուտի	ուտելիս չես լինի
չի ուտի	ուտելիս չի լինի
չենք ուտի	ուտելիս չենք լինի
չեք ուտի	ուտելիս չեք լինի
չեն ուտի	ուտելիս չեն լինի

2. Ապառնի անցյալ

կուտելի	ուտելիս կլինելի
կուտելիք	ուտելիս կլինելիք
կուտեր	ուտելիս կլինեք
կուտելինք	ուտելիս կլինելինք
կուտելիք	ուտելիս կլինելիք
կուտելին	ուտելիս կլինելին

չելի ուտի(լ)	ուտելիս չելի լինի(լ)
չելիք ուտի	ուտելիս չելիք լինի
չեր ուտի	ուտելիս չեր լինի
չելինք ուտի	ուտելիս չելինք լինի
չելիք ուտի	ուտելիս չելիք լինի
չելին ուտի	ուտելիս չելին լինի

IV. ՀԱՐԿԱԴՐԱԿԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

1. Ապառնի ցերկա

պետք է ուտեմ	ուտելիս պետք է լինեմ
պետք է ուտես	ուտելիս պետք է լինես
պետք է ուտի(ե)	ուտելիս պետք է լինի
պետք է ուտենք	ուտելիս պետք է լինենք
պետք է ուտեք	ուտելիս պետք է լինեք
պետք է ուտեն	ուտելիս պետք է լինեն

չպետք է ուտեմ	ուտելիս չպետք է լինեմ
(պետք է չուտեմ)	(չպետք է ուտելիս լինեմ)
չպետք է ուտես	ուտելիս չպետք է լինես
չպետք է ուտի(ե)	ուտելիս չպետք է լինի
չպետք է ուտենք	ուտելիս չպետք է լինենք
չպետք է ուտեք	ուտելիս չպետք է լինեք
չպետք է ուտեն	ուտելիս չպետք է լինեն

2. Ապառնի անցյալ

պետք է ուտելի	ուտելիս պետք է լինելի
պետք է ուտելիր	ուտելիս պետք է լինելիր
պետք է ուտեր	ուտելիս պետք է լիներ
պետք է ուտեցինք	ուտելիս պետք է լինեցինք
պետք է ուտեցիք	ուտելիս պետք է լինեցիք
պետք է ուտեցին	ուտելիս պետք է լինեցին

չպետք է ուտելի	ուտելիս չպետք է լինելի
(պետք է չուտելի)	(չպետք է ուտելիս լինելի)
չպետք է ուտելիր	ուտելիս չպետք է լինելիր
չպետք է ուտեր	ուտելիս չպետք է լիներ
չպետք է ուտեցինք	ուտելիս չպետք է լինեցինք
չպետք է ուտեցիք	ուտելիս չպետք է լինեցիք
չպետք է ուտեցին	ուտելիս չպետք է լինեցին

Կ. ՀՐԱՄԱՅԱՆՑԱՆ ՅԵՂԱՆԱԿ

կեր ուտելիս յեղիր կերեք ուտելիս յեղեք
մի ուտի ուտելիս մի լինի մի ուտեք ուտելիս մի լինեք

Ուտելիս լինել բայի պես խոնարհեցիք.

ուտելու լինել և կերած լինել
գնալու լինել և գնացած լինել

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Արտագրեցե՛ք՝ դրական բայերը բացասական դարձնելով յեղ, ընդհակառակը, բացասական բայերը՝ դրական.

Ար.՝ հաբեցի՞ս Տիգրանին, նա քեզ կասի այդ մասին: Մի հաբցնի Տիգրանին, նա քեզ չի ասի այդ մասին:

Ստացիր այդ գրութիւնը և Արշակին տա՛ր:—Միտա՛ք, գնա՛ս ջուր բերեա՛ս:—Արամը յեղե՛լ և արդդե՛ք:—Նրան եսք սպասում:—Յեղե՛լ և, տեսել ու գնացել:—Թե տեսել և և թե հետը խոսել:—Վոչ կարդացել և, վոչ ել միտքը հասկացել:—Յես այդ բանը նոր եմ իմանում:—Գրիգորը գլուզ կգնար, յեղե՛ր կտոք լինել:—Յեբանի գնացի և նրան տեսնելի:—Հերթը քոնն և, դու պիտի գընաս:—Վոչ Շուշիկն և յեղե՛ր վոչ ել վարսիկը:—Մենք հաճախ տեսնում եյինք նրանց:—Գյուղը քաղաքից հեռու չէ:—Նա կա-

րոտ չի ոգնութեան:—Յեկ և այս բանը տես:—Յեթե գրադարան գնաս, այդ գիրքը կստանաս:—Լավ կանես, յեղե՛ր գնաս:—Մի փախցնի, այդ իմն ե:—Մի հաբցնի, պատասխանը չես ստանա:—Այդ տղան հինգ տարեկան կլինի:—Մեր գնացած ճանապարհը տաս կիլոմետր կլինի:

Յո՛ւյց տվեր բայերը՝ խոսքերը լրացնելով.

1. Ոխտն աղբյուրից ջուր է առել
կույս սափորով, լուռ ու մունջ,
ոխտը ծաղկից ծաղիկ քաղել,
կապել սիրո ծաղկեփունջ.
Ջուրն ու ծաղկունք աստղունք դրել,
խնդիրք արել աստղերին,
փափագ սրտով խնդիրք արել՝
բարի ժպտան իր սերին...
(ՀՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ՝ «Անուշ»)

2. Ամառնամուտ է և ծիրան,
Աճում է շուրջդ ամեն ինչ.
Արևն և վերևից ծորում,
Բուրում քաղցրութեան,
Նարինջ:

Հույզերի ալիք մի ահագին
Յեփվում է վոլորտում իմ հոգու,—
—Ամառնամուտն է իմ կյանքի,
Վոր հոգուս դռներն է թակում:
Ամառնամուտ է ամենուր,
Աճում կա շուրջս ճունչոյ,
Յեղ գլխումս մութ մի հանելուկ
Քչփորում է բութ մի փորելով...
(ԽՈՐԵՆ ՌԱԳԻՌ՝ «Ամառնամուտ»)

Հ Ա Ր Յ.

Խոչն և պակասում խոսքերի մեջ:
Խոչ ժամանակ են դրված բայերը:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Արտագրեցե՛ք հետվյալ հատվածը՝ ճեղկա ժամանակը փոխելով անցյալ կատարյալի.

Որ.՝ Արամը գնում է տուն, տեսնում է մորը:—Արամը գընաց տուն, տեսավ մորը:

Լուսար բացվում է: Փոքրիկ Սուրբիկը զարթնում է քնից, լվացվում է, նախաճաշ անելուց հետո գալոսից է շտապում: Ճանապարհին պատահում է իր ընկերոջը՝ Հարաճճի Լևիկին. յերկուսը միասին, կատակներ անելով, գնում են դպրոց:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Արտագրեցե՛ք հետեվյալ հատվածը՝ բայերի առաջին գեմբը յերեոգ գեմբի փոխելով.

Որ.՝ յես վեր կացա և գնացի.— նա վեր կացավ ու գնաց.

Յես դեռ շատ փոքր եյի, չեբբ առաջին անգամ ավտոմոբիլ ու յերկաթուղի տեսա: Հիշում եմ, թե վերջին զարմացա. չէի կարողանում հասկանալ նրանց շարժվելու պատճառը:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Արտագրեցե՛ք հետեվյալ հատվածը՝ ըզձեպան յեղացանք հրամայականի փոխելով.

Որ.՝ այս գիրքը տանես ու տաս նրան.— այս գիրքը տա՛ր և տա՛ր նրան:

Սուրբիկ, առավոտը շուտ վեր կենես ու շուկա գնաս, ճաշի մթերքն ինքդ առնես, տուն բերես. ճանապարհին չուշանաս, սրա-նրա հետ չխոսես, շուտ տուն գաս, մթերքը մալրիկիդ հաս-ցընես:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Պատմեցե՛ք անցյալում տեղի ունեցած վորեվե դեպք ներկա ժամանակով. ձեր պատմածը գրի առեք:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Պատմեցե՛ք ձեր կենսագրությունը շատ համառոտ յեվ վաղակատար ներկայով (որ.՝ յես ծնվել եմ...): Ձեր պատմածը գրի առեք:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Պատմեցե՛ք անցյալում հաճախ կրկնվող մի բան (որ.՝ յես ամեն որ գնում եյի լողանալու): Ի՞նչ ժամանակով եք պատմում:— Նույնը պատմեցե՛ք անկատար ներկայով:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Նկարագրեցե՛ք մեր դպրոցը, ձեր տունը, գյուղը, բաղաբը, ձին...: Առարկաների նկարագրության մեջ բայերն ի՞նչ ժամանակ եք դնում

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Ձեր գյուղում ի՞նչ առածներ եք լսել, ասացե՛ք: Ի՞նչ ժամանակներ են գործ ածվում այդ առածներում:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Ձեր գյուղում ի՞նչ սովորություններ կան, պատմեցե՛ք, պատմածը գրի առե՛ք:— Ի՞նչ ժամանակով եք պատմում ձեր գյուղի սովորությունները:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Ի՞նչ կուզեյիք դուք դառնալ, ասացե՛ք:— Ի՞նչ ժամանակով եք հայտնում ձեր ցանկությունը յեվ ի՞նչ յեղանակով:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Առողջապահական միջանի կանոններ շարադրեցե՛ք:— Բայերն ի՞նչ յեղանակ յեվ ի՞նչ ժամանակ եք դնում:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Թվաբանական, յերկրաչափական... միջանի որոնքներ ասացե՛ք:— Բայերն ի՞նչ յեղանակ յեվ ի՞նչ ժամանակ եք դնում:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Բնութագրեցե՛ք ձեր կարդացած հերոսներից մեկին:— Բնութագրության մեջ բայերն ի՞նչ ժամանակ եք դնում:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Խոնարհեցե՛ք՝ գնալիս լինել, գնալու լինել, գնացած լինել:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Լրացրե՛ք հետեվյալ բայերը ստորեվ ցույց տված ձեովով.

1. Աճկաճար Գերկա	2. Վաղակ. Գերկա	3. Աճցյալ Կառ.	4. Հրամ. Կառ.	5. Արգել Կառ.
Գնում եմ	գնացել եմ	գնացի	գնա՛	մի՛ գնա
Ուտում եմ	կերել եմ	կերա	կեր՛	մի՛ ուտի՛
Տեսնում եմ	տեսել եմ	տեսա	տես	մի՛ տեսնի՛
Հասնում եմ	»	»	»	»
Մտնում եմ	»	»	»	»
Իմանում եմ	»	»	»	»
Իմացնում եմ	»	»	»	»
Թռչում եմ	»	»	»	»
Փախչում եմ	»	»	»	»
Կորչում եմ	»	»	»	»
Գալիս եմ	»	»	»	»
Տալիս եմ	»	»	»	»
Փախցնում եմ	»	»	»	»
Կորցնում եմ	»	»	»	»
Կարդացնում եմ	»	»	»	»
Կարդալ եմ տալիս	»	»	»	»
Գրել եմ տալիս	»	»	»	»
Միրտ եմ անում	»	»	»	»

Գնալիս եմ լինում	»	»	»
Գնալու չեմ լինում	»	»	»
Գնացած եմ լինում	»	»	»
Առնում եմ	»	»	»
Չեմ ուտում	»	»	»
Չեմ մտնում	»	»	»
Չեմ փախչում	»	»	»
Սիրտ չեմ ահում	»	»	»
Ճաշած չեմ լինում	»	»	»

§ 63. ա) 1. Այն աշակերտը, վոր կարգում եր, չեկալ:

2. Կարգացող աշակերտը չեկալ:

բ) 1. Այն նամակը, վոր գրեցիր, տուր:

2. Քո գրած նամակը տուր:

գ) 1. Այն դիրքը, վոր պիտի կարդաս, կրեբեմ:

2. Քո կարգալու գիրքը կրեբեմ:

Կարգացող, գրած, կարգալու—գերբայներ են:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Դերբայ կոչվում են բայի այն ձևերը, վորոնք գրեմ չունեն:

Դերբայները հետևյալ վերջավորություններն ունեն.

ա) ալ, ել—կարդալ, գրել—այս դերբայը կոչվում է անորոշ դերբայ, վոր բայի գործողությունն անունն է ցույց տալիս. գործ է անում իբրև բայանուն (գրել, գրելու, գրելուց, գրելով) և դեմք ու թիվ չունի:

բ) Ում, իս—կարդում, կարդալիս—անկատար դերբայ, վոր ցույց է տալիս այնպիսի չեղելություն, վոր շարունակվում է, դեռ չի վերջացել ու վոր կարող է գործածվել իբրև բայական մակբայ (յես նրան կարգալիս (կարդալու ժամանակ) տեսա), և վորից կազմվում են անկատար ներկան և անկատար անցյալը (գրում եմ, գրում եյի):

գ) ու, իք—գրելու, գրելիք—ապառնի դերբայ, վոր ցույց է տալիս հետո կատարվելիք չեղելություն.—ու վերջավորությունը ապառնի դերբայից կազմված են սահմանական չեղանակի ապառնի ներկան և ապառնի անցյալը (գրելու չեմ, գրելու եյի). կարող է գործածվել իբրև բայածական (գրելու թուղթ). իսկ իք վերջավորությունը ապառնի դերբայը գործ է անում կամ իբրև

գոյական (յես գրելիք ունեմ—ինչ ունեմ) և կամ իբրև բայածական (իս գրելիք նամակը):

դ) ած, ել—գրած, գրել, կարդացած, կարդացել.—ած վերջավորությունը դերբայը կոչվում է հարակատար անցյալ դերբայ, նրանով կազմվում են, հարակատար ներկան և հարակատար անցյալը (կարդացած եմ, կարդացած եյի). կարող է գործածվել իբրև ածական (կարդացած գիրք). ել վերջավորությունը դերբայը կոչվում է վաղակատար դերբայ. նրանով կազմվում են վաղակատար ներկան և վաղակատար անցյալը:

ե) ող — գրող, կարդացող — լեզբական դերբայ, վոր ցույց է տալիս անողի կամ չեղողի գաղափարը և կարող է գործածվել իբրև բայածական (կարդացող աշակերտ):

Գտեր ստորևի վրված բայերի հարակատար, վաղակատար ել լեզբականական դերբայները. որինակ՝ գրել—գրած, գրել, գրող. գնալ—գնացած, գնացել, գնացող. տեսնել—տեսած, տեսել, տեսնող, կորչել—կորած, կորել, կորչող և այլն:

1. Սոսել, հասել, չեղել, վազել, կարել, թափել, հնարել, ձառնադարձորել, սպասել:

2. Կարգալ, գնալ, մնալ, հիանալ, դարմանալ, մոռանալ, դոյանալ, քարանալ:

3. Վախենալ, դիտենալ, մոտենալ:

4. Տեսնել, մեռնել, հասնել, յեղնել, մտնել:

5. Փախչել, սառչել, ուռչել:

6. Կարդացնել, հիացնել, դարմացնել, մոռացնել, մեծացնել, փոքրացնել:

7. Խոսեցնել, մոտեցնել, հասեցնել:

8. Գրել տալ, կտրել տալ, ջարդել տալ:

9. Յեռ գալ, պար գալ, թափ տալ, սիրտ անել:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Բացատրեցիք առ, ոտ, ս միջածանցների նշանակությունը հետևյալ անորոշ դերբայների (կամ նրանցից կազմվող դիմավոր բայերի) մեջ.

կտրել — կտրասել

հասել — հաստեսել

կտրել — կտրասել

պառկել — պառկոտել

ջարդել — ջարդոտել

փշրել — փշրոտել

ծակել — ծակոտել

պատռել — պատռոտել:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Աս, ոս, ս միջածանց ունեցող դերբայները յեւ բայերը բազմապատկական են կոչվում յեւ ցույց են տալիս գործողության կամ յերբեմն նայել գործող անձերի բազմապատկություն (շարդոսել—միմանի տեղից շարդել. հասոսել — մեկից ավելի հասողներ):

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Բացատրեցե՛ք ացն, եցն, ցն միջածանցների նշանակությունը հետեւյալում.

կարդալ — կարդացնել մոտենալ — մոտեցնել
խաղալ — խաղացնել կորչել — կորցնել
նստել — նստեցնել փախչել — փախցնել

Վերոնշյալ ձեւերով ածանցեցե՛ք հետեւյալները.

խոսել, իմանալ, ստանալ, հասնել, պրծնել, դառնալ, լալ ուտել:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Ացն, եցն, ցն միջածանցներով դերբայները լեւ բայերը պատճառական են կոչվում, վորովհետեւ ցույց են տալիս, վոր մի առարկա պատճառ է դառնում, վոր մի ուրիշն այս կամ այն գործողությունը կատարի. որ.՝ Հայկը հասեցրեց Աշոտին—Հայկը պատճառ դարձավ, վոր Աշոտը նստի:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Բացատրեցե՛ք Վ միջածանցի նշանակությունը.

կտրել — կտրվել հեռանալ — հեռացվել
սպանել — սպանվել ներկայանալ — ներկայացվել
տանել — տարվել վերանալ — վերացվել
գողանալ — գողացվել յուրացնել — յուրացվել

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Վ միջածանց ունեցող դերբայները յեւ բայերը կրավորական են կոչվում, վորովհետեւ ցույց են տալիս այնպիսի գործողություն, վոր նախադասության մեջ անող կամ յեղով առարկան (յենթական) մի ուրիշից կրում է իր վրա:

Դերբայները կազմությամբ յերկու տեսակ են լինում՝ 1. պարզ, 2. ածանցական:

Պարզ կոչվում են այն դերբայները, վորոնց ալ, ել վերջավորություններն ավելանում են բայի հիմքի վրա, վոր կարող է լինել մի արմատ, մի պարզ, բարդ, կամ ածանցական բառ. որի՜նակ՝ կարդալ (կարդ արմատ), յերգել (յերգ պարզ բառ), եկաբարդալ (նկարագրող բարդ բառ), շնորհավորել (շնորհավոր ածանցավոր բառ):

Ածանցական կոչվում են այն դերբայները, վորոնց հիմքի է լծորդի մեջ վորեւ միջածանց է մտնում. այդ միջածանցները հետեւյալներն են, վորով է դերբայներն ու բայերն են կոչվում.

1. Մասկածանց դերբայներ (բայեր)—աւն, եւն, ց, ստեղծանց միջածանցներով. որինակ՝ ուրախաւնալ, մոտեւնալ, տեսնել, փախչել:

2. Բազմապատկական—աս, ոս, ս բազմապատկական միջածանցներով:

3. Պատճառական — ացն, եցն, ցն պատճառական միջածանցներով:

4. Կրավորական — Վ կրավորական միջածանցով:

Ե. Մ Ա Կ Բ Ա Յ

§ 64. Բանվորներն արագ գործի կպան, բրիչներն ուժգին, շեւալի միմում հյին յերկրի կուրծքը: «Հիմա կզորենք»,— խոխոս հնչեց մեկի շատ ուժեղ ձայնը:

Ուժգին, շեւալի, հիմա, խոխոս, շատ բառերը մ ա կ Բ ա յ ն են:

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Մակբայ կոչվում են այն ածական բառերը, վորոնց արտահայտած գաղափարներն անկախ գոյություն չունեն կամ վրեժ անկախ գոյություն ունեցող չեն մտածվում, այլ կախված վորեւ ուրիշ գաղափարից, որ. խոխոս հնչեց կապակցության մեջ խոխոս բառի արտահայտած գաղափար մտածվում է հնչեց բառի արտահայտած գաղափարի հետ կապված: Մակբայները բայի կամ ածականի վրա դրվելով ցույց են տալիս հասկանի՞լ հասկանի՞լ, կամ բայի գործողության զանազան պարագաները, այսինքն, թե բայի գործողությունը վորտեղ է կատարվում (տեղի պարագա—տեղում, եւ յերկրի եւ), յերբ է կատարվում (ժամանակի պարագա—հիմա կպա), ինչպիսի կամ ինչ կերպ է կատարվում (ձեւի կամ վորակի պարագա—բացարձակ կովեց), ինչ չափով, վորքան, քանի անգամ է կատարվում (քանակի պարագա—կրկնակի ու յետակի մեծացավ), ինչո՞ւ համար, ինչ նպատակով է կատարվում (նպատակի պարագա), ինչո՞ւ ինչ պատճառով է կատարվում (պատճառի պարագա):

Ածականները, բայի վրա դրվելով, մակբայ են դառնում յեւ վորեւ պարագա յեն ցույց տալիս: Ածականն ածականի վրա դրվելով՝ ճույնպես մակբայ է դառնում, հասկության վորեւ աստիճան ցույց տալով:

Այսպիսով ածականները կիրառությամբ կարելի չե չերեք խմբի բաժանել:

1. Մակահուճներ, վորոնք զրվում են անուանների վրա — լավ մարդ, մեծ տուն:

2. Մակբայներ, վորոնք զրվում են բայի վրա — լավ խոսեց:

3. Մակածակներ, վորոնք զրվում են ածականների վրա — լավ գրած նամակ: — Եւս լավ գրած նամակ:

Մակածականը կարող է հատկութեան աստիճան ցույց տալ: Հայերենում բուն մակբայներ Եւս քիչ կան. պակասը լրացվում է ածականներով կամ տեղի, ժամանակի անուններով և հափ ու քանակ, նպատակ ու պատճառ արտահայտող բառերով: Բար, պես, ուրեմ, ակի վերջացող բառերը գործ են ածվում և իբրև մակբայներ (բայի հետ), և իբրև ածականներ (չեթե գոյականի վրա չեն զրվում) (Եւսակի խփեց — մակբայ. Եւսակի հարված — ածական):

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Արտագրեցե՛ք յեւ ընդգծեցե՛ք մակբայները:

Արդեն չերեկո չե. արևի հրավառ ճառագայթներն առատ սփռվել են լայնորեն տարածված դաշտավայրի վրա: Հրեղեն գունդն արագ դեպի իր մուտքն է դիմում: Յերկնքի վրա աստ և անդ չերևում են ամպի շատ փոքր կտորներ՝ վերջալուսի շողերով առատորեն վողողված ու կարմիր ներկված:

2. Կ Ա Պ

ա. ՆԱԽԱԳԻՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՈՒ ՀԵՏԱԳԻՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

§ 65. Գնացքը Յերևանից մեկնեց դեպի Թիֆլիս: Վաղարշապատից մեկնելով Յերևան տասնութ վերստ է: Բոլորը յեկան, բացի Աննիկից: Առողջ լինելու համար պետք է պահել առողջապահական կանոնները: Կոնի առանց սպանության: Կոնի հացի համար:

Դեպի, մեկնելով, բացի, առանց, համար անփոփոխ բառեր են և կոչվում են կապ:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Լրացրեք հետևյալ նախադասութիւնները՝ փակագծերում դրած բառերը համապատասխան հոլով դնելով. որ՝. մենք այսօր մնացինք առանց... (հաց և ջուր) — մենք այսօր մնացինք առանց հացի և ջրի:

Մենք շատ ենք լսել... (Արամ) մասին: — Նա յեկավ աղբուրից... (Ջուր տանել) համար: — Բոլորը կատարել են, բացի... (Արշակ, Մինաս, Վաղիկ): — Յես կանգնած եմ մի բարձր... (շենք) հանգեպ: — Ըստ այդ... (կարգադրութեան), դու գուցե պիտի մեկնես: Սուրիկը կոպել ե... (Գրիգոր) հետ: — Յերեք անգամ... (զալ) հանգերն, յես չկարողացա քեզ տեսնել:

ԱՆՀՄԱՆՈՒՄ. Կապ կոչվում են այն բառերը, վորոնք անփոփոխ են, զրվում են գոյականից առաջ կամ հետո յեւ այդ գոյականի իբրեւ լրացում կապում են մի լուրի բառի, գլխավորապես բայի հետ, իբրեւ նրա խնդիր: Դոյականից առաջ զրվող կապերը կոչվում են **նախդիրներ**, իսկ գոյականից հետո զրվողները՝ **հետադիրներ**: Դոյականի այս կամ այն հոլով զրվելը կախում ունի նախդիր կամ հետադիր կապից:

բ. ԿԱՊԱԿԱՆ ԲԱՌՆԵՐ

§ 66. Մենք կանգնած ենք մի բարձր շենքի տուփ: — Դիրքն ընկել է սեղանի ճակ: — Կանգնեց քո դիմաց: — Նա փախավ քո դիմացով: — Դիրքը վերցրու սեղանի ճակից: — Նա փախավ սեղանի ճակով: — Յես այնտեղ եյի կովի ժամանակ:

Առաջ, ճակ, դիմաց, ժամանակ և այլն փոփոխվող բառերը (տեղի անուններ) կարող են զործածվել իբրև կապական բառեր, մի ուրիշ գոյականից հետո զրվելով:

§ 67. Մենք մնացինք առանց հացի և ջրի: — մենք անհաց և անջուր մնացինք: — Առանց վշտի — անվշտ: Առանց կամքի — անկամ, կամազուրկ: — Առանց սիրտ — անսեր, սիրազուրկ:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Վերոհիշյալ ձեզով չնչպես կլինի՝ Առանց հանգստի... Առանց դադարի... Առանց աղմուկի... Առանց դարձարանքի... առանց ուրախութեան...

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Արևը մտնելու ժամանակ — արևմտացին — Լույսը բացվելու ժամանակ — լուսարացին — Հավը խոսելու ժամանակ... Կալսելու ժամանակ... Յերկրը շարժվելու ժամանակ... Գոմեշները Որը մթնելու ժամանակ... Նահանջելու ժամանակ... Գոմեշները կոպելու ժամանակ... Հորթերը թողնելու ժամանակ... Այգին քաղելու ժամանակ... Ծառերը անկելու ժամանակ... Գարունը մշտնելու ժամանակ... Ամառը, աշունը, ձմեռը մտնելու ժամանակ... ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Պատերազմից առաջ — նախապատերազմյան, — հեղափոխութեանից առաջ — մինչ-հեղափոխական, —

Հրէկերից առաջ... մարդուց առաջ... պատերազմից հետո—հետ
պատերազմից, —հեղափոխութիւնից հետո...

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Ըստ այդ կարգադրութեան—այդ
կարգադրութեան համաձայն—Ըստ Լուսժողովման կարգադրու-
թեան... Ըստ ժողովրդական Կոմիսարներ ի Խորհրդի գեկրետի...
Ըստ ԽՍՀՄ որենսդրութեան և ըստ Կենտրոնական Գեկրետի...

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Ցտեսութիւն—մինչև տեսու-
թիւն—Ցայտը... Ցնոր կարգադրութիւն... Ցալում...

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Նա գնաց մինչև հինգ կիլո-
մետր—հինգ կիլոմետրի չափ—չուրջ հինգ կիլոմետր—Մինչև
հինգ ուրլի... Մինչև յերեք ամիս... Մինչև մի ժամ... Մինչև
տաս կիլոգրամ...

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Վերլուծեցի՛ր հետեւյալ բա-
ռերի կազմութիւնը, ցույց տվեր նրանցում ընդ յեւ ըստ նախ-
դիւնները՝ իրենց բաղադրիչ մասերը—Ընդհանուր—Ընդհանուր—
Ընդարձակ...—Ընդգրկել...—անընդհատ...—որըստորե...—Ընդհա-
տակցա...—Ընդծովյա...—մեջընդմեջ...

Է. Շ Ա Ղ Կ Ա Պ

§ 68. Արշակն ու Սուրիկը տուն գնացին—Յես յեւ դու
այնտեղ մնացին—Յես ե՛լ գնացի, դու ե՛լ գնացիր։ Թե՛ յես
գնացի, քե՛ գու գնացիր—Սուրիկը յեկավ, բայց քեւ չտեսավ—
Յես գալիս եմ, իսկ դու գնում ես—Մենք հալածվեցինք, վոր
միասին աշխատենք—Մենք կառաջադիմենք, յեթե աշխատենք։
Ու, յեւ, ել, քե, բայց, իսկ, վոր, յեթե բառերը շաղկապ-
են են։

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Շաղկապ կոչվում են այն բառերը, վոր կա-
պում են բառ բառի կամ նախադասութիւն նախադասութիւն հետ.
որ.՝ Արշակն ու Սուրիկը տուն գնացին—նախադասութեան մեջ
Արշակն, Սուրիկը բառերը կապված են իրար հետ ու շաղկա-
պով։ Յես գալիս եմ, իսկ դու գնում ես—այստեղ՝ յես գալիս եմ
նախադասութիւնը գու գնում ես նախադասութեան հետ կապ-
ված և իսկ շաղկապով։

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Շաղկապներով կապված նա-
խադասութիւնները փոխեցնք ցույց տված ձևով (առանց շաղ-
կապների) ու գրի առնք։

1. Գնա տուն, վոր դասդ պատրաստես, —գնա տուն՝ դասդ
պատրաստելու։

Յեկ մեր տուն, վոր գիրքդ ստանաս...

Կու՛ժն աղբյուրը տարավ, վոր ջուր բերի...

2. Յես դասի չեկա, վորովհետեւ հիվանդ եյի—չես դասի
չեկա՝ հիվանդ լինելու պատճառով. կամ՝ հիվանդ լինելով, յես
դասի չեկա։

Դու հանցավոր ես, վորովհետեւ այդ բանն արել ես...

Սառուցը հալվեց, վորովհետեւ լեղանակը տաքացավ...

3. Մենք վեր կացանք, յեթ լույսը բացվում եր—լուսաբա-
ցին մենք վեր կացանք. կամ՝ լույսը բացվելիս մենք վեր կա-
ցանք։

Յես վախենում եյի, յեթ ամպը գոռում եր...

Դու յեկար, յեթ արևը մտնում եր...

Մենք վեր թռանք, յեթ հեացանք տրաքեց...

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Ինքներդ հորինեցնք՝ հետեւյալ
ծեփի կապակցութիւններ յեւ փոխեցնք առանց շաղկապի (ցույց
տված ձևով)։

4. Այն մարդը, վոր ուրիշի աշխատանքով և ապրում, նա
շահագործող և—ուրիշի աշխատանքով ապրող մարդը շահագոր-
ծող է։

5. Յեկավ այն աշակերտը, վոր գնացել եր գյուղ—գյուղ
գնացող աշակերտը յեկավ։

6. Ով գիրք չուներ, նա չի կարող այդ պատրաստել—գիրք
չունեցողն այդ պատրաստել չի կարող։

7. Ով չի աշխատում, նրա տունը կքանդվի—չաշխատողի
տունը կքանդվի։

8. Ինչ վոր քամին բերում և՛ քամին ել կտանի—քամու
բերածը քամին կտանի։

Ը. ԶԱՅՆԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆ

§ 69. Ե՛հ, Գրիգոր, բավական է—Պա՛ պա՛ պա՛, մեծ-մեծ
մի՛ խոսիր—Վա՛յ, մի՛թի կարելի չի այդ անել—Ամեն ինչ կո-
րով, ափսո՛ւ—Յես ի՞նչ գիտեմ, աս՛, թե՛ գտնակը վորտեղ է։
Բա՛վական է, գնանք—Հապա՛, վեր կենանք—Դե՛, գործի
կա՛նք—Զը՛նգ զը՛նգ, հնչեց զանգը։

Ե՛հ, պա՛ պա՛ պա՛, ափսո՛ւ, աս՛, գե՛հ, գե՛, հապա՛, զը՛նգ
բառերը ձայնաբեկութեամբ են։

ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ. Ձայնաբեկութեամբ կոչվում են այն բառերը, վո-

ոնք մի ձայնով կամ բացականությունը ցույց են տալիս խոսողի գգացմունքի կամ կալքի, կամ վորոնք նմանաձայնություն են արտահայտում:

ԿԱՆՈՒՄ. ա) Ձայնաբերությունների վրա դրվում է յերկար կամ բացակաձայնան հետևանք (‘), կամ շեշտ (‘):

բ) Ձայնաբերությունները նախադասության մյուս բառերից բաժանվում են ստորակետով, յերե նախադասության սկիզբը կամ վերջին են ընկնում, յեվ ստորակետով (սկզբից յեվ վերջից), յերե նախադասության մեջն են ընկնում:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ. Արտագրեցե՛ք յեվ ծայնարկությունների տակն ընդգծեցե՛ք:

1. Լեկին ու Աշխենը դասամիջոցին կողմերատիվ ելին խաղում (յերկուսն ել նույն խմբում ելին սովորում):

— Ե՛լ, Լեկի, մի կիլո մեղր տուր:

— Ե՛, Աշխեն, փող մող ունե՞ս վոր:

— Տո՛ւ, բա չունե՞մ, — պատասխանեց Աշխենը:

— Պա՛, պա՛, պա՛, պա՛, ի՛նչ մեղր ե, հա՛, լազնիք:

— Վա՛յ, ափսոս, ծոր տվեց գետին: Քշա՛, անտեր հավ, քո ուտելու բանը չի:

Ճը՛նդ ճը՛նդ ճը՛նդ... — խփեց ժամի տասը:

Չը՛նդ զը՛նդ զը՛նդ... — խփեց դպրոցի զանգը:

— Դե, բավական ե, Լեկի, — ասաց Աշխենը, — գնանք դասի, հետո կողմերատիվը կշարունակենք:

— Ուռա՛, կեցցե՛ մեր կողմերատիվը, — բացականչեց Լեկը՝ Աշխենի հետ դեպի դասարան վաղ տալով:

2. Անասելի քրքիջ էր բարձրացել գլուղական աղջիկների մեջ:

— Ոհո՛, ա՛յ խառն, խառն, — բղավեց չարածճի Շողոմ, հենց վոր յերկաց խառնիկի գլուխը...

— Հա՛, հա՛, հա՛, — մի ընդհանուր փռթկում ընկավ մեջները:

— Ի՛, աղջիկ, հենց ասում եք, ելի, բա ել ուր գնամ...

— Ե՛լ, անպատիվ, վեղբորս... վա՛յ, ես ի՛նչ լիթվածն ա, նորաթա իլեց: Ա՛ս հա կտաս, — վրա բերեց դուլը Նարգիզը ընկերուհու գլխին:

— Ամա՛ն, ամա՛ն, գլուխս:

— Վա՛յ, ծակճըկոտվես դու... — վրա թափվեցին ամեն կողմից հանցագործ աղջկա վրա:

(ԱՐԱՔՍ՝ Վեր հորեղան)

Հ Ա Ր Ց.

Դիտեցեք այս հոգվածների մեջ պատահած նշանները:

ԱՄՓՈՓ ՊԱՏԿԵՐ

ԲԱՌԵՐԻ ՏԵՍԱԿՆ ԸՍՏ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅԱՆ

(ՄԱՍՈՒՆԻ ԲԱՆԻ)

1. Գոյական անուն—1. հատուկ, 2. հասարակ:

2. Դերանուն—1. անձնական, 2. ցուցական, 3. փոխադարձ, 4. հարաբերական, 5. հարցական, 6. ստացական, 7. անորոշ:

3. Ածական—1. վորակական, 2. թվական, ա. քանական, բ. դասական, 3. հարցական, 4. ցուցական, 5. անորոշ:

4. Բայ:

5. Մակբայ:

6. Կապ (նախդիր և հետադիր) և շաղկապ:

7. Ձայնաբերություն:

VII. ԼԵԶՎԻ ՆՇԱՆՆԵՐԸ

Լեզվի մեջ չորս տեսակի նշաններ են գործածվում.

1. Տառեր, վորոնք հնչյունների նշաններն են և լինում են մեծատառ (գլխազիր, գլխատառ) և փոքրատառ: Տառերն իրենց ձևով լինում են՝

ա. Գլխազիր. որինակ՝ Ա, Բ, Գ և այլն:

բ. Բոլորազիր. որինակ՝ ա, բ, գ և այլն:

գ. Շղագիր. որինակ՝ ա, բ, գ և այլն:

Բոլորազիրը գործ է ածվում սովորական սպագրության նամար, իսկ ցուցական և շղագիր այվում են այն բառերը, վորոնց վրա առանձնապես ուշադրություն պետք է դարձնել:

Հ Ա Ր Ց.

Ինքներդ ասացե՛ք՝ յե՛րբ ե մեծատառ գրվում:

2. Տրեհություն և անուններ.

ա. Վերջական (·):

բ. Միջական (·):

գ. Ստորական (·):

դ. Բուլթ (·):

Տրեհություն և անունները ցույց են տալիս, թե վորտեղ պետք է մեծ կամ անուններ, խոսքեր, յերբեմն նայել բառերն իրարից բաժանեն, վոր մեք արտահայտած մեքեր չափոքեն:

3. Առոգանության նշաններ.

ա. Շեշտ ('):

բ. Հարցական նշան (?):

գ. Յերկար կամ բացականչական ('):

Առոգանության նշանները բառի ձայնավորի վրա դրվելով՝ ձայնի յեղանակավորումն են արահայտում, վորով իմացվում է, թե վորտեղ առանձնապես ուժեղ պետք է արտասանել, կամ յերկարացնել յեկ այլն:

4. Բացահայտության նշաններ.

ա. Չափերանք՝ բաց և փակ («» «»):

բ. Փակագծեր՝ բաց և փակ ():

գ. Կախման կետեր կամ յերեւել կետ (...):

դ. Բազմակետ (չորս կամ ավելի կետ) (....):

ե. Գիծ (—):

զ. Դժիկ կամ միության գիծ (-, որինակ՝ մանր-մունր):

է. Տուղադարձի նշան կամ յենթամնա (-):

ը. Մանրության նշան (* կամ ¹, ²):

Բացահայտության նշանները գրվածքի միտքը գլխավորապես տեսնելով են բացահայտում:

Դիտեցե՛ք նշանների գործածությունը ստորեւ բերված հատվածներում յեկ աշխատեցե՛ք կանոններ հանել. ձեր կանոնները համեմատեցե՛ք «տեղեկանք»-ներում դրված կամ այս գրքի 2-րդ մասի վերջում ամփոփված կանոնների հետ:

I. ՏՐՈՂՈՒՅԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

1. ՎԵՐՋԱԿԵՏ (.)

Դիտեցե՛ք վերջակետի գործածությունը հետեւյալ հատվածում.

Ամառ եր:

Ծաղկաձորեցի Սիմոնն իրենց գյուղացիների համար շատ եր հուճեձ անում:

Ամեն որ ութ գրվանքա գարի յեր տուն բերում, կինը ծեծում եր գարին ու յերեխաների համար խաշիլ յեփում:

Մի իրիկնապահ ել Սիմոնը հոգնած տուն յեկավ. սաստիկ քրտնած եր:

Մի շաբաթ հիվանդ պառկեց ու ել վեր չկացավ:

Սիմոնի հիվանդ կինն ամուսնուց հետո յերկար չապրեց:

Քաղցն ու վիշտը նրան ել յերկու ամսից հետո գերեզման դրին:

(ԱՆՈՒԾ՝ «Ծաղկաձորեցի թաթիկը»)

ՏԵՂԵԿԱՆՔ.

Այնտեղ, վորտեղ միտքն ամբողջանում, լրանում է, այլեւս կիտս չի մնում, վերջակետ է դրվում:

Վերջակետից հետո գրվող նախադասությունն սկսվում է մեծատառով:

2. ՄԻՋԱԿԵՏ (.)

Դիտեցե՛ք միջակետի գործածությունը հետեւյալ հատվածներում.

1. Յեկ յերբ հայրը մեռավ (իսկ հայրը վոշխարատեր Ծատին եր), մեռելահացն ուտելիս մի ալևոր բարեմաղթեց լաշահանջի տավարին ու ոջախին առատութուն և դառնալով նրան ասաց.

— Ծառու տղա, նգովյալ լինես, յեթե շվարդ անպակաս անես ես ոջախին:

(ԱԿՍԵՆ, ԲԱԿՈՒՆՏ՝ «Ծառուն տղան»)

ՏԵՂԵԿԱՆՔ.

Յեր ուրիշ խոսքն անփոփոխ գրի յեմ տնում, ինչպեձ նա ասել է, այդ խոսքից առաջ դնում են միջակետ:

2. Նրան հանգիստ չեյիք տեսնի. ջուր եր կրում, կար ու կարկատան անում Ղափանենց համար:

3. գյուղում Ղափանենք հարուստ ելին. հինգ տարի յեր՝ Խոսիկը նրանց մոտ եր:

(ԱՐԱՔԾ՝ «Նոր հարեդոն»)

ՏԵՂԵԿԱՆՔ.

Բարդ ասացվածի յերկար մասերը, կամ առհասարակ այն մասերը, վորոնք վորոշ իմնությունություն ունեն, բաժանվում են միակետով:

Յ. ՍՏՈՐԱԿԵՑ (,)

Դիտեցեք ստորակետը հետեվյալ որինակում.

Յեվ ովքեր եյին
նրանք.
— կիսամեռ
ոռւս,
հրյա,
թաթար,
գալլ,
իրլանդացի—
բոլորը—
բանվոր,
մուշա,
գյուղացի:

(Յե. ՉԱՐԵՆՅ «Ամենապահմ»)

ՏԵՂԵԿԱՆՔ.

Նախագատարյան համանման իմաստով համադաս լրացումներն իրարից բաժանվում են ստորակետով:

Յեթե համանման իմաստով համադաս լրացումներից վերջին յերկուսը կապված են յեվ, ու բառերով, ապա ստորակետ չի դրվում՝ Առօք, Միսակը, Գրիգորն ու Տիգրանը գնացին:

Մա՛յր, ճւր ե, ճւր ե հայրը մեր.

Ինչ՞ո՞ւ, ել ինչ՞ո՞ւ չի դալիս:

Հե՛յ,

Ռա՛մ Ռոյ,

Հնդիկ գինվոր,

Տերդ մտրակող ու դաժան՝

Յերկրումդ քեզ գերեց:

(ԱԶԱՏ ՎՇՏՈՒՆԻՐ՝ «Ռամ Ռոյը»)

- Աղջի՛, ելի անբանի պես վեր ընկա՛ր:
- Ախր, Հեքո՛ Բուրիկ, գործ եմ անում:
- Աղջի՛, խառն՝, վա՛նց ես դրա ձեռի տակ մնում:
- Շուգո՛, մեր որն ել կտրվի:
- Ո՛ւ, այ կնիկ, եզ ինչե՛ր ես ասում:

— Գիտե՛ս ինչ, խառն՝:

— Ի՞նչ արի՛ր, Պեսո՛ս:

— Պեսո՛ս, խառն՝ կ, ելի ճանկե՛լ եք իրար:

(ԱՐԱՔՄ՝ «Նոր հորիզոն»)

Ե՛յ, հաղար հաղար ավստմորի՛ներ,

Վոր այդպես արագ թռչում եք, սլանում,

Ո՞ւմ եք պատկանում,

Համալսարանե՛ր, ասեղակայանե՛ր,

Զքնաղ թատրոններ, հանճարի տներ,

Վոր այս հեքիաթի պարծանքն եք կազմում,

Ո՞ւմ եք պատկանում:

(ՀԱՅՈՐ ՀԱՅՈՐՅԱՆ՝ «Համալսարաններ»)

ՏԵՂԵԿԱՆՔ.

Այն առարկայի անունը, վորին խոսք ե ուղղվում մի բան ասելու կամ հարցնելու համար, կոչվում ե կոչական: Խոսքը կարող ե ուղղվել թե շնչավոր ե թե անշունչ առարկաներին: Վերևի որինակների մեջ ընդգծված բառերը կոչականներ են (մայր, Ռամ Ռոյ, Շոդո, Պետրոս, ավստմորիներ, թատրոններ ե այլն):

Կոչական բառեր խոսքից բաժանվում են ստորակետով Աշոտ, դնա տուն). իսկ յերե խոսքի մեջեղ են ընկնում, յեր— (կու կոզմից առնվում են ստորակետների մեջ (ձեր կատուն, Աշոտ, Ինչ յեղավ): Յերե կոչականը խոսքի վերջն ե ընկնում, սկզբից գրվում ե ստորակետ, իսկ կոչականից հետո գրվում ե իմաստի համապատասխան վորեվ կետ (ել այստեղ չմնա, Աշոտ. շուտով ժամի հինգը կլինի):

Յեթե կոչական բառը վերևի լրացում ե ունենում (իմ ուղա, հազար հազար ավստմորիներ, չհա՛ղ թատրոններ), այդ լրացումը կոչա վորևե կետով չի բաժանվում:

Ձա՛ր, իր բանակը կուռ, մեր կրծքերը յերկաթ,

Բետոնի պես ամուր մեր բանակը կարմիր,

Ձա՛ն, մեր ձեռները կոշտ, մեր ձախտոր հալարտ—

Չի կարող մեզ ընկճել ե վոչ մի թշնամի:

(ԱԼԱԶԱՆ՝ «Առավոտ»)

Ե՛յ, քոնն ե հունձը, մաշինա՛ս,—

Տխուր ե զնգում գերանդին:

(ՆԱՅԻՐԻ ՉԱՐՅԱՆ՝ «Հնձվոր»)

Ա՛, ամառնամուս իմ կյանքի,
Վոր բացվում ես շեկ,
Արնագուլն:

(ԵՌՐԵՆ ԹԱԳԻՐ՝ «Ամառնամուս»)

Հեհ-հեհ, հեռավոր Հինդուս,
Բիխուրի գավառում փոքրիկ,
Հայրենի գյուղն ե յերևում,
Գյուղը աշխատող ու սոված:

(ԱԶԱՏ ՎՇՏՈՒՆԻ՝ «Ռամ Թոյը»)

ՏԵՂԵԿԱՆՔ.

Ձայնադասություններ (ջան, էյ, հ, հեյ-հեյ և այլն) խոսքից
բաժանվում են ստորակետով, ինչպես կոչականներ:

Նորից արեն ելավ, նորից վառեց կրակ,
Նորից հնչեց կարմիր զորանոցում թմբուկ,
Նորից բացվեց ահա մեր սարերի վրա
Խորհրդային ազադ առավոտը խնդուն:

(ԱԼԱԶԱՆ՝ «Առավոտ»)

Շողացին սվիններ, սրեր,
յերգեցին կրծքեր հզոր,
զրոշներ ծփացին արնավառ:

(ՅԵ. ՉԱՐԵՆՑ՝ «Ամենապրեմ»)

ՏԵՂԵԿԱՆՔ.

Միեմնույն ասացվածի մասը կազմող համադաս, մեկով իրար
մոտիկ նախադասություններ բաժանվում են ստորակետով:

Նա հայր ունի, իսկ հայրը՝ վոչխարներ:
... Դյուդի քահանան նրան Արրահամ եր կնքել, բայց գյու-
ղը նրան ամբարտանջում էր տվել:
... Շները՝ գալարոյ փոստային, բայց Ծառուն տղան ուն-
քերն էլ իրար հավաք:

(ԱՅՍԵԼ ԲԱԿՈՒՆՑ՝ «Ծառուն տղան»)

ՏԵՂԵԿԱՆՔ.

Յեթե միեմնույն ասացվածի մասը կազմող ու մեկով իրար մո-
տիկ համադաս նախադասություններ կապված են իրար հետ համա-
պաստիսան շողկապներով, ապա շողկապներից առաջ ստորակե-
տ է դրվում:

Յեթե այդպիսի համադաս նախադասություններից վերջին
յերկուսը կապված են չեմ, ու շողկապներից մեկնումսկով և այդ

նախադասությունների բայերի զործողությունը կատարող առար-
կան (յենթական) նույնն է, այդ դեպքում չեմ, ու շողկապներից
առաջ ստորակետ չի դրվում: իսկ յեթե յենթականները առար-
կեն, ստորակետ դրվում է. չեմ գնացի յեմ նրան հետա—այստեղ
գնացի և հետա բայերի յենթական նույնն է—յես գնացի և յես
տեսա, ուստի ստորակետ չի դրվում: Յես գնացի, յեմ դու եե-
սո յեկար,—այստեղ գնացի և յեկար բայերի յենթականները առար-
կեն են—գնացի յես, իսկ յեկար՝ դու. ուստի այս դեպքում չեմ
շողկապից առաջ ստորակետ է դրվում:

Յերբ միևնույն յենթակալով համադաս խոսքերը կապված
են յեմ, քե շողկապներով, վոր կրկնվում են համադաս խոսքե-
րից ամեն մեկի վրա, այդ դեպքում համադաս խոսքերը բաժան-
վում են ստորակետով (և՛ գնացի, և՛ տեսա, և՛ իմացա.—թե գնա-
ցի, թե տեսա, թե իմացա):

Համադասական կամ շողկապից առաջ ստորակետ չի դր-
վում, յեթե բացահայտական նշանակություն ունի և զործ ածվում
կամ նույնությունն է ցույց տալիս (Հրազդան կամ Զանգու.—
Մաքիս կամ Մարտոս,—բայց՝ առժառ, կամ վոսկի):

Հետո միջանի տարի անց, յերբ Ծառուն տղի բեղերն
այնքան հլին մեծացել, վոր ապուր ուտելիս ձավարի հատիկներ
էլին մեծում բեղերի արանքում...

Ծառուն տղան այնքան վոչխար ունի, վոր յերբ չարան
հերիք չի անում...

Յերբ տերտերը յեկեղեցում քարոզ էր տալիս, ասում, քե
բոլորը մի հոտ են յեկեղեցու համար, քե կա յերկնային մի հո-
վիվ, Ծառուն տղան իսկույն մտքով սարն էր թռչում, ուր կաթ
ընկած դմակով վոչխարներն էլին արածում, չաղանում, դառնում
դեղին վոսկի:

Պառավ նանն էլ դարմայավ, յերբ իմացավ, քե տղան առա-
վոտ ծեղին քաղաք է գնում:

(ԱՅՍԵԼ ԲԱԿՈՒՆՑ՝ «Ծառուն տղան»)

ՏԵՂԵԿԱՆՔ.

Բարդ ասացվածի ստորադաս նախադասություններ գլխավոր
նախադասությունից բաժանող ստորադասական շողկապներից ա-
ռաջ (վոր, թե, յեթե, յերբ, ինչպես և այլն) դրվում է ստորակետ:

Յեթե վոր շողկապն ամբարտանջում էր բարձրագույն զործ
հանձնում ով, ինչ, ուր, յերբ, բանի, ինչպես և այլն բառերի

հետո (չերբ վոր, ուր վոր, քանի վոր, ինչպես վոր և այլն), այդ բառերից ստորակետով չի բաժանվում:

4. Բ Ո Ւ Թ (')

Դիտեցեք բութի գործածությունը հետեվյալ որինակներում.

Յեվ ինչո՞ւ միայն նա չերգի,
Միայն նա՝
Հովակիմը, Կարոն,
Սողոմոնը, Մարգարը,
Կամ մի բիթլիսցի,
Վանեցի Պողոս:

Բոլոր կողմերից
Հավաքված յելան՝
Թուրք, իտալացի,
Ռուս, շոտլանդացի,
Հնդիկ, վրացի,
Հայ, խուսխուզ,
Թաթար, կիլիկի, չինացի...

(ՅԵ. ՉԱՐԵՆՑ՝ «Ամենապոետ»)

ՏԵՂԵԿԱՆՔ.

Թվականներից առաջ դրվում է բութ (իմ ընկերներն են՝
Աբամը, Սոսը, Մուշեղը):

Նա հայր ունեւ, իսկ հայրը՝ վոչխարներ...

Պառաւնանին ճախարակի մոտ եր դարդահալ լինում, մյուսը՝
յեփում, կարում, փոքրերի հոգսը քաշում...

(ԱԿՍԵՆ ԲԱԿՈՒՆՑ՝ «Մատուռ աղան»)

Այսպես մեկը ձենում մյուսին, ավետում և հետո

տեղից—

Դյուզաքյանդը՝ Գափանակին: Թոփոլաղը՝
Իլխաբին:

ՏԵՂԵԿԱՆՔ.

Յերբ բարդ ասացվածի համադաս նախադասություններից
յեղիտողի մեջ վորեվ կարելի էր բառ (որինակ՝ բայը) գեղջված է,
յի դրված, այդ դեպքում փոխառերը դրվում է բութ. ինչպես

Ճա հայր ունեւ, իսկ հայրը, վոչխարներ, 2-րդ խոսքի մեջ
գեղջված է ունեւ բայը (իսկ հայրը վոչխարներ ունեւ). այդ
գեղջումը խոսելիս արտահայտվում է հայրը բառից հետո
ձայնը բարձրացնելով և տրոհելով, իսկ զբոսթյան մեջ՝ բութ
դնելով:

Սերոբն ուզեց՝ այդ բանն Արշակին ասի, բայց խոսքը
բերնում մնաց...

Դրիչը ձեռքն առավ՝ Աշոտին նամակ գրի:

Ուզեց՝ Տիգրանից մի նվեր ստանա:

ՏԵՂԵԿԱՆՔ.

Յերբ բարդ ասացվածի գլխավոր յեվ լրացական մասեր մի-
ացնող շաղկապը գեղջված է, փոխառերը բութ է դրվում. որինակ՝
Սերոբն ուզեց՝ այդ բանն Արշակին ասի— այս յերկու նախա-
դասություն մեջ գեղջված է վոր ստորագասական շաղկապը (Սե-
րոբն ուզեց, վոր այդ բանն Արշակին ասի)՝ և գեղջված շաղկա-
պի փոխառեն բութ է դրված: Այդպես նաև մյուս որինակնե-
րում:

Հասա ու վոստոտ ձեռնափայտին հեծած՝ ապին բըռ-
նեց Դարսեան աղի տան ճանապարհը...

Նա արդեն ընդունակ յերիտասարդ բանվորներից ջոկել եր
մի յոթ հոգու՝ նոր մեքենաների վրա սովորելու համար:

(Ա.Ա.ՉԱՆ՝ «Դասակարգ»)

ՏԵՂԵԿԱՆՔ.

Յերբ նախադասությունն ունի դերբայ լրացում, իսկ վերջինս
էլ իր հերթին նույնպես լրացում ունի, այդ դեպքում նախադասու-
թյունն իր դերբայ լրացումից (ու վերջինիս լրացումից) բաժանվում է
բութով. որինակ՝ վերևի որինակներից— ապի՞ն բո՞նեց Գաբե-
վան աղի քան ճանապարհը նախադասությունն ունի մի հարա-
կատար անցյալ դերբայ լրացում— հե՞նած, վերջինս էլ՝ մի ուրիշ
լրացում— ձեռնափայտին. այս էլ իր հերթին յերկու լրացում ու-
նի— եսոս ու վոստոտ. նախադասությունն իր դերբայ լրացու-
մից ու վերջինիս հետ կապ ունեցող բառերից բաժանված է
բութով:

Յեկ լուսաբացին, լերը հոգնած լինեք,
Յերը քնած լինեք՝ թշնամուց խաբված,
Արեածագի խնդուխամբ արբած,
Կանչեմ ձեզ, ճչամ՝ յեղբայրենե՛ր, յեկե՛ք:

(Վ. ՏԵՐՅԱՆ՝ «Վերադարձ»)

Արշոն ասում էր՝ մտեք կոմսոմոլ: (ԱՐԱՔՍ)
Մեկ էլ կարոտով նայեց նրան ու ասաց՝ զճաս բարով:
ՏԵՂԵԿԱՆՔ.

Ուղղակի կարճ խոսքերից առաջ դրվում է բուր: Ուղղակի խոսք կոչվում է ուրիշի ասածը, յերբ անվստիստ ունի և բերվում է վերևի որինակների մեջ յեղբայրենե՛ր, յեկե՛ք և զճաս բարով ուղղակի խոսքեր են:

II. ԱՌՈԳԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

I. ՇԵՇՏ (°)

Չա՛խկ-չո՛ւխկ, չա՛խկ-չո՛ւխկ, քնե՛ր, Կե՛մա:

(Մ. ԱՐՄԵՆ՝ «Արեք, հուրհրան արեք»)

Ծառո՛ւ ճղա, նոսրվալ լինիս, յեթե շվաքդ անպակաս ա-
նեա ես ոջախին:

(Ա. ԲԱԿՈՒՆՅ՝ «Ծառուն աղան»)

— Աղջի՛, Խասո՛, վոնց ես զրա ձեռքի տակ մնում:
— Ա՛յ Խասիկ, մեր ջանը դուրս գա մի կտոր հացի համար:
— Շողո՛, մեր որն էլ կտրվի, թքենք ու հեռանանք:
— Թո՛ղ, Խա՛սիկ, մի՛ պատմի, արյունը խփում է քուն-
քերիս մեջ:

— Դե՛հ, վե՛ր կաց՝ գնանք:
— Չե՛, չեմ ուզում, Հեքոն կգա, կկատաղի:
— Շո՛ւս, շո՛ւս, դո՛ւրս աբի, միքիչ եստեղ պտտվենք:
— Ե՛, իրավունք չունես:
— Մի՛ մտածի, Շողո՛, ամբողջ կոմսոմոլն եստեղ ա:

(ԱՐԱՔՍ՝ «Նոր հորիզոն»)

Հրեն Կապուր սարին կանգնած՝ հովվականչին ձեն և տալիս,
Թե՛ հե՛յ, լսե՛ք՝ հրեա ջրիս ձենն և գալիս, ձե՛ղ և գալիս:

(ՀԱԿ. ՀԱԿՈԲՅԱՆ՝ «Բայլեկ և Շիր-կանալը»)

Ե՛յ, քո՛ց և հունձը, մառի՛ցա,—

Տխուր և զնգում գերանդին:

(Ն. ՉԱՐՅԱՆ՝ «Հնձուր»)

Դո՛ւք—ճավե՛ր, ջրե՛ր, յերկաթուղի՛նե՛ր,

Հաճե՛ր ու ցաճե՛ր ազատ աշխարհում,

Ո՛ւմ եք պատկանում:

— Հանձր մարդկություն:

(ՀԱԿ. ՀԱԿՈԲՅԱՆ՝ «Հավասարություն»)

ՏԵՂԵԿԱՆՔ.

Շեշտ դրվում է՝ 1) կարճ ու սուր արտասանվող ձայնաբեկու-
րյունների վրա (չա՛խկ-չո՛ւխկ, ալ, դե՛հ, հե՛յ և այլն):

2) կոչական բառերի վրա, վորոնք ցույց են տալիս այն ա-
ռարկան, վորին դիմում ենք մի բան ասելու կամ հարցնելու
համար. վերևի որինակներում՝ Կիմա, աղջիկ, Խասո, Շողո, մա-
շինա, նավեր, ջրեր, յերկաթուղիներ և այլն):

Յեթե կոչական բառն ունի վորեկ լրացում (վերադիւր)—
առաջից դրած, շեշտը կարող է գրվել այդ լրացումի վրա (վերևի
որինակների մեջ՝ Ծառո՛ւ ճղա, ուր բուն կոչական բառն է ճղա,
իսկ Ծառու բառն այդ կոչականի լրացումն է.—այ Խասիկ, չքը-
նաղ թատրոններ և այլն):

3) բայերի նրամայական յեղանակի վերջին վանկի վրա (վե-
րևի որինակների մեջ— քնի՛ր, թո՛ղ, մի՛ պտտի, վեր կաց, գուրս
արի, մի՛ մտածի և այլն): Արգելական հրամայականի շեշտը դրե-
վում է արգելական մի մակբայի վրա (մի՛ պտտի): Հարադրյալ
բայերի հրամայական շեշտը դրվում է հարադրի վրա—վեր կաց,
գուրս արի և այլն):

4) առանձնապես ուժեղ արտասանվող բառերի վրա, ինչպես
վերևի որինակներում՝ իրավունք չունես, քո՛ց և հունձը և այլն:

2. ՀԱՐՑԱԿԱՆ (°)

— Յեվրոպացի, դու լավ վարպետ ես,—ասում է մի բան-
վոր.—եկ վո՛րսեղ ես աշխատել:

— Եկ վո՛րսեղ չեմ աշխատել,—պատասխանում է «Յեվրո-
պացին».—Յեա, գիտե՛ք, շատ եմ աշխատել: Քսանմեկ տարի:

— Դու ինչո՛ւ յեկար, Յեվրոպացի:

- Զե՞ս ձանձրանում այստեղ, Յեվրոպացի:
- Ինչո՞ւ պիտի ձանձրանամ,— շարունակում է բարձրաձայն:

— Ո՞վ գիտե:

(Մ. ԱՐՄԵՆ՝ «Յեվրոպացին»)

- Ի՛, աղջիկ, հենց ասում, եք, ելի, բա ել ո՞ւր գնամ:
- Պետի՞ք ի՞նչ ա... — մեջ մտավ ծիծաղելով հարևանենց չաղիկ Սոնան:
- Ի՞նչ ես ասում. — կարմրեց ամոթահար Խասիկը:
- Ե՛, Սոնա:

(ԱՐԱՔՄ՝ «Նոր հորիզոն»)

Յեվ ինչո՞ւ միայն նա յերգի.
Իսկ Իվա՞նը, Ֆուսո՞ւնը, Զուկո՞ւնը,
Վոր իրար ճանաչում են վաղուց...
Յեվ մի՞թե դուք չգիտեք...
Ել ինչո՞ւ միայն նա յերգի...
Թող յերգեն՝ ինչքան մարդ վոր կա:—
Թող աշխարհը ամբողջ լերգի—
Զնգա՛, զնգա՛, զնգա՛...

(Յե. ՉԱՐԵՆՑ՝ «Ամենապոեմ»)

Տեղեկվե՛ք.

Հարցական դրվում է այն բանի վրա, վորով հարց է քրվում: Այդ բանն արտասանելից մեր ձայնը վորովհետև բարձրանում է: Հարց արվում է սովորաբար չիմացած բանի մասին, սակայն կարող է տրվել նաև իմացածի մասին: Վերջին տեսակի հարցը նախադասական հարց է կոչվում: Այսպիսի հարցի պատասխանը հարցնողն ինքը գիտե, բայց հարցնում է ունկնդրին և յերբեմն ել ինքը պատասխանում:

Վերևի որինակներում ճարտասանական հարցական խոսքեր են— ել վո՞րեղ չեմ աշխատել յես, — ինչո՞ւ պիտի ձանձրանամ, — Պետի՞ք ի՞նչ ա, — յեվ ինչո՞ւ միայն եմ յերգի, — յեվ մի՞թե դուք չգիտեք և այլն:

Դրական նախադասական հարցերն ունեն բացասական նշանակություն, իսկ բացասական նախադասական հարցերը— դրական: Վերևի որինակներում— ել վո՞րեղ չեմ աշխատել յես— ամեն անգ

աշխատել եմ յես. — ինչո՞ւ պիտի ձանձրանամ = չպիտի ձանձրանամ. — ինչո՞ւ միայն եմ յերգի = միայն եմ չպիտի յերգի. — յեվ մի՞թե դուք չգիտեք = դուք գիտեք:

3. ՅԵՐԿԱՐ (՝)

- Յալլա՛, յալլա՛, յալլա՛...
- Հա՛, հա՛, հա՛...
- Հն՛ դուրբան, հն՛ դուրբան, հա՛, հա՛...
- Վնժ տուր, վնժ տուր...

(ԱԼԱԶԱՆ՝ «Դասալիք»)

— Հո՛, մարալ լեզ, հո հո՛, ջելրան լեզ, հո՛, մարալ, հո՛, ջելրան...

Հե՛յ գիտի աթո՛, մեռած Աթո՛:

(Մ. ԱՐՄԵՆ՝ «Արևը, հուրհրան արևը»)

Բայց Իվանը հանկարծ բղավեց.
— Կանգնեցե՛ք, կանգնեցե՛ք, կանգնեցե՛ք...
Կանչեց աշխուժով հրձիգ.
— Բանվորներ ամբողջ յերկրի՛
Միացե՛ք, միացե՛ք, միացե՛ք:

(Յե. ՉԱՐԵՆՑ՝ «Ամենապոեմ»)

Ա՛խ, մեր սիրտը լիքը դարդ, ցավ,
Որ ու արև չտեսանք,
Վա՛խ, մեր կյանքը սևով անցավ,
Աշխարհից բան չիմացանք:

(ԱՎ. ԻՍԱՀԱՆՅԱՆ)

Տեղեկվե՛ք.

Յերկար նշանը դրվում է այն բանի վրա, վորո՞նք սովորականից յերկար արտասանելով՝ բացականչություն են արտահայտում, կամ զգացմունք: Չայնարկութունների վրա կամ յերկար է գրվում, կամ շեշտ, նախած տեղին և առողջամասն:

Վերևի որինակներում ընդգծված (շղատառ) բաները (յալլա, հա, հո, հեյ և այլն) ձայնարկութուններ են:

III. ԲԱՑԱՆՈՒԹՅԱՆ ՆՇԱՆՆԵՐ

I. ԶԱԿԵՐՏՆԵՐ (« » « »)

«Սարեր, լեռներ ճեղքեց, ոտաք աշխարհ հանեց. գյամին կրակի պես փախցրեց հեռու, հեռու, մեր աչքից, մեր կրծքից խլեց՝ մեր վորդուն...», — գրել եր մայրը. «Այնտեղ ինչ լավ եր, ոջախի շուրջը բոլորը շարված... նա վորքան յերջանիկ եր. բաց ալժմ, հրացանն ամուր գրկած՝ հսկում ե մարդկանց. ինչո՞ւ... ինչո՞ւ...»:

«Անցեք տեղներդ», — հրամայեցին մեզ:

«Նը-շան», — դուռացին մեզ:

(Մ. ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ՝ «Պահպան»)

«Յեվրոպացին» ալգալիս ե սիրում լվացվել: Գործարանի բոլոր բանվորներին ծանոթ ե նրա խոսքերով:

(Մ. ԱՐՄԵՆ՝ «Յեվրոպացին»)

«Ես տնաքանդի ուսուց տես մի ինչե՞ր արաց»... — ասում ե մեկը, վոտքով ծուլորեն խփելով յերկաթուղապծին ե լուղոտ մի ժպիտ յերեսին՝ լսելով յերկաթուղապծի զննոցը:

— Եսպես վոր նստելու լինես, մինչև ուր կզնաս...

«Հենց ուր վոր ուզես» — պատասխանում ե մյուսը:

— Մոսկվա կզնաս:

«Իհարկե, կզնաս»:

— Կի՞վ...

«Կի՞վ ել կզնաս»...

Ու տիրում ե լուսնի տակ՝ ակնածանք ու զարմանք:

... Բաղաքում կա միայն յերկու բաղնիք, յերկուսն ել ա- սիական, թեկուզ մեկի անունն ե «Եսեմակ», վորովհետե նրա պատերն սպիտակացրած են կրով. — իսկ մյուսը, վոր մեղեթի նման ձմերուկաձև զմբեթ ունի, կոչվում ե «Փանգաղիք» բաղ- նիք...

(ՅԵ. ԶԱՐԵՆՅԱՆ՝ «Յերկիր Նայիրի»)

... Ալգալիսի «Կոմունիստներ», վորոնք վճռական մարտի ժամին մնում են «Հեղոթութան» դիրքերում... Հեն կարող ոգուտ բերել... Այն «Կոմունիստները» ե «Կոմյունիստականները», վորոնք համատարած կոլեկտիվացման շրջաններում հրաժարվում են

մանկ կոլտնտեսություն, նրանք վաշինչ ընդհանուր չունեն մեզ հետ ե չպետք ե թույլ տալ, վոր նրանք խանգարեն մեր աշխա- տանքը...

... Կոմյունիստական կազմակերպությունները պիտի արգա- բացեն Լենինի խոսքերը, դառնան «հարվածային խմբեր»...

(Ս. ԽԱՆՉՅԱՆ՝ «Համասարած Կոլեկտիվացման մարտկառ խնդիրները», «Խորհրդային Հայաստան», 1930 թ. № 20)

Միթե «ազգադավ» կարգերը,

Բարբերը մեր

Տանելի՞ դարձան քեզ:

...

Որերը,

Վոր գիտեցին քեզ բերել

Գուրգուրանք հոգեթով,

Արբեցում

Ու «սեր»...

«Որիորդ» Ո՛լլա,

Որերն այն՝

Քեզ կատվի պես շոյող,

Գնացին անդարձ...

(Ա.Ա.Ա.Ն՝ «Որիորդ Ո՛լլա»)

«Խորհրդային Հայաստան»-ում, «Ավանգարդ»-ում, «Ման- կալ»-ում հոգվածներ են լույս տեսնում կոլխոզարժման մասին: Կինո «Պրոլետար»-ում ե «Նայիրի»-ում այսոր հետաքրքիր ֆիլմեր են ցուցադրվում:

«Երաբուր» գործարանի բանվորությունը բանբրիդադներ ե ուղարկել:

Մենք այս յնոմսյակում վերլուծել ենք — Ալաղանի «Դա- սալիք»-ը, Մ. Արմենի «Յեվրոպացին», «Արեվը, հուրհրան ա- րեվը», Ալահյ Բակունցի «Ծառուն հղան», Հակոբ Հակոբյանի «Բալլետիկ ե Շիր-կանալը», Գ. Արովի «Շիրակի քրանցքի բան- վորներին» ե այլն գրվածքները:

ՏԵՂԵԿԱՆՔ.

Զակեռների մեջ են առնվում՝

1. Ուրիշի խոսքերը, յեթե այդ խոսքերն անփոփոխ, ինչպես ուրիշն ասել ե, մեջ են բերվում:

Ուրիշի գրվածքից մեջ բերած կտորները:

2. Գրվածքների, լրագրերի, հանդեսների անունները, լերբ այդ անունները հիշատակվում են այս կամ այն հոդվածում («Դասալիքը», «Ծառուն տղան», «Սորհրդալին Հայաստան», «Նոր ուղի» և այլն):

3. Այն հիմնարկների անունները, վորոնց անուններն առանց չափերսների այլ իմաստ ունեն («Կինո Պրոլետար», «Նաիրի», «Արարատ» գործարան, «Հերմես» տպարան և այլն):

4. Հակառակ իմաստով, յերբեմն հեղեղակա մեկով գործ անված բառերը (այդպիսի «կոմունիստներ», «չեղոքության» դիրքերում, «կոմյերիտականները», «որիորդ» Ոյլգա, «սեր», «ազգադավ», «ուրախ», «քաջ» և այլն):

2. ՓԱԿԱԳԾԵՐ ()

Ապա գրասենյակի դուռը փակելով՝ ըստ սովորականին սկսեց նրա «փեղը քաշել» (խրատել հասկացիր, ընթերցող, ըստ Փանքուրյանի բառարանի)...

Այս չորսը միջուկն են, իսկ սրանց ավելի մոտիկ կանգնած են Արսենը («բազաետե Արսեն») և Սեդրակը («խոզաետե Սեդրակ»):

(ԱԱԱԱԱՆ՝ Դասալիքը)

Յեղ լերբ հայրը մեռավ (իսկ հայրը վոյսարաետե Ծառին եր), մեռելահացն ուտելիս մի ավելոր բարեմաղթեց լսող ականջի տալարին ու ոջախին առատություն:

(ԱԿՍԵԼ ԲԱԿՈՒՆՅ՝ Ծառուն տղան)

Չգիտեք... իմացեք հիմա

(Ականջներդ լայն բացեք)

Ուրիշ հանճարներ չկան աշխարհում...

Յեղ գիտեք՝ ինչեք են լերգել

(Զեարծեք, վոր չնչին մի «եայեն»,

«Լիբ արեա», «Ճառուս» մի հիմար.

Նրանք ժամանակ չունեն

Այգպիսի լերգերի համար...)

Կամ աշնան տերեխ նման

Կարող ե թռչել Կարոն

(Կուզեք՝ բող լիքի Հագո)

Բիթլիսից՝ Մարսել, Յերևան,

Պեքին, Գահիրե, Չիքագո...

(ՅԵ. ՉԱՐԵՆՅ՝ «Ամենապոեմ»)

Լուսաբացին նա բարձրացավ կախաղան—

(Արեվածագ, ո՛ր, արեւունյա արեւունո).

Կանգնած էլին դինվորներն ու քահանան,

Գունատ ու լուռ կանգնած էլին նրա մոտ...

Ծեր քահանան վոչ մի աղոթք չեք հիշում

(Սիրոք մեռն զենջում եր՝ աեիծի՛ր).

Լուսածագի ծիրանավառ մշուշում

Ցայտում էլին ճաճանչները ցան ու ցիր...

(Վ. ՏԵՐՅԱՆ՝ «Լուսաբացին նա բարձրացավ կախաղան»)

ՏԵՂԵԿԱՆՔ.

Փակագծերի մեջ են առնվում՝

1) Ասացվածի մեջ այն նախադասություններ կամ բառեր, վորոնք բուն ասացվածի հետ սերտ առնչություն չունեն, միջանկյա, հախադասություններ կամ բառեր են, կամ դրվում են վորպես բացատրություն ասացվածի մեջ գործածված վորևե բառի, կամ մտքի. որինսկ՝ յեղ յերբ հայրը մեռավ (իսկ հայրը վոյսարաետե Ծառին եր), մեռելահացն ուտելիս մի ավելոր բարեմաղթեց... այս ասացվածի մեջ իսկ հայրը վոյսարաետե Ծառին եր նախադասությունը սերտ կերպով չի կապվում ասացվածի հետ և շատ յերկրորդաբար միտյն լրացնում է ասացվածի հայրը բառի իմաստը, պարզելով, թե ով եր հայրը. այս նախադասությունն ընդհատում է յեղ յերբ հայրը մեռավ նախադասությունը և ասացվածի մեջ մտնում է վորպես միջանկյալ մի մաս, ուստի առնվում է փակագծերի մեջ: Այդպիսի նախադասությունները յեթե բաց թողնենք, ասացվածի միտքը չի փոխվի:

... Սկսեց նրա «փեղը քաշել» (խրատել հասկացիր, ընթերցող, ըստ Սանթուրյանի բառարանի)—այստեղ փակագծերի մեջ առնված նախադասությունն ասացվածի «փեղը քաշել» բառերի բացատրությունն է:

2) Թվարկումների ժամանակ փակագիծ է գործածվում հետևյալ ձևով 1) ..., 2) ..., 3) ..., —ա) ..., բ) ..., գ) ... և այլն:

«Յեվրոպացին» մի աչքը փակում ե, ապա մյուսը և ծիծաղում ե:

— Համարյա թե: Յես եմ շինել, բա ի՞նչ:

Ու ծիծաղում ե:

Բանվորները չեն հավատում և չեն հասկանում:

— Բան...

— Ֆրանսիացիներին յէրբ խոխկ տվիք:

(Մ. ԱՐՄԵՆ՝ «Յեվրոպացին»)

— Ձեր ազգանունը:

— Կ...ով:

— Քանի տղամարդ:

— Յերկու:

— Կի՞ն:

— Մեկ:

— Յերեխո:

— Չորս:

(ՄԻՔ. ՄԱՆՎԵԼՅԱՆ՝ «Սև բաղաբում»)

Նա իզուր ե աշխատում ծածկել ինձնից իր վիշտը. մի վիշտ—և այն ել ծանր վիշտ—կրծում ե նրա սիրտը և մեծ մտա-տանջություն ե պատճառում նրան...

Գուշակությունս ճիշտ դուրս յեկավ. դժբախտությունը,— և այն ել ինչպիսի՞ դժբախտություն,— առաջին անգամ բաց ա-րավ մեր տան դուռը և ներս մտավ՝ այնտեղից այլևս յերբեք չը-հեռանալու մտքով:

Մի անգամ միայն—այն ել հաղիվ յերկու բոպե—ճանաչեց ինձ և լաց չեղավ:

Ինձ տեսնելուն պես դեմքը սաստիկ խոփոռեց (այդ առա-ջին անգամն եր, վոր ինձ այդպես եր հանդիպում) և հետո, յե-րևի ճանաչելով, ժպտաց և, բարեկու փոխարեն, թաշկինակը քնքշորեն իմ կողմը դրեց:

Չքավորությունը (ո՞վ գիտե, գուցե ծայրահեղ ազգատու-թյունը) ներս կմտնի մեր տուն:

Այն բոլորը, ինչ վոր կտեսնես, շատ ծիծաղելի—չեմ ա-սում դառն—կատակ կթվա քեզ:

Մայրս ուզում ե տունը ծախել, բայց յես չեմ թողնում. դրանից ստացած փողն ել շուտով կհատնի (մանավանդ վոր տունն անհամեմատ պակաս եմ գնահատում), այնուհետև ի՞նչ պիտի ա-նենք, ինչո՞վ պիտի վճարենք բնակարանի վարձը:

(ՆԱՐ-ԴՈՄ՝ «Աննա Սարգսյան»)

ՅԵՂԵԿԱՆՔ.

Յերկու կամ ավելի անձերի խոսակցությունը պրավոր աբ-տահայտելիս յուրաքանչյուրի խոսքն սկսվում ե նոր տողից, և սկիզբը գիծ ե դրվում: Այսպիսով՝ դիժը փոխարինում ե չակերտ-ներին: Պատմողի կամ հեղինակի բառերն ուրիշի բառերից բա-ժանվում են ստորակետով ու գծով (, —). որինակ՝

— Ո՞վ ե այսեղ,—հարցրեց Գրիգորը. այստեղ ո՞վ ե այս-եղ սւրբիշի (Գրիգորի) բառերն են, իսկ հարցրեց Գրիգորը պատ-մողի բառերն են և նախորդ բառերից բաժանված են ստորակե-տով և գծով:

Միջանկյալ բառերն ու խոսքերն ասացվածի մյուս մասե-րից կարող են բաժանվել կամ փակագծերով, ինչպես վերը տե-սանք, կամ ստորակետով ու գծով և կամ միայն գծով՝ սկզբից ու վերջից. որինակ, մի վիճս—յեվ այն ել ծանր վիճս—կրծում ե նրա սիրտը. այստեղ բուն ասացվածն ե մի վիճս կրծում ե նրա սիրտը. իսկ յեվ այն ել ծանր վիճս բառերը, ընդհատելով նախադասությունը, միջանկյալ կերպով ընկել են խոսքի մեջ, բաժանվելով վերջինիցս, սկզբից ու վերջից, գծերով: Այսպիսով գիծը (կամ ստորակետն ու գիծը) վորոշ դեպքերում փոխարինում են փակագծերին:

6. ԳԾԻԿ ԿԱՄ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ԳԻԾ (-)

Ռազիո-կայան ե իմ հողին հիմա

Ամբողջ աշխարհի ու մարդկանց հանդիպ...

Ու հեռու-հեռու՝

Կարմիր Մոսկովում,

Տիբեթում դեղին,

Սան-Ֆրանցիսկոյում, Լոնդոնում հսկա

Ու Սինգափուրում—

Բոլոր վայրերում, բոլոր կողմերում

Աշխարհը մի նոր լեզվով ե հզի:

(ՅԵ. ՉԱՐԵՆՑ՝ «Դեպի ապագան»)

Դիշերն եկավ, զով-հովք ընկավ,

Աստղունք լուսնին ձեն տվին,

Լուսնյակն յեկավ, մով-ծովք ընկավ,

Հավքերն ինձի ձեն տվին:

Բախա ունի հնգու-մարա,
Վրակի որոցք, առլաս ծածկոց...
Նանիկ կենես, նանի գա'ր-գա'ր,
Աչքդ, ունքդ աստղ ու կամար...
Տիտիկ արա. ծիծիկ մամա,
Պիծիկ-միծիկ տոտիկ արա...

(Ա.Վ. ԻՍԱՀԱԿՅԱՆ)

Զըճգ-զըճգ, — լավից Ալլահվերդու կախարանի դանգը:

— Դը-զը-զը-զը, — հեռախոսի մեքենան արագ աշխատում էր:

— Զ. խկ-չըխկ, չըխկ-չըխկ, — լուսամուտի մոտ նստած մեքենագործին անընդհատ տպում էր:

(Ա.Ն.ՈՒԾ՝ «Մանույր Սեթր»)

Դիտեցեր գծիկի գործածությունը հետեվյալ բառերի մեջ.

1. Աման-չաման, մանր-մունր, փալաս-փուլաս, կլոր-մլոր, սևիկ-մևիկ, պարապ-սարապ, ծակ-ծուկ, ավալ-թավալ, ափալ-թափալ և այլն:

2. Ահ-դոդ, հալ-մաշ, կահ-կարասի, դունդ-գծիկ:

3. Բաց-խուփ, գնալ-գալ, գրել-կարդալ, տուն-տեղ:

4. Լեփ-լեցուն, կաս-կարմիր, ճիփ-ճերմակ, դափ-դատարկ:

5. Անգլո-ամերիկական, ֆրանս-գերմանական, ռուս-հայկական, հունա-հոմերական, հայ-թուրքական և այլն:

6. Սուն-Յաթ-Սեն, Չան-Յո-Լին, Ու-Պեյ-Ֆու:

7. Մարդ-գազան, դպրոց-խանութ:

Տեղեկվե՛ք.

Գծիկ կամ միության գիծ գրվում է՝

1. Յերկու բառի մեջ, վերոմե մի խմբում եմ արտահայտում (մարդ-գազան, դպրոց-խանութ):

2. Փոփոխությամբ կրկնվող բառի բառերի միջով (մանր-մունր, աման-չաման):

3. Յերբեմն նույնությամբ կրկնվող, մեծ մասամբ միավանկ բառերի, ձայնաբկությունների միջով (կամաց-կամաց, մեծ-մեծ, խոր-խոր, զըճգ-զըճգ, չըխկ-չըխկ և այլն):

Բացատրեցեր հետեվյալ վոտանավորի կետադրությունը.

ՍՈՂՈՄՈՆ ՏԱՐՈՆՅԻ

Մ Ա Յ Ր Ը

Սպետումն անծայր, խոլ ու ահագնած,
Ուր մոլեգնում էր բռնքը շառաշուն,
Գնդակի նման սուլող, սրընթաց
Մի ձիավոր էր քամու պես թռչում:

Նա պիտի անցներ հայրենի գյուղով,
Սոսնուռ ճերմակ անտառի միջից,
Ուր լեզնիկներն են փախչում յերկյուղով
Հովից վայր ընկած տերևի շնչից...

Տեսնում է փայտե խրճիթները փակ,
Իր ստանիցան՝ ծավալուն ձյունով.
Ահա այն փայլը... ուր մայրը ճերմակ
Ճանապարհ զցնց իրեն հոծյունով...

Ու նորից գնաց—ցոլբա, միգասքող
Տաջգաներ դուրեց—ստեպներից դեն,
Ստենկա Ռազինի ահեղ մոլուցքով
Պայքար էր մղում կոլչակների դեմ...

Պայքարի բռնքն էր գաղաղում խելառ,
Բռնք էր և ձիու բաշը պղնձի,
Վորպես աղեղի պրկըված մի լար՝
Թռչում էր ինքն ու քամաշունչ մի ձի:

Յեղ ահա, ծանոթ հայրենի գյուղում
Մի կին կարում է ճանապարհ նրա.
Ծառանում է ձին—ձյուններում շողուն,
Յեռ նորից իջնում վոտքերի վրա:

— Իսկ ռւր են մերոնք... այ դու խենթացած:

— Շատերը ընկան զիպուկ գնդակով.
Իվանչուկը... հա... դե նա չեղ գնաց...
Յերբ գնում է ինքը կրակի տակով...

Մեզանից շատեր... շատերը չկան...
Բայց բանը նայիր սպիտակներին,
Եթ, իմ սիրելի, պառավ կաղաչկա,
Պինդ են դարձրել մեր տղաների...

Տեսնում եմ մայրը՝ մի բոբբ ակնթաթ
Առկալծեց նրա սրտումն անպատիր.
Ցուրտ ստեպներում արշավում ե հաղթ
Վորդին վորպես մի հսկա բազատիր:

— Յեվ դուք հաղթեցիք... Եթ, եթ ջահելներ,
Պինդ են դարձրել ձեր բազուկներին:
— Յո՛ւ... յեթե... քո Իլյան չլիներ՝
Ամբողջ յերկու գունդ կմնար գերին...

Բայց նա չէլ ընկավ՝ պառավ Դոնեցի,
Դոնեցի հերոս կաղակի նման...
Յեվ մայրը՝ սրտում դառն կսկիծի
Մորմոքն ե փոխում անհագ խնդության...

Շուրջը սանձաթող բուքն ե մոլեգին
Նրա սրտի տեղ գաղաղում, լալին.
Յեվ մայրն ասում ե թոչող կաղակին.
— Կանգնիր, ձիավոր,— յես ել եմ գալիս...

2013 3007

